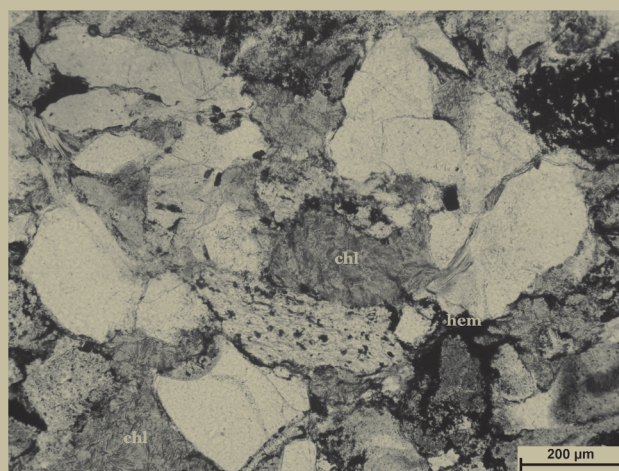

KUNY DOMOKOS MÚZEUM

KÖZLEMÉNYEI 21.

2015

KUNY DOMOKOS MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI 21.
2015

KUNY DOMOKOS MÚZEUM
KÖZLEMÉNYEI 21.
2015

TATA
2015

KUNY DOMOKOS MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI 21. (2015)

MITTEILUNGEN DES KUNY-DOMOKOS-MUSEUMS 21. (2015)

PUBLICATIONS OF THE KUNY DOMOKOS MUSEUM 21. (2015)

Szerkesztette:

LÁSZLÓ JÁNOS

Tanulmányok lektorai:

BORHY LÁSZLÓ

CSOMA ZSIGMOND

HEITLER ANDRÁS

NEMES GÁBOR

SZÉKELY ZOLTÁN

ISSN 2064-6615

Kiadja a Kuny Domokos Múzeum
Felelős kiadó: Perger Gyula múzeumigazgató
Nyomda: Kettőspont Kft., Tata
Felelős vezető: Varga Judit Zsuzsa
Példányszám: 300

TARTALOM – INHALT – CONTENTS

BARTUS DÁVID–BORHY LÁSZLÓ–DELBÓ GABRIELLA–DÉVAI KATA–KIS ZITA–NAGY ANNA– SÁRÓ CSILLA–SEY NIKOLETTA–SZÁMADÓ EMESE–VIDA ISTVÁN JELENTÉS A KOMÁROM–SZÖNY, VÁSÁRTÉREN 2013-BAN FOLYTATOTT RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK EREDMÉNYEIRŐL	7
<i>BERICHT ÜBER DIE ERGEBNISSE DER IN BRIGETIO (FO: KOMÁROM–SZÖNY, VÁSÁRTÉR) IM JAHRE 2013 GEFÜHRTEN ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN</i>	51
LÁSZLÓ JÁNOS	
RÉGÉSZETI KUTATÁS ÁCS, LEIER 1. KORA ÁRPÁD-KORI LELŐHELYEN	79
<i>ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNG AUF DER FRÜHARPADENZEITLICHEN FUNDSTELLE ÁCS-LEIER 1</i>	86
KÜRTHY DÓRA	
ÁCS, LEIER 1. RÉGÉSZETI LELŐHELY ŐRLŐKÖVEINEK PETROGRÁFIAI VIZSGÁLATI EREDMÉNYEI	97
<i>RESULTS OF PETROGRAPHIC ANALYSIS OF GRINDING STONES FROM ARCHAEOLOGICAL SITE OF ÁCS-LEIER 1.</i>	103
PAÁL JÓZSEF	
KŐFALAK ÉS „KŐ-MÍVESEK”	105
<i>STEINMAUERN UND STEINMAURERN</i>	107
MUSKOVICS ANDREA ANNA	
A SZŐLŐHEGYEK IRÁNYÍTÁSA ESZTERGOMBAN (18–19. SZÁZAD)	109
<i>DIE REGELUNGEN DER WEINGÜTER IN GRAN (18.–19. JH.)</i>	128
GÖRBE MÁRK	
EGY VÉRES NAP BÁNHIDÁN. FESZTY ÁRPÁD CSATAKÉPE A TATAI KUNY DOMOKOS MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN	129
<i>EIN BLUTIGER TAG IN BÁNHIDA. EIN SCHLACHTGEMÄLDE VON ÁRPÁD FESZTY IN DER SAMMLUNG DES TATAER KUNY-DOMOKOS-MUSEUMS</i>	141
PERGER GYULA	
A KOMÁROMI FŐSPERESSÉG EGYHÁZI ÉPÜLETEINEK II. VILÁGHÁBORÚS KÁRAI	143
<i>SECOND WORLD WAR DAMAGES OF THE KOMÁROM ARCH-DEANERY</i>	160
NÉMETH ANITA JUDIT	
AZ ESTERHÁZY-NYÁRILAK BERENDEZÉSEIHEZ TARTOZÓ, FÁBÓL FARAGOTT, ARANYOZOTT CSILLÁR RESTAURÁLÁSA	161
<i>RESTORATION OF A GILDED WOODEN CHANDELIER FROM THE ESTERHÁZY SUMMER RESIDENCE</i>	166

KUTI KLÁRA	
NÉMET TÁRGYAK A NÉMET NEMZETISÉGI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSÁBAN (MÓDSZERTANI JEGYZETEK)	167
<i>ETHNICITY OF THE OBJECTS</i>	172
SZILÁRDFY ZOLTÁN	
KRISZTUS-ARC A „LÁTHATATLAN ISTEN KÉPMÁSA”	173
KÖVESDI MÓNKA–SZABÓ ÉVA	
„AKKOR MENJÜNK MÚZEUMBA!” MÚZEUM, PEDAGÓGIA	183
RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYÉBEN 2014-BEN	189
RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK – <i>ABKÜRZUNGSVERZEICHNIS</i> – <i>LIST OF ABBREVIATIONS</i>	197

JELENTÉS A KOMÁROM–SZÓNY, VÁSÁRTÉREN 2013-BAN FOLYTATOTT RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK EREDMÉNYEIRŐL¹

BARTUS DÁVID–BORHY LÁSZLÓ–DELBÓ GABRIELLA–DÉVAI KATA–KIS ZITA–NAGY ANNA–SÁRÓ CSILLA–SEY NIKOLETTA–SZÁMADÓ EMESE–VIDA ISTVÁN

A RÉGÉSZETI FELTÁRÁS EREDMÉNYEI

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének Ókori Régészeti Tanszéke és a Komáromi Klapka György Múzeum között 1992 óta fennálló együttműködés keretében a Komárom–Szöny, Vásártéren folytatott régészeti feltárás 2013-ban a 22. ásatási idényben 20 munkanap alatt történt.²

A feltárások célja Brigetio *municipium*ában két, az előző évben megtalált fontos objektum – egyrészt egy jelentős kiterjedésű falfestményomladék, másrészt egy pincehelyiség – teljes feltárása volt.

2012-ben, az úgynevezett fémműves műhely területén, a 2012/M15 szelvényben mintegy 2 m² felületű, összefüggő falfestményomladéka bukkanunk. A Brigetióban 1992 óta feltárt falfestmények színvonalának ismeretében úgy véltük, hogy újabb jelentős emléksoporttal állhatunk szemben, amelynek feltárását a 2013. évi ásatási idény egyik céljának tekintettük. Úgy gondoltuk, hogy a falfestmények vélhetően a fémműves műhely felhagyását követően kialakított épület díszítését képezhették, a pontos kronológia megállapításához pedig további feltárások váltak szükségessé.

A 2012. évi ásatás egy másik szelvénycsoportjában (L16 és M16) egy pince sarka bukkant elő, amelynek bontása során megállapítottuk, hogy betöltésében szerves maradványok őrződtek meg: ak-

kori megfigyeléseink alapján úgy véltük, hogy feltehetőleg az egykori falépcső grádicsai, valamint növényi magvak, többek között szárakkal együtt mineralizálódott olívbogyók és datolyák, valamint egyéb, jelenleg még elemzés tárgyát képező növényi maradványok. 2009-ben a közelben már feltártunk egy teljesen ép pincehelyiséget, így a 2012-ben felfedezett pince – főként a benne megfigyelt szerves maradványok miatt – további, jelentős információkat szolgáltathat Brigetio római kori gazdasági életét és kapcsolatrendszerét illetően.

A kettős cél elérése érdekében 2013 folyamán a következő, összesen 12 szelvényt (összesen mintegy 210 m² felületen) nyitottuk meg (1. tábla): M15 (freskók, 2012-ben részben már kutatott); L16, M16 (pince, 2012-ben részben már kutatott); L17 (pince déli folytatása, 2010-ben részben már kutatott); M17 (pince, új szelvény). A szélesebb urbanisztikai összefüggések megfigyelése miatt a további hét új szelvény megnyitását terveztük: M18, M19, N15, N16, N17, N18, N19.

Freskók

A freskótöredékeket az SE024 számú rétegben bontottuk ki az M15 szelvényben.

¹ A régészeti feltárás eredményei című fejezet Bartus Dávid, Borhy László, Számadó Emese munkája, a bélyeges téglákról szóló Borhy Lászlóé, az üvegleletekről szóló Dévai Katáé, a helyi kerámiáról szóló Delbó Gabrielláé, az import kerámiákról és mécsesekről szóló Kis Zitáé, az amphorákról szóló Nagy Annáé, a bronztárgyakról szóló Sey Nikolettáé, a fibulákról szóló Sáró Csilláé, míg az éremleletek feldolgozása Vida Istváné.

² A feltárást Komárom Város Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával valósítottuk meg, amelyet ez úton is köszönünk. Az ásatás leleteinek tudományos feldolgozását részben az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke doktoranduszainak és az MTA–ELTE Interdiszciplináris Régészeti Kutatócsoport munkatársainak bevonásával, valamint az OTKA K 108667. pályázatának keretei között végeztük el. Az ásatás vezetője Borhy László akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár, (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), Számadó Emese múzeumigazgató (Komáromi Klapka György Múzeum) és Bartus Dávid egyetemi adjunktus (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék) volt. Munkatársaik: Dévai Kata és Sey Nikoletta tu-

dományos segédmunkatársak (MTA–ELTE Régészettudományi Interdiszciplináris Kutatócsoport); Delbó Gabriella, Hoppál Krisztina, Kis Zita és Sáró Csilla PhD ösztöndíjasok (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék) voltak. A feltáráson részt vett még Kurovsky Zsófia festő-restaurátor művész, valamint Csikó Anna, Hudecz András, Juhász Lajos, Simon Bence régészek. Az ásatáson a következő régészhallgatók vettek részt: Barna Ferenc, Benes Anita, Domonkos Márk, Gál Tamás, Hajdu Barbara, Johácz Szilvia, Kósa Polett, Kósa Titanilla, Lantos Sára, Mag Hella, Mohácsi Bori, Mosoni Molki, Náday Zsófia, Papp Zsolt, Rikk Mónika, Surányi Nikolett, Süvegh Eszter, Szabó Melinda és Telekesi Dóra (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), valamint Sasvári Tamás (Miskolci Egyetem), Fekete Gertúd és Scherer Gábor (Pécsi Tudományegyetem), továbbá Yanick Bourqui (Université de Fribourg, Svájc), Schmidt Nikolett gimnazista és Ölveczky Balázs egyetemi hallgató (Veszprémi Egyetem), komáromi lakos. A feltárás eredményeiről lásd még: BARTUS–BORHY–SZÁMADÓ 2013.

Pince

A pince (SE075) az L16, L17, M16, M17 szelvénycsoportban helyezkedett el, benne a beszakadt és ép állapotban megmaradt fa födém, valamint a fölötte megfigyelt vályogfalomladék eléréséig több réteget bontottunk el. (4. tábla) Szemben a 2009-ben feltárt pince szépen vakolt falával, amely a pincébe levezető kilencfokú falépcső grádicsainak a lenyomatát is megőrizte számunkra, kiderült, hogy a 2013-ban előkerült pince kőfalát nem vakolták, a kövek közeit alig fugázták ki.

Kitűzött céljainkat nemcsak a pincehelyiség megtalálása, épületszerkezetének tisztázása terén értük el, hanem abban a tekintetben is, hogy egyrészt sikerült azonosítanunk a 2012-ben megfigyelt faszerkezetet. Erről kiderült, hogy nem a pincébe levezető falépcső fokait, hanem belsejében (az udvar szintjétől számítva 170 cm, a mai felszíntől mérve 270 cm mélységben) a beroskadt fafödém 16-22 cm szélességű, észak-déli irányban rakott pallóit (közülük 12 egyértelműen azonosítható volt), illetve az alattuk húzódó keresztgerendákat bontottuk ki. A nyugati pincefal mentén félkör keresztmetszetű gerendát bontottunk ki. Megfigyeltük, hogy a pallók alatt, az északi pincefallal párhuzamosan, attól körülbelül 1 m-re, 10×10 cm-es négyzet keresztmetszetű tartógerendát helyeztek el, amelyet az első négy palló alatt részben kibontottunk.

A pince földjének flotálásával nagy mennyiségben találtunk újabb növényi magvakat, amelyek között a datolya, olívabogyó, (1. kép) szőlő, cseresznye vagy meggy, barack, alma és körte magvain túl kisméretű, egyelőre azonosítatlan növényi magvakat is megfigyeltünk. Ezek elemzése és pontos archaeobotanikai meghatározása további kutatásokat igényel. Érdekességként megemlíten-dő, hogy a növényi magvakon kívül rengeteg szállításra (*amphora*), tárolásra (*dolium*), feldolgozásra (*mortarium*, *caccabus*), felszolgálásra (*terra sigillata*, piros asztali kerámia) használt edény töredéke került elő a pince betöltéséből.

Megfigyeltük azt is, hogy a pallók (SE114) a rájuk zuhant vályogtéglák (SE115) súlyától szakadtak be, a vályogomladékot is kibontottuk. A bontást az SE080 rétegben hagytuk abba. A pince déli fala előtt, az udvar szintjétől mérve 80 cm mélységben, 80 cm széles tanúfalat hagytunk.

A famaradványokat letakartuk földdel és geotextíliával. A pincét nem temettük vissza, hanem fémlemezekkel letakartuk, földdel lefedtük, reményeink szerint 2014-ben újra folytathatjuk bontását.

A lelet jelentősége abban rejlik, hogy jelenlegi ismereteink szerint a Rajna–Duna térségében ilyen méretű (4,40×2,40 m=10,56 m²), mintegy 1700 évvel ezelőtt készített fafödém megfigyelésére korábban nem nyílt lehetőség. A födém faszerkezetének elemzése, az alatta levő, a pince padlójáig terjedő zárt ré-

teg kibontása a 2014. évi feltárások fő célja lehet, amely tartogathat még számukra igazi meglepetéseket.

1. kép: Datolya- (fent) és olívamagok (lent) a pincéből
(fotó: Bartus D.)

Abb. 1: Datteln- (oben) und Olivenkerne (unten)
aus dem Keller (Foto: D.Bartus)

Udvar

Megállapítottuk, hogy az N15, N16, N17, N18, N19, valamint az M17, M18, M19 szelvények területén egy körülbelül 19,5 m hosszúságú, részben elbontott és falkiszedés formájában, részben viszont szakaszonként fal alakjában is megőrződött kőfal halad végig észak-déli irányban, amely az M19 szelvényben derékszögben megtörik, és 6,5 m hosszan keleti irányban folytatódik. (A részleteket lásd az egyes szelvények leírásakor.) (2–3. tábla) Ez a fal, amelyet egy vele kb. 16 m hosszan párhuzamosan futó, kőalapozású vályogfal visszabontását követően építettek, egy eddig mintegy 110 m² felületen ismert udvart zárt le nyugati irányban. Az udvar felszínébe ásott gödrökből rengeteg, nagyméretű vassalak került elő, amely egyértelműen közeli vasmegmunkálásra utal. A műhely, amely urbanisztikai szempontból kapcsolódik a 2012-ben feltárt bronz- és ólommegmunkáló műhelyhez, talán az udvar keleti irányú meghosszabbításában keresendő. Ennek feltárása is lehet a 2014. évi ásások további célja.

Az udvar, az azt határoló kőfal és az előző periódushoz kapcsolódó kőalapozású vályogfal feltárása során – szelvénycsoportok szerinti lebontásban – az alábbi régészeti megfigyeléseket tettük.

Az M15 szelvényben a következő rétegeket értük el: a szelvény nyugati felében a freskóomladék (SE024) elbontása után elértünk egy köves/habarcos szintet (SE041), amely azonos a 2012-ben feltárt udvar járósíntjével. Tőle keletre vályogfal (SE111) omladékát bontottuk ki, amely azonos az M18 szelvényben feltárt vályogfallyal (SE086). A vályogfaltól keletre agyagomladékot (SE034) mélyítve, azt elbontva megkaptuk azt a *tegulák/imbrexes* járósíntet (SE124), amely szintben megegyezik az M19 szelvényben kibontott járósínttel (SE090). A vályogfal (SE111) kibontása után építették azt az észak-déli irányú, az M19 szelvényben derékszögben megtörő, keleti irányban folytatódó közfalat, amely falkiszedés formájában az N15 szelvény északi metszetalja előtt indul, és mintegy 19 m hosszúságban déli irányban falkiszedések és rövidebb-hosszabb falszakaszok formájában folytatódik. A falkiszedés legészakibb szakasza (SE069) (betöltése=SE068). Ettől keletre, az N15 szelvény északi felében 2×4 m-es szondát nyitottunk, amelyben több réteg elbontása után vöröses/barna agyagos (SE099) és kavicsos (SE119) rétegben hagytuk abba a bontást.

A szelvény déli felében a falkiszedés (SE069) által határolt udvar járósíntjén (SE071) fejeztük be a feltárást, amelyben egy gödröt (SE073), benne kerek, kisebb gödröt (SE079) bontottunk ki. (Betöltésük: SE072). A járósínt (SE071) folytatódik az N16–17 szelvényben (SE127).

Az N15 szelvény déli felében megfigyelt járósínt (SE071) (az udvar járósíntje) az N16/N17 szelvényben folytatódott (SE127). A falkiszedés (SE069) a szelvények nyugati metszetaljában fut déli irányba és az M17 szelvény keleti oldalában SE082-ként definiáltuk. Az N16/N17 szelvényben az udvari járósíntet (SE127) barna, agyagos kevert betöltés (SE128) metszi, amelyben vályogomladék (SE129) kör alakú foltját, illetve a következő, kisebb, kör alakú (cölöp?)lyukakat definiáltuk: SE131 (betöltése: SE130), SE133 (betöltése: SE132), SE135 (betöltése: SE134), SE137 (betöltése: SE136), négyszög alakú folt, valamint egy nagyobb méretű, kör alakú, nem mély gödör (SE139) (betöltése SE138). A szelvény felületén két rétegben (SE127 és SE128) kör alakú lyukakat bontottunk ki, amelyekről nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy karólyukakról vagy állatjáratokról van-e szó. Az udvarsínt bontása során feltűnően nagy mennyiségű vassalak került elő.

Az N17 szelvény járósíntje (SE127) és az azt metsző beásás déli irányban folytatódik. Az északkeleti sarokban vályogomladék (SE140) került elő, amelynek északi szélét álló *tegulák* szegélyezik. A járósíntet (SE045) átvágja a szelvényt sor keleti metszetalja előtt egy gödör (SE048), amelynek betöltéséből

(SE047) feltűnően nagy mennyiségű vassalak, illetve egy darab vasfibula került elő, kerámia töredékek, *terra sigillata* kíséretében). A járósíntet (SE045) déli oldalon falkiszedés (SE043) és egy falszakasz (SE077) határolja. A falszakasz a keleti metszetaljban folytatódik, falkiszedés formájában.

A faltól/falkiszedéstől délre egy agyagfelületet (SE101) értük el, amelyben laza, barna betöltést (SE106), agyagfelületet (SE107) és egy kemencét (SE105) bontottunk ki. A kemencét átvágtuk, benne barna agyagos betöltést (SE113), benne égett vörös/paticsos réteget (SE112) különítettük el. Az agyagos betöltés (SE113) alatt foltokban égett agyagfolt (SE125) jelentkezett középen, körülötte pedig újabb sötétbarna agyagréteget (SE126) határoztunk meg. A falkiszedés (SE043) keleti folytatásától északra átvágtuk a járósíntet (SE045), alatta sárgásbarna agyagos (SE102), illetve sóderes/kavicsos (SE103) szintet értük el, amely vagy az udvar korábbi járósíntje, vagy SE045 alapozása lehetett.

Az M18 szelvényben folytatódik, és derékszögben megtörve keleti irányban halad az N15 szelvény északi metszetaljától induló fal/falkiszedés (SE063) (betöltése=SE062), a fal északi vonala (SE085) keleti irányú folytatása (SE061) (betöltése=SE060) az N19 szelvényben befut annak keleti metszetaljába. A falszakaszok által határolt felületen kibontottuk a járósíntet (SE089), amely azonos néhány más számú réteggel (N18/19/SE045, N16/17/

2. kép: Kalcedón gemma Dea Roma ábrázolásával (N19. szelvény, SE044) (fotó: Bartus D.)
Abb 2: Gemma mit der Figur von Dea Roma (Foto: D. Bartus)

SE127, N16/SE071). A falszakasztól nyugatra agyagos (SE087) és sóderes (SE088) rétegeket különítettük el, amelyeket járószintként definiáltunk. Az agyag- és a sóderreteg váltakozva fedí egymást; nem jelenthető ki egyértelműen, hogy valamelyikük következetesen fedné a másikat. Ezek alatt a rétegek alatt *tegulákból*, kisebb részt *imbrexekből* álló alapozásszintet (SE090) különítettük el, amelyben számos *LEG I AD (PF)* bélyeges *tegulát/imbrexet* találtunk. A *tegulás szint* (SE090) mélysége megegyezik a *tegulás rétegével* (M15/SE124). Az M18 szelvény északnyugati sarkában/nyugati felében kőalapozású vályogfalat (SE086) bontottuk ki, amely északi irányban folytatódik a mellette levő agyagomladékkal együtt. (Az M15 szelvényben a vályogfal SE111, az M17-ben pedig SE029.) A vályogfaltól nyugatra, a metszetalig járószintet (SE123) (agyagos/enyhén kavicsos) különítettük el. Megfigyeltük, hogy a falat a nyugati oldalán vakolták (SE120). Erre a járószintre vályogomladék (SE121) borult rá, a fallal párhuzar-

mosan pedig égett famaradványt (gerenda?) (SE122) bontottunk ki.

A szelvény keleti metszetalja előtt folytatódik a több szelvényen áthaladó fal/falkiszedés (itt SE082) (betöltése SE081). A falkiszedéstől nyugatra sárga agyagos réteget (SE098) bontottuk ki, amely a vályogtégla (SE029) (kőalapozású, azonos az M18/SE086 vályogfallal) omladéka lehetett. Ez a vályogfal az M18–15 szelvényeken át 17,5 m hosszán megfigyelhető, és a 19 m hosszú kőfalat/falkiszedést (amellyel párhuzamosan fut) megelőző, ennek építésekor viszszabontott periódusának tartható.

Meg kell említeni, hogy a feltárás teljes felületén – a pince betöltését, az udvar felületét, az abba beleásott gödrök betöltését is beleértve – mindenhol nagy mennyiségben kerültek elő, gyakran nagyméretű vasrögök, vasbucák és vassalakdarabok, amelyek a közelben folytatott vasmegmunkáló tevékenység egyértelmű nyomai. Hogy többek között milyen termékek előállítására irányult ez a tevékenység, arra talán a két vasfibula szolgálhat adalékként.

BÉLYEGES TÉGLÁK

A 2013. évben a polgár városban folytatott feltárás során 22 bélyeges téglát került elő, amelyek többsége (20 darab=90,9%) a Brigetióban állomásozó katonasághoz köthető (1–20), és csupán két bélyeg (9,1%) képviseli a magán téglaegetőműhelyeket (21–22). A katonai bélyegek több mint fele (12 darab=60%) egyértelműen a Brigetio helyőrségét adó *legio I*-hoz, *legio I Adiutrix*-hoz, illetve a *legio I Adiutrix Pia Fidelis*-hez köthető, de nagy valószínűséggel ugyanehhez a csapathoz kapcsolódik a sorszám és csapatnév, valamint kitüntető jelzők nélküli *LEG[– –]* bélyeg is (4 darab=20%). A *C(lassis) F(lavia) H(istrica)* bé-

lyege négy téglán, mégpedig kivétel nélkül *imbrex*-en fordul elő, és ez a katonai bélyegek 20%-át jelenti. A katonai bélyegek sorában a legérdekesebb a mindaddig párhuzam nélkül álló, kétsoros bélyeg (1), a második sorban részben elmosódott és ezáltal bizonytalan *[d]lux li(mitis?) Sarm(atici)?* olvasattal. A magán téglaegetőket a carnuntumi székhelyű *Atiliae firma* bélyege képviseli. Az említett műhely Brigetióban korábban előkerült és általában jó minőségű, szépen metszett betűkkel mélyen nyomott, szabályos *tabula ansatá*val keretezett bélyegeitől némileg eltér az egyik bélyeg (21).

KATALÓGUS

1. *Tegula* töredéke (5. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.56.

Méreték: *tegula*: 13,1×12,5×2,6 cm; bélyeg: 10,6×2,7 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) I Ad(iutrix) P(ia) F(idelis)/[d]lux li(mitis?) Sarm(atici)?*

Megjegyzés: Kétsoros bélyeg, a második sor olvasata bizonytalan. A betűk keskeny vonalvezetésűek, „rajzosak”, az „A” a kurzív feliratokon található „A” betűkhöz hasonlít.

Keltezés: A rétegből Traianus *quinarius*a és Hadrianus *sestertius*a került elő, valamint Kr. u. 160–260 közé tehető Drag. 32 formájú tányér aljtöredéke, Hadrianus–Antoninus-kori Drag. 33 formájú pohár fenéktöredéke.

Irodalom: Párhuzama Pannoniából nem ismert.

2. *Imbrex* töredéke (5. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.058.3.1.

Méreték: *imbrex*: 13,2×11,6×2,5 cm; bélyeg: 8,2×1,9 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[Le]g(io) Ī Ād (iutrix) P(ia) F(idelis)*.

Megjegyzés: *Tabula ansatá*val keretezett bélyeg töredéke.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

3. *Imbrex* töredéke (5. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–N19.090.8.

Méretetek: *imbrex*: 23×12,5×2,5 cm; bélyeg: 11,6×2,7 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) I Ad[(iutrix) – – –]*.
Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

4. *Imbrex* töredéke (5. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.058.3.2.

Méretetek: *imbrex*: 21×13,7×2,1 cm; bélyeg: 11,5×2,7 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) * Ī * A(diutrix) * P(ia) * F(idelis)*.

Megjegyzés: *Tabula ansatával* keretezett bélyeg töredéke.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

5. *Imbrex két* töredéke (5. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.35–36.

Méretetek: *imbrex*: 21×13×2,2 cm; bélyeg: 12,4×3,5 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) * I * Ad(iutrix) [– – –]*.
Megjegyzés: *Tabula ansatával* keretezett, retrográd bélyeg.

Keltezés: Ugyanebből a rétegből félgömb alakú, vésett díszítésű tál töredékei kerültek elő, amely a Kr. u. 3. század első felére keltezhető, továbbá a Kr. u. 2. század második felére–3. század elejére tehető, hengeres testű poharak töredékei.

Irodalom: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56 és 60.1; HARTER 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4,8; BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT–POLASCHEK 1977, Form 47a; BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

6. *Tegula* töredéke (5. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.078.19.

Méretetek: *tegula*: 12,9×13×2,7 cm; bélyeg: 5×2,4 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) * Ī * Ad(iutrix)*.

Megjegyzés: *Tabula ansatával* keretezett bélyeg töredéke. Ugyanebből a rétegből Commodus *denariusa* és Drag. 37 formájú tál oldaltöredéke került elő [C]OMITIALISF bélyeg részletével. (Westerndorf, Comitialis.) Keltezés: Kr. u. 180–200/210, Drag.

43/45 formájú *terra sigillata* – Rheinzabern – (késő Antoninus-, Severus-kor), Drag. 18/31 formájú *terra sigillata* (2. század első fele–3. század első harmada). Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

7. *Tegula* töredéke (6. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.066.6.

Méretetek: *tegula*: 18×1,2×3,8 cm; bélyeg: 11,2×2,3 cm.
A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) I A(diutrix) P(ia) [F(idelis)]*.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

8. *Imbrex három* töredéke (6. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.090.5–7.

Méretetek: *imbrex*: 23,2×14×2,7 cm; bélyeg: 9,9×1,9 cm.
A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) I A(diutrix) [P(ia) F(idelis)?]*

Megjegyzés: *Tabula ansatával* keretezett bélyeg, jobb oldala elmosódott, olvashatatlan.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

9. *Tegula* töredéke (6. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.108.1.

Méretetek: *tegula*: 20,1×13,3×2,5 cm; bélyeg: 5,5×2,9 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) [I Ad(iutrix)? – – –]*.
Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

10. *Tegula* töredéke (6. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.058.5.

Méretetek: *tegula*: 14,4×14,2×2,5 cm; bélyeg: 5,8×3,2 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) [I Ad(iutrix)? – – –]*.
Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

11. *Tegula* töredéke (6. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.M15.014.81.

Méretetek: *tegula*: 16×26×2 cm; bélyeg: 3,2×2,3 cm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) [I Ad(iutrix)? – –]*.
Megjegyzés: *Tabula ansatával* keretezett bélyeg töredéke.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

12. *Tegula* töredéke (6. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.058.6.

Méretetek: *tegula*: 16×11,8×3,3 cm; bélyeg: 7,8×3,3 cm.
A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) [I Ad(iutrix)? – –]*.
Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

13. *Imbrex* töredéke (7. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.28.

Méretetek: *imbrex*: 15×15,3×2,3 cm; bélyeg: 6,7×2,4 cm.
A téglabélyeg feloldása: *Leg(io) I [Ad(iutrix)? – –]*.
Megjegyzés: Kettős kerettel szegélyezett, bal oldalon alig láthatóan *tabula ansatával* keretezett, ferdén benyomott bélyeg töredéke. A betűk felső része nem látszik.

Keltezés: Ugyanebben a rétegben Kr. u. 1. század második felére–2. század első felére datálható tál peremtöredéke és Kr. u. 2. század második felére–3. század elejére datálható, hengeres testű pohár töredéke, valamint Severus Alexander *denarius* került elő. *Terra sigillata* edények: Drag. 37 Közép-Gallia – Cinnamus/Divixtus (150–195), Drag. 54 (késő Antoninus-, Severus-kor), Drag. 18/31 (2. század második fele–3. század első harmada) Rheinzabern, Drag. 33 Közép-Gallia (Antoninus-kor).

Irodalom: RÜTTI 1991, Form AR 107; ISINGS 1957, Form 46a; BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a; BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

14. *Tegula* töredéke (7. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.090.4.

Méretetek: *tegula*: 10,5×7,7×2,8 cm; bélyeg: 4,1×1,6 cm.
A téglabélyeg feloldása: *[L]eg(io) I Ad[i](utrix)*.
Megjegyzés: Dupla keretbe foglalt bélyeg.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

15. *Imbrex* töredéke (7. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.058.4.

Méretetek: *imbrex*: 13,2×11,6×2,5 cm; bélyeg: 8,2×1,9 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[Le]g(io) Ī Ād(iutrix) P(ia) F(idelis)*.

Megjegyzés: *Tabula ansatával* keretezett bélyeg töredéke.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

16. *Tegula* töredéke (7. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.064.2.

Méretetek: *tegula*: 20×14,7×2,6 cm; bélyeg: 3×2,1 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[Leg(io) I] Ad(iutrix) P(ia) F(idelis)?*

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15; BARTUS–BORHY et al. 2014, 37, Kat. 1–5, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

17. *Imbrex* töredéke (7. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.443.

Méretetek: *imbrex*: 10,8×7,4×2 cm; bélyeg: 4,5×2 cm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) H(istrica)*.
Megjegyzés: A szokásosan gyenge minőségű, keret nélküli, eltérő méretű betűkkel.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22; BARTUS–BORHY et al. 2014, 38–39, Kat. 7–12, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

18. *Imbrex* töredéke (7. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.57.

Méretetek: *imbrex*: 9,6×6,8×2 cm; bélyeg: 2,7×1,9 cm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) [H(istrica)]*.

Megjegyzés: Negatív bélyeg, bal szélén és alul egyenes vonalú keret látszik.

Keltezés: A rétegből Traianus *quinarius* és Hadrianus *sestertius*, valamint Kr. u. 160–260 közé tehető, Drag. 32 formájú tányér aljtöredéke, Hadrianus–Antoninus-kori, Drag. 33 formájú pohár fenéktöredéke, Drag. 54 formájú vésett díszű palack került elő: Rheinzabern (késő Antoninus-, Severus-kor); Drag. 54 vésett díszű palack – Rheinzabern (késő Antoninus-, Severus-kor).

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22; BARTUS–BORHY et al. 2014, 38–39, Kat. 7–12, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

19. *Imbrex töredéke* (7. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.059.8.

Méreték: *imbrex*: 8,2×6,6×2,3 cm; bélyeg: 5,9×2,6 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[C(lassis)] F(lavia) H(istrica)*.

Megjegyzés: Jó minőségű, mélyen nyomott, élesen metszett betűkből álló bélyeg. Az „F” és a „H” betű elcsúszott, nincsenek egy vonalban. A szépen metszett *tabula ansata* alsó része nem látszik, a bélyeg elcsúszott.

Keltezés: *Terra sigillata*: Drag 33. Közép-Gallia (Antoninus-kor), Drag 38. Közép-Gallia (Antoninus-kor), Drag 18/31 Közép-Gallia (Antoninus-kor).

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22; BARTUS–BORHY et al. 2014, 38–39, Kat. 7–12, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

20. *Imbrex töredéke* (7. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.045.27.

Méreték: *imbrex*: 11,1×10×2,2 cm; bélyeg: 4×2,6 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[C(lassis) F(lavia) H(istrica)]*.

Megjegyzés: *Tabula ansata*-val keretezett, mélyen nyomott, jó minőségű bélyeg, szépen metszett betűkkel. A *tabula ansata* elcsúszott, alsó szegélye nem látható.

Keltezés: Ugyanebből a rétegből plasztikus szárláttéttel díszített pohár peremtöredéke (Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele), hasábos, formába fűjt palack szírommintás aljtöredéke (Kr. u. 1–2. század), valamint ezen kívül Marcus Aurelius *sestertiusa* került elő. *Terra sigillata*: Drag. 37 Westerndorf

Helenius (Severus-kor), Drag. 37 Westerndorf, Comitalis (Kr. u. 180–210), *Conspectus* 39, Itália – Flavius-, Traianus kor.

Irodalom: BARKÓCZI 1988, Form 71, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 21; RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50; BARKÓCZI 1988, Form 167c, Kat. Nr. 423–424; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22; BARTUS–BORHY et al. 2014, 38–39, Kat. 7–12, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

21. *Tegula töredéke* (7. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.099.4.

Méreték: *tegula*: 30×22×2,6 cm; bélyeg: 9,3×2 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[Atilia]e Firma*.

Megjegyzés: Szemben az *Atiliae firma* típusú bélyegek szépen vésett és mélyen nyomott betűivel, az itt tárgyalt típus gyengébb minőségű bélyeget képvisel. A *tabula ansata* is a megszokottól eltérő minőségű kivitelű.

Keltezés: *Terra sigillata*: Drag. 33 Közép-Gallia – Hadrianus–Antoninus-kor, Drag. 18/31 Közép-Gallia – Antoninus-kor, Drag. 54 Rheinzabern – késő Antoninus-, Severus-kor.

Irodalom: HAVAS 2009, 205–225; BARTUS–BORHY et al. 2014, 39, Kat. 13.

22. *Tegula töredéke* (7. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.M16–L16.017.7.

Méreték: *tegula*: 8,1×8×2,1 cm; bélyeg: 5,2×2,5 cm.

A téglabélyeg feloldása: *[Atiliae] firma*.

Irodalom: HAVAS 2009, 205–225; BARTUS–BORHY et al. 2014, 39, Kat. 13.

ÜVEGLELETEK

A lelőhelyen 2013-ben folytatott feltárás során a megelőző évekhez hasonló arányban kerültek elő üvegedények, összesen 275 üvegtárgy töredéke látott napvilágot. A korábbi évek leletanyagához hasonlóan elsődleges cél volt a településanyag apró darabkáinól legalább a funkció kategória szerinti meghatározása, abban az esetben is, amikor a pontos tipológia nem volt meghatározható, mivel ezek az adatok fontos információval szolgálnak az egykori üveghasználat mértékéről és milyenségéről. Ehhez a korábbi évekhez hasonlóan a S. M. E. van Lith és K. Randsborg tanulmányában közölt felosztást használtuk fel az edények tekintetében,³ kiegészítve az ablaküvegek csoportjával, valamint az egyéb üvegtárgyak csoportjával, amelyeket célszerűnek láttuk belevenni jelen összefoglalóba.

Az üvegedénytöredékek kivétel nélkül áttetszőek, ezért ezt a katalógusban nem tüntettük fel külön. Kivételt csupán az üvegyöngyök jelentenek, amelyek között található opak és áttetsző példány egyaránt. A tárgyak színének megoszlását vizsgálva láthatjuk, hogy túlnyomó többségük, mintegy 63%-uk színtelenített, továbbá 22,5%-uk üvegzöld árnyalatú. Emellett csak egy-egy esetben jelennek meg más tónusok, mint a sötétzöld (0,5%), a fűzöld (0,5%), a sárgászöld (0,5%). A kisleletek között az opak fekete, sötétzöld, türkizkék, fehér és sötétzöld árnyalatot említhetjük meg.

A leletek közül 77 töredéket sikerült funkcionális kategóriába sorolni, az összes lelet 28%-át. Az asztali edények csoportjába 39 edénytöredéket sorolhattunk be, (8–11. tábla) ezen belül jelentős számú

³ VAN LITH–RANDSBORG 1985. A katalógusban csak a legalább funkciókategóriába sorolható töredékeket

tüntettük fel, a meghatározhatatlan oldaltöredékeket nem szerepeltettük.

tálforma, összesen kilenc került elő. Pohárformák ugyancsak nagy számban láttak napvilágot, 28 töredék sorolható ebbe a csoportba. Italfelszolgáló edény töredék egy került elő, azonban meg kell említeni 12 sima, valamint bordázott szalagfültöredéket és két peremet, amely egyaránt tartozhatott italfelszolgáló korsóhoz és palackhoz is, formailag sajnos nem voltak meghatározhatóak töredékességük folytán. A tároló- és szállítóedények kategóriájába 19 üveg került, amelyek túlnyomó részben palackok töredékeire korlátozódnak. Ezen túl két fazék pereme látott napvilágot. Az illatszeres üvegek közé három üveg töredéke sorolható. Meg kell említeni egy csepegető üveg csőrrészének töredékét, amely vitatott funkciója miatt nem került besorolásra. Ablaküvegtöredékek is ismertek, összesen négy darab. Az ékszerek és viseleti tárgyak körébe tíz példány került. A leletek nagy része, a funkcionálisan meghatározható töredékek 55%-a az asztali edények körébe sorolható, amelyeken belül elsősorban a pohárformák dominálnak (40%), a tálak kisebb számban vannak jelen, míg a korsótöredékek előfordulása ennél is kisebb. A tároló- és szállítóedények jelentős csoportot képviselnek, 27% sorolható ide, főként palackok töredékei. Az illatszertároló edények csoportja nem túl jelentős (4%), az ablaküvegek ugyancsak szórványosan kerültek elő a 2013-as idényben (5,7%). A viseleti tárgyak, elsősorban üveggyöngyök azonban nagyobb számban fordultak elő a megelőző idényekhez viszonyítva (14%). A katalógusban 77 tárgy szerepel.

A tipológiai párhuzamokat tekintve minden meghatározható töredéknél igyekeztünk megadni a leginkább elterjedt, C. Isings által kidolgozott típust és az ezt kiegészítő trieri anyagból származó meghatározásokat,⁴ de emellett sok töredék párhuzamát találtuk meg B. Rütty munkájában.⁵ Ahol lehetett, természetesen megadtuk a Barkóczy László katalógusában szereplő analógiákat is.⁶

A tálformák között a 2013-as idényben is megjelentek a vásártéri lelőhelyen gyakori, félgömb alakú, vésett díszítésű tálak.⁷ Ezeket a vésett díszítésű tálakat korábban Barkóczy László elemezte, és három csoportba sorolta.⁷ A Vásártéren előkerült darabok közül a legtöbb Barkóczy második csoportjába tartozik, ezek változatos mintakincsű darabok: a so-

rokba rendezett, vésett oválisokat egyes vagy kettes pálcátágok választják el egymástól, az oválisok közepén a legtöbb esetben kis dudor figyelhető meg, míg a gondosan sorokba rendezett oválisokat vízszintesen futó, vésett szalagok választják el egymástól.⁹ Az ekképp díszített tálak, poharak a 2. század végén–3. század első felében egész Nyugat-Európában elterjedtek, Skandináviától Britanniáig, Galliától és Germaniától kezdve Hispaniáig és Italiáig, azonban meg kell jegyezni, hogy Köln környékén nagyobb számban vannak jelen. A keleti területeket illetően Pannoniát, a syria-palaestini területeket, Egyiptomot és a Pontus-vidéket kell megemlítenünk.⁹ Ha a típus elterjedési területét és sűrűsödési pontjait nézzük, megállapíthatjuk, hogy négy zónában gyártották ezeket: a Rajna-vidéken (talán Kölnben), Pannoniában, Szíriában (lehetséges, hogy Dura Europosban), ezen kívül a Pontus-vidéken, Tanaisban.¹¹ Jelen vannak a kisebb méretű, kifelé hajtott, csőszzerű, melegen lekerekített peremmel rendelkező, szabadon fűjt, díszítetlen tálformák, (8. tábla 7; 9. tábla 1–2) amelyek az 1. század második felétől a 2. század második feléig jellemzőek.¹² Meg kell még említenünk egy bordás tál töredékét is. Az áttetsző, kékeszöld színű, jó minőségű töredék a Kr. u. 1. századra datálható.¹³ A korai időszakra jellemző bordás tálak csak elvétve fordultak elő a bemutatott lelőhelyen, inkább a borostyánkőút menti korai településekre jellemzőek.

A leggyakrabban előkerült pohárforma továbbra is a függőleges falú, enyhén megvastagodó szájperemű, hengeres testű típus, amelynél mind melegen lekerekített, mind vágott peremkialakítás megtalálható, főként díszítetlen kivitelben, de néha plasztikus szálrátéttel ellátott változata is megfigyelhető (11–28).¹³ Ez a típus megfeleltethető Barkóczy katalógusában a 60–62., Drag. 30-as *terra sigillatára* emlékeztető formával, amelyek üvegváltozatai Pannoniában a 2. század végére és a 3. századra datálhatóak,¹⁵ míg augsti párhuzamaik 2. sz. közepétől a 3. századig tehetők.¹⁶ A vásártéren talált poharak döntő többsége ebbe a típusba tartozik.¹⁷ Említésre méltó néhány hengeres testű, ívelt falú pohártöredék (29–32),¹⁸ valamint egy szintén hengeres testű, ívelt falú pohártöredék, amelynek testén az edény alapanyagából készített vékony szálrátétdíszítés figyelhető meg (33).¹⁹

⁴ ISINGS 1957; GOETHERT-POLASCHEK 1977.

⁵ RÜTTI 1991.

⁶ BARKÓCZI 1988.

⁷ DÉVAI 2011, 135.

⁸ BARKÓCZI 1986, 166–189.

⁹ BARKÓCZI 1986, 167.

¹⁰ STERN 2001, 137.

¹¹ STERN 2001, 137; PAOLUCCI 1997, 68.

¹² RÜTTI 1991, Form AR 107, AR 109.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 22; ISINGS 1957, Form 46a, 44a.

¹³ BARKÓCZI 1988, Form 18; ISINGS 1957, Form 3;

RÜTTI 1991, Form AR 2.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 3a.

¹⁴ RÜTTI 1991, Form AR 98.1, Form AR 98.2; ISINGS 1957, Form 85b; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

¹⁵ BARKÓCZI 1988, Form 29. (Brigetióból és Intercisából származó edények.)

¹⁶ RÜTTI 1991, Form AR 98.1, Form AR 98.2.

¹⁷ DÉVAI 2011, 137; BARTUS–BORHY et al. 2012, 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 17.

¹⁸ RÜTTI 1991, Form AR 99.

¹⁹ RÜTTI 1991, Form AR 38; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 39.

A tároló- és szállítóedények csoportján belül a hasábos testű palackokat szükséges megemlíteni (39–42), amelyeket az 1. századtól a 4. századig használtak.²⁰ Lelőhelyünk gyakori leletei, de a 2013-ban a korábbiakhoz viszonyítva kisebb számban fordultak elő.²¹ Néhány jellegzetes, nagyméretű, bordázott szalagfűl és nyaktöredék mellett egyetlen formába fűjt aljtöredéket említhetünk meg, amelyen jellegzetes szíromminta töredéke látható.²² Sajátos probléma, hogy néhány szalagfűltöredéknél nem állapítható meg sem a pontos forma, sem a funkció sem, mivel a hasonló méretű és kialakítású sima vagy bordázott szalagfűlek mind korsók, mind palackok fogóiként is szolgálhattak. Mivel az edényeknek semmilyen más töredéke nem került elő a feltárás alkalmával, így ezek funkciója sem határozható meg pontosan.

A vásártéri lelőhelyen ritkának számító fazekakból 2013-ban kettő került elő (58–59). Az egyik egy nagyméretű, kifelé hajtott peremű, nagyrészt a Kr. u. 1–2. századra jellemző típus,²³ míg a másik egy kisebb, ívelt peremű, a perem alatt szálrátétdíszes példány, amely a Kr. u. 1–3. század közé tehető.²⁴

Illatszeres üveg közé csupán néhány töredéket sorolhatunk. Érdekes egy középen osztott, kettős testű illatszeres edény perem- és nyaktöredéke. A perem melegen lekerekített, befelé egyenetlenül visszahajtott, az edény kettéosztása már a nyakrészen a peremtől jól megfigyelhető (60). A pontos forma nem határozható meg, mivel csupán a perem és nyak töredéke maradt fenn. Annyi bizonyos, hogy osztott testű illatszeres üveghez tartozott, amely már az 1. században feltűnt, de néhány formája még a késő római időkben is kimutatható. Ritka leletnek számít a Római Birodalomban.²⁵ Ezen túl csupán két aljtöredéket említhetünk (61–62). Az egyik egy kisméretű talpgyűrűs alj, a másik pedig gömbtestű illatszeres palackhoz tartozott, de a formája pontosan nem határozható meg. Említést érdemel egy csepegtető edény csőrésze az oldalfal töredékével (63). A szabadon fűjt edénytípus általában nyomott gömbös vagy kissé kónikus testű, fül nélküli, tölcséres, melegen lekerekített peremű forma, hosszabb-rövidebb hengeres nyakkal. Az alja benyomott, a tartórúd nyoma általában látható rajta. A csepegtető edények funkciójának meghatározása problematikus.

A csőréréssel ellátott edények típusát az 1. századtól az 5. századig használták, és az egész Római

Birodalom területén elterjedt. Nem csak üvegből készítették, hanem kerámiából is, megjelenése a klaszszikus görög *guttus*formára vezethető vissza.²⁶ Vitatott viszont, hogy mire használták az edényt. Már a 19. században felmerült az a nézet, miszerint csecsemők táplálására használatos „*cumisüveg*” lett volna, amelyet aztán a magyar szakirodalom is átvett, és szinte kizárólag ebben a funkcióban említette a tárgytypust.²⁷ Az edények tartalma azonban lehetett olaj, víz, bor, *unguentum* is, és különböző célokra alkalmazhatták. Valószínűleg a Varro által említett edény megegyezhetett ezzel a formával, amelyből bort csepegtettek.²⁸ Dél-Itáliából származó, fekete bevonatos rokonát mécsesekhez használhatták, mint olajtöltő edényt.²⁹ Amennyiben tényleg csecsemők táplálására szolgált volna, akkor kizárólagosan gyermeksírok melléklete lehetne. Azonban a legtöbb esetben nem gyermeksírokban találjuk, hanem felnőtt nők, férfiak mellett.³⁰ Használatára vonatkozó másik legnépszerűbb nézet az, hogy a mécsesek utántöltésére lámpaolajat tartottak benne. Az üvegből készült verziói alakjuk és kiképzésük, csőrészüik átmérője miatt kevésbé szolgálhatták ezt a célt. Emellett alkalmas volt *unguentum*, gyógyszer, ecet csepegtetésére is. Mivel a forma nem sokat változott a Kr. e. 5. századi megjelenéséhez képest, valószínűleg egy határozott funkciót töltött be, de annak eldöntése, hogy mi volt ez, nehéz feladat.³¹ Földrajzi régióként eltérő a megjelenése is, míg a birodalom keleti felében általában egy kis füllel látták el, amelyet a csőrre merőlegesen helyeztek el, addig a nyugati példányok hosszabb nyakúak és fül nélküli kialakításúak voltak. A keleti részekben gyakran kis talpgyűrűvel is ellátták, míg ez nyugaton hiányzik. Az üveg törekeny volta miatt nem tartjuk valószínűnek a *cumisüveg*ként való használatát. I. Lazar véleménye szerint sem tarthatóak gyermekek táplálására szolgáló edénynek, fürdőkhöz használhatták illatos olajak öntésére vagy éppen áldozatok bemutatásánál.³² Használata Pannonia déli részéről is ismert, ahonnan ugyancsak előkerült egy nagyméretű példánya, amely semmiképp sem lehetett alkalmas gyermekek etetésére, méretei miatt sem.³³ Vindobonában a színtelenített csepegtető üvegek a 2. század elejétől az 5. század kezdetéig kimutathatóak, amelyet valószínűleg a helyi, pannoniai gyártmányok közé sorolhatunk.³⁴ Dalmatiában is népszerű a használatuk, és

²⁰ RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

²¹ DÉVAI 2011, 139; BARTUS–BORHY et al. 2012, 14.

²² BARKÓCZI 1988, Form 167c, Kat. Nr. 423–424.

²³ ISINGS 1957, Form 67b; RÜTTI 1991, Form AR 118.1; GOETHERT–POLASCHEK 1977, Form 46a.

²⁴ ISINGS 1957, Form 94; RÜTTI 1991, Form AR 104.1; GOETHERT–POLASCHEK 1977, Form 38.

²⁵ COOL–PRICE 1995, 203, Kat. Nr. 2258; GOETHERT–POLASCHEK 1977, 224.

²⁶ SNIJDER 1933, 34.

²⁷ SNIJDER 1933, 37. H. Brüning 1908-as művében tűnt fel a *Säuglingsernährung* megnevezés.

²⁸ SNIJDER 1933, 34. Varro, *De lingua Latina* V.26.124.

²⁹ SNIJDER 1933, 35.

³⁰ SNIJDER 1933, 37–38.

³¹ STERN 2001, 145.

³² LAZAR 2003, 203.

³³ RUŽIĆ 1994, T. XLI.2.

³⁴ SAKL–OBERTAHLE–TARCSAY 2001, 95. Taf. 4.42.

néhány példányuk egyértelműen a 4. századra datálható.³⁵

Ablaküveghez tartozó töredék 2013-ban kis számban látott napvilágot. Összesen négy töredéket említhetünk meg (65–68). Színük áttetsző üvegzöld és kékeszöld árnyalatú. A helyi igényeknek megfelelően egy homokkal felszórt keretbe öntötték az üvegmasszát, hogy azt a kihülés után könnyen el tudják távolítani. Ennek következtében az ablaküvegek egyik fele érdes, apró buborékok figyelhetők meg rajtuk, míg a másik oldaluk teljesen sima felszínű.

Egyéb kisleletként említhetjük meg az előkerült nyolc üvegyöngyöt (70–77). A kisméretű lencse, gömb és hengeres alakú üvegyöngyök a Római Birodalom fennállásának teljes ideje alatt elterjedtek voltak.³⁶ A két kubooktaéder alakú üvegyöngy ellenben

egy szűkebb periódusra datálható.³⁷ Ezeken túlmenően egy ábrázolás nélküli csiszolt üveggemmat kell megemlítenünk (78).

Összefoglalásként elmondható, hogy a korábbi évekhez hasonló arányban kerültek elő üvegedénytöredékek, a jellemző típusok is megegyeznek az eddigiekkel. Említést érdemelnek a tálformák között a Brigetióban gyakorinak mondható vastag, vésett falú tálak töredékei. A pohárformák a megelőző évekhez hasonlóan nagy arányban találhatóak meg a leletanyagban, viszont formailag és díszítésükben szegényesebbek. Ablaküvegek ebben az idényben kisebb számban reprezentáltak a leletanyagban, ellenben üvegyöngyből több látott napvilágot a korábbiaknál.

KATALÓGUS

1. Tál töredékei (8. tábla 1)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56 és 60.1; HARTEK 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL-OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4,8.

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.17.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel. A vízszintesen futó, vékony, kerékvésett vonal alatt facettált, kettős kör alakú minta, mellette elválasztó pálcátág látható, majd ugyanez a minta ismétlődik még egy sorban.

Méreték: $v_{\text{átlagos}}=0,31$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

2. Tál töredékei (8. tábla 2)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56 és 60.1; HARTEK 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL-OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4,8.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.27.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel. A vízszintesen futó, vékony, kerékvésett vonal felett kettős pálcátág töredéke látható, alatta egyes, kerékvésett pálcátág mellett facettált ovális töredéke.

Méreték: $v_{\text{átlagos}}=0,25$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

3. Tál töredékei (8. tábla 3)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56 és 60.1; HARTEK 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL-OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4,8.

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.12, 14.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel. A perem enyhén kihajló, vágott. A perem alatt két sorban vékony, függőleges, facettált oválisok, alatta vízszintesen futó, kerékvésett sáv és egy újabb mezőben nagyobb méretű facettált oválisok láthatóak.

Méreték: $\acute{a}=9,82$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,32$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,25$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

4. Tál töredékei (8. tábla 4)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56 és 60.1; HARTEK 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL-OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4,8.

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.14, 19, 22.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel. A vízszintesen futó, kerékvésett sáv alatt

³⁵ FADIĆ 1997, 204. Salonából előkerült leletek.

³⁶ RIHA 1990, 11.8; GUIDO 1978, 37.13; RIHA 1990, 11.11; RIHA 1990, 11.22; GUIDO 1978, 37.4.

³⁷ RIHA 1990, 11.17; GUIDO 1978, 37.20; SWIFT 2000, Fig. 98.6.

facettált körök és vékonyabb, függőlegesen álló oválisok láthatók.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,25$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

5. *Tál töredékei* (8. tábla 5)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56 és 60.1; HARTER 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL-OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4,8.

Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.17.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel. A kis töredéken facettált oválisok láthatók.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,22$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

6. *Tál töredékei* (8. tábla 6)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 18; ISINGS 1957, Form 3; RÜTTI 1991, Form AR 2.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 3a.

Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.17.

Leírás: Félgömb alakú bordás tál töredéke. A perem melegen lekerekített.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,42$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század.

7. *Tál peremtöredéke* (8. tábla 7)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 107; ISINGS 1957, Form 46a.

Ltsz.: KGYM 2013.M18–M19.066.05.

Leírás: Tál melegen lekerekített, kifelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}} = 0,38$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,14$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele.

8. *Tál peremtöredéke* (9. tábla 1)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 107; ISINGS 1957, Form 46a.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–18.016.53.

Leírás: Tál melegen lekerekített, kifelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretetek: $\hat{a} = 14,42$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,34$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,13$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele.

9. *Tál peremtöredéke* (9. tábla 2)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 107; ISINGS 1957, Form 46a.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.25.

Leírás: Tál melegen lekerekített, kifelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}} = 0,3$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,15$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele.

10. *Pohár peremtöredéke* (9. tábla 3)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 71, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 21.

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.045.16–17, 21.

Leírás: Pohár melegen lekerekített, enyhén megvastagodó, ívelt peremtöredéke. A perem alatt vízszintesen futó, vékony, plasztikus rátét, alatta függőlegesen álló, vékony, facettált oválisok több sorban.

Méretetek: $\hat{a} = 9,2$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,14$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele.

11. *Pohár peremtöredéke* (9. tábla 4)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.16–17, 11.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a} = 9,6$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,24$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

12. *Pohár peremtöredéke*

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.16–17, 12.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}} = 0,2$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

13. *Pohár peremtöredéke* (9. tábla 5)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.066.4.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a} = 11$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

14. *Pohár peremtöredéke* (9. tábla 6)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N19.016.42.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=10$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

15. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 1)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.4.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=10$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

16. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 2)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.074.3.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=11$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,21$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

17. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 3)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.29.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=8,8$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,14$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

18. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 4)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.28.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=10,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,17$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,1$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

19. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 5)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.23–24.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,22$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

20. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 6)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.20.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=8$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,24$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

21. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 7)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.N15.031.1.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=12$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,18$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

22. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 8)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.23.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $\hat{a}=13$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,21$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

23. *Pohár peremtöredéke* (10. tábla 9)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.
Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.25–26.
Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.
Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.
Színmeghatározás: színtelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

24. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 1)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.080.30.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=9$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,21$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,9$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

25. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 2)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.052.3.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=10,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,23$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

26. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 3)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.18.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=9$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

27. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 4)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M16.080.20.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=8,6$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

28. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 5)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 29, Kat. Nr. 162; ISINGS 1957, Form 85b; RÜTTI 1991, Form AR 98.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.17.

Leírás: Hengeres testű, függőleges falú pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=12$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

29. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 6)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.13.

Leírás: Hengeres testű, ívelt pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=7,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,14$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

30. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 7)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–18.016.55.

Leírás: Hengeres testű, ívelt pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\hat{a}=7,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,13$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

31. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 8)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.

Ltsz.: KGYM 2013.M17.083.1.

Leírás: Hengeres testű, ívelt pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}}=0,14$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

32. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 9)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.

Ltsz.: KGYM 2013.M16–17.054.4–5.

Leírás: Hengeres testű, ívelt pohár töredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}}=0,14$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

33. *Pohár peremtöredéke* (11. tábla 11)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 38; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 39.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.10, 14, 19.

Leírás: Hengeres testű, ívelt pohár töredéke. A perem alatt az edény testén spirálisan feltekert szálrátét díszítés van, amely az edény anyagából készült.

Méretetek: $\hat{a}=6$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 1. század közepe–3. század harmadik negyede.

34. *Pohár talpgyűrű töredéke* (11. tábla 12)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.25.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal. Külön bogból fújt, csőszerű talpgyűrűvel. A fúvócső nyoma látható.

Méretetek: $\hat{a}=4,1$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

35. Pohár talpgyűrűjének töredéke (11. tábla 10)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.14.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal. Külön bogból fűjt, csőszerű talpgyűrűvel. A fúvócső nyoma látható.

Méreték: $\hat{a}=4,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,1$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

36. Pohár talpgyűrűjének töredéke (12. tábla 1)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.053.3.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal. Külön bogból fűjt, csőszerű talpgyűrűvel. A fúvócső nyoma látható.

Méreték: $\hat{a}=5$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

37. Pohár talpgyűrűjének töredéke (12. tábla 2)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.17.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, szálrátét talpgyűrűvel. A fúvócső nyoma látható. Tartórúd átmérője 1,1 cm.

Méreték: $\hat{a}=4,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

38. Talpgyűrű töredéke (12. tábla 3)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.068.2.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, szálrátét talpgyűrűvel.

Méreték: $\hat{a}=7,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,16$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

39. Hasábos testű palack töredéke (12. tábla 4)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50; BARKÓCZI 1988, Form 167c, Kat. Nr. 423–424.

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.045.20.

Leírás: Hasábos testű palack aljtöredéke. Formába fűjt, megvastagodó aljtöredék domború szírommin-tával.

Méreték: $v_{\text{átlagos}}=0,26$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

40. Hasábos testű palack töredéke (12. tábla 5)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50; BARKÓCZI 1988, Form 167c.

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.019.4.

Leírás: Hasábos testű palack bordázott szalagfülének töredéke.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–4. század.

41. Hasábos testű palack töredékei (12. tábla 6)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50; BARKÓCZI 1988, Form 167c.

Ltsz.: KGYM 2013.N19.026.35–37, 39, 41.

Leírás: Hasábos testű palack bordázott szalagfülének töredékei.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

42. Hasábos testű palack töredékei (12. tábla 7)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50; BARKÓCZI 1988, Form 167c.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.054.4–5.

Leírás: Hasábos testű palack bordázott szalagfülének töredékei.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–4. század.

43. Palack vagy korsó szalagfülének töredéke (12. tábla 8)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.026.18, 29.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke.

Színmeghatározás: kékeszöld.

44. Palack vagy korsó szalagfülének töredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.10.

Leírás: Nagy méretű palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke.

Színmeghatározás: üvegzöld.

45. Palack vagy korsó szalagfülének töredéke (12. tábla 9)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–18.016.51–52.

Leírás: Nagyméretű palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke.

Színmeghatározás: kékeszöld.

46. Palack vagy korsó szalagfülének töredéke (13. tábla 1)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.M15.014.4.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke.

Színmeghatározás: üvegzöld.

47. *Palack vagy korsó szalagfülének töredéke* (13. tábla 2)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.25.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke. Kisméretű edényhez tartozott.

Színmeghatározás: üvegzöld.

48. *Palack vagy korsó szalagfülének töredéke* (13. tábla 3)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.26.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke.

Színmeghatározás: színtelenített.

49. *Palack vagy korsó szalagfülének töredéke* (13. tábla 4)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.13.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke. Kisméretű edényhez tartozott.

Színmeghatározás: üvegzöld.

50. *Palack vagy korsó szalagfülének töredéke* (13. tábla 5)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.28.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke. A sima szalagfül rúd alakú.

Színmeghatározás: üvegzöld.

51. *Palack vagy korsó szalagfülének töredéke*

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.076.16.

Leírás: Palack vagy korsó szalagfülének és testének töredéke. A sima szalagfül rúd alakú.

Színmeghatározás: színtelenített.

52. *Palack vagy korsó peremtöredéke*

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.M15.033.3.

Leírás: Tölcséres nyakú palack vagy korsó peremtöredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\acute{a}=6,7$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

53. *Palack vagy korsó peremtöredéke*

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.25–26.

Leírás: Tölcséres nyakú palack vagy korsó peremtöredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\acute{a}=7$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,18$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,13$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

54. *Palack vagy korsó peremtöredéke*

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.11.

Leírás: Tölcséres nyakú palack vagy korsó peremtöredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó.

Méretetek: $\acute{a}=7,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,14$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

55. *Palack peremtöredéke* (13. tábla 6)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.092.19.

Leírás: Palack tölcséresen kihajlító, melegen lekerekített, befelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretetek: $\acute{a}=4,8$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,24$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

56. *Palack peremtöredéke* (13. tábla 7)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.045.19.

Leírás: Palack tölcséresen kihajlító, melegen lekerekített, befelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretetek: $\acute{a}=4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,5$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,2$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

57. *Korsó peremtöredéke* (13. tábla 8)

Meghatározás: ISINGS 1957, Form 126; RÜTTI 1991, Form AR 171; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 125.

Ltsz.: KGYM 2013.M16–17.016.58.

Leírás: Nagyméretű, hengeres testű korsó kettős peremének töredéke. Enyhén kihajlító, melegen lekerekített. Az edény félformába fűjt.

Méretetek: $\acute{a}=8,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,52$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,25$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század vége–5. század eleje.

58. *Fazék peremtöredéke* (13. tábla 9)

Meghatározás: ISINGS 1957, Form 67b; RÜTTI 1991, Form AR 118.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 46a.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.34.

Leírás: Nagyméretű fazék peremtöredéke. A perem melegen lekerekített, kifelé visszahajtott.

Méretetek: $\acute{a}=12$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,65$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,15$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század.

59. Fazék peremtöredéke (13. tábla 10)

Meghatározás: ISINGS 1957, Form 94; RÜTTI 1991, Form AR 104.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 38.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.16.

Leírás: Fazék peremtöredéke. A perem melegen lekerekített, megvastagodó. A perem alatt az edény anyagából készült plasztikus szálrátét díszítés látható.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}}=0,25$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–3. század.

60. Illatszeres üveg peremtöredékei (14. tábla 1)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 168; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 131.

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.076.22–25, 29–33.

Leírás: Kettős testű, kettős nyakú illatszeres edény peremének és nyakának töredékei. A perem befelé visszahajtott, melegen lekerekített.

Méretetek: $v_{\text{peremfal}}=0,16$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–4. század.

61. Illatszeres üveg aljtöredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.M15.068.3.

Leírás: Kisméretű illatszeres edény aljának töredéke. Az alj benyomott, tartórúd nyoma látható, plasztikus szálrátét gyűrűvel.

Méretetek: $\hat{a}=2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

62. Illatszeres üveg aljtöredéke (14. tábla 2)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–18.016.25.

Leírás: Gömbös testű illatszeres edény aljtöredéke, az alj enyhén benyomott, tartórúd nyoma látható.

Méretetek: $\hat{a}=2,8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

63. Csepegtető edény töredéke (14. tábla 3)

Meghatározás: ISINGS 1957, Form 11; RÜTTI 1991, Form AR 149; BARKÓCZI 1988, Form 101, Kat. Nr. 250.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.21.

Leírás: Nyomott gömbös testű csepegtető edény alj- és oldaltöredékei a csőrrésszel. Az alj enyhén benyomott, tartórúd nyoma látható.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–3. század.

64. Edény oldaltöredéke (13. tábla 4)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.21.

Leírás: Edény oldaltöredéke vékony, plasztikus szálrátétdíszítéssel.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

65. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.18.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű. A szélénél megvastagodó, lekerekített éllel.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}}=0,3$ cm.

Színmeghatározás: sárgászöld.

66. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2013.N15.068.3.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}}=0,3$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

67. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2013.N19.026.40.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}}=0,3$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

68. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.28.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű, a szélénél megvastagodó, lekerekített éllel.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}}=0,3$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

69. Olvadt üvegcsépppek

Ltsz.: KGYM 2013.N19.026.44–46.

Leírás: Olvadt üvegcsépppek, gyártási hulladékok. Végük csepp alakú, üvegrudak végei vagy díszítéshez használt üvegszálak részei lehetnek.

Színmeghatározás: üvegzöld.

70. Gömb alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.8.

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.61–62.

Leírás: Kisméretű, gömb alakú üvegyöngy.

Méretetek: $\text{axis}=0,6$ cm, $\text{basis}=0,2$ cm, $\text{diameter}=0,8$ cm.

Színmeghatározás: fekete, opak gyöngy, fehér díszítéssel.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–4. század.

71. Hengeres alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.22; GUIDO 1978, 37.4.

Ltsz.: KGYM 2013.N17–19.026.56.

Leírás: Kisméretű, hengeres alakú üvegyöngy. Fehér, opak szálrátét díszítéssel.

Méretetek: $\text{diameter}=0,8$ cm.

Színmeghatározás: sötétzöld, opak gyöngy.
Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–3. század.

72. Kubooktaéder alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.17; GUIDO 1978, 37.20; SWIFT 2000, Fig. 98.6.
Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.035.6.
Leírás: Kubooktaéder alakú üvegyöngy.
Méretek: axis=0,4 cm, basis=0,5 cm, diameter=0,9 cm.
Színmeghatározás: áttetsző, fűzöld.
Keltezés: Kr. u. 2. század vége–3. század.

73. Kubooktaéder alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.17; GUIDO 1978, 37.20; SWIFT 2000, Fig. 98.6.
Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.1.
Leírás: Kubooktaéder alakú üvegyöngy.
Méretek: axis=0,4 cm, basis=0,2 cm, diameter=0,7 cm.
Színmeghatározás: opak, fekete.
Keltezés: Kr. u. 2. század vége–3. század.

74. Lencse alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.8; GUIDO 1978, 37.13.
Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.27.
Leírás: Lencse alakú üvegyöngy.
Méretek: axis=0,1 cm, basis=0,3 cm, diameter=0,3 cm.
Színmeghatározás: opak, türkizkék.
Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–4. század.

75. Lencse alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.8; GUIDO 1978, 37.13.
Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.044.2.
Leírás: Lencse alakú üvegyöngy.
Méretek: axis=0,4 cm, basis=0,3 cm, diameter=0,6 cm.
Színmeghatározás: opak, fehér.
Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–4. század.

76. Hengeres alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.22; GUIDO 1978, 37.4.
Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.4.
Leírás: Hengeres alakú üvegyöngy.
Méretek: diameter=0,4 cm.
Színmeghatározás: áttetsző, üvegzöld.
Keltezés: Kr. u. 2. század–4. század.

77. Gömb alakú üvegyöngy

Meghatározás: RIHA 1990, 11.11.
Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.3.
Leírás: Gömb alakú üvegyöngy.
Méretek: axis=0,4 cm, basis=0,1 cm, diameter=0,3 cm.
Színmeghatározás: opak, fekete.
Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–4. század.

78. Gemma

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.039.2.
Leírás: Csiszolt, négszögletű, díszítés nélküli üveggemma.
Méretek: h=0,6 cm, sz=0,6 cm.
Színmeghatározás: áttetsző, kékeszöld.

HELYI KERÁMIA

Kerámiatípus	Darabszám	Százalékos arány
Szürke házi kerámia	3850	55,41%
Nyers színű házi kerámia	1166	16,78%
Lassú korongon készült kerámia	486	6,99%
Vörös bevonatos kerámia	441	6,35%
Brigetiói sávós kerámia	313	4,50%
Pompeii vörös tál utánzata	248	3,57%
Dörzstál	155	2,23%
Kézzel formált kerámia	86	1,24%
Pannoniai bevonatos kerámia	74	1,07%
Ún. „Firnaware”	61	0,88%
Füstöltál	45	0,65%
Simított felületű kerámia	12	0,17%
Márványozott kerámia	10	0,14%
Figurális kerámia	1	0,01%
Összesen	6948	100%

1. táblázat: A római kori helyi készítésű kerámiatípusok eloszlása
Tab. 1: Verteilung der römerzeitlichen lokalen Keramik

2013-ban az import kerámiák mellett 6959 kerámiatöredék került elő, amelyek közül 6948 keltezhető a római korra, míg 11 töredéket újkoriként lehetett meghatározni. A római kori anyag a pannoniai és helyi készítésű kerámiák 14 típusát öleli fel, amelyek aránya a korábbi évekhez hasonlóan oszlik el.³⁸ (1. táblázat)

A leletanyag több mint fele a szürke házi kerámiák közé sorolható. A 3850 töredék (55,41%) anyaga homokkal és kavicsal soványított, világosabb szürkére, puhára vagy keményre égetett és sötétebb szürke színű. Felületük sokszor érdes, durva. Az anyagot fazekak, korsók, tálak, bögrék, poharak és fedők jellemzik, amelyek között kelta hagyományokat követő (például S profilú tál, szív alakú profilt mutató, vízszintes peremű mély tál) és itáliai eredetű (például „*pompeii vörös tálak*” utánzatai, „*caccabus*”) formák egyaránt megfigyelhetők. A poharak között – a korábbi évekhez hasonlóan³⁹ – horpasztott falú töredékek („*Faltenbecher*”) is szerepelnek. Az edényeken többféle díszítést lehet megfigyelni: fésűzés, bevájt hullámvonalak, vízszintes hornyolatok és vonalkötegek. Egy vízszintesen kihajló peremtöredéken vésett X jelölés látható (25). (17. tábla 5)

A nyers színű házi kerámiáknak 1166 töredéke (16,78%) került elő. Anyaguk a sárga, ritkábban a vörös különböző árnyalataira égetett, homokot, apró kavicszemcséket tartalmaz. A töredékek többsége változatos peremkiképzésű korsókhoz tartozott. A formák között jellemző még a fedő, a tál (behúzott peremű tál, egy-egy mély tál, S profilú tál) és a pohár, ritka a fazék. Egy kör alakú horpasztással ellátott oldaltöredék az észak-italiai vékony falú csészék⁴⁰ vagy Niederbieber 33c formájú („*Dellenbecher*”) „*Schwarzfirniskeramik*” utánzata lehet, bár utóbbiaknak eddig csak szürke anyagú párhuzamai ismertek Brigetióból⁴¹ (26). (17. tábla 3) Egy oldaltöredék szűrőhöz tartozott.

A korábbi évekhez képest nagyobb mennyiségben jelentek meg a vörös bevonatos edények. A 441 töredék (6,35%) korsókhöz, fedőkhöz, tálakhoz, csészékhez, poharakhoz tartozott. A formák között több

importutánzat is szerepel. Anyaguk a sárga különböző árnyalataira égetett, homokot, vörös zárványokat, ritkán apró kavicszemcséket tartalmaz. Bevonatuk leginkább narancssárga és vörös. A *terra sigillata* tálutánzatok között a brigetiói kerámianyagban jellemző formák jelentkeztek: két töredék a Drag. 37,⁴² egy a Consp. 20 formájú tálakat követi⁴³ (2). (15. tábla 2) Előbbieket a helyi, Szöny-Gerhát fazekastelepen is gyártották.⁴⁴ Az utánzatok mellett a tálak között további formák jelentkeztek: két galléros peremű tál, két kisméretű, kihajló peremű, enyhén felhúzott aljú, talpgyűrűs tál (1), (15. tábla 1) két gyűrűs tál („*Leistenschale*”, „*Ringschüssel*”) (7), (15. tábla 7) egy pátkai típusú tál (9), (15. tábla 9) egy kihajló, két szegélyén egy-egy hornyolattal és közöttük sűrű fogazással díszített peremű mély tál (8), (15. tábla 8) és egy nagyméretű füles tál (10). (15. tábla 10) A katalógus (1) számú táljának (15. tábla 1) Brigetióból nem ismert párhuzama. A Szöny-Gerhát fazekastelepen gyűrűs tálát és ennek nagyobb méretű változatát, a pátkai típusú tálát is gyártották vörös bevonattal,⁴⁵ párhuzamuk Szöny-Vásártérről is ismert.⁴⁶ A hornyolatokkal és fogazással díszített mély tálnak pannoniai bevonatos („*Pannonische Glanztonware*”) párhuzamai jelennek meg a fazekastelep termékei között.⁴⁷ Az egy- vagy kétfülű tálnak két analógiája került elő Szöny-Vásártéren.⁴⁸ O. Brukner a dél-pannoniai leletanyagban egy hasonló peremű, vállban kiugró párhuzamot a Kr. u. 1. század második felére, 2. századra keltezte.⁴⁹ A hornyolattal tagolt peremtöredékhez (6) (15. tábla 6) egy perem alól induló, kétosztatú szalagfűl tartozik, füles tál vagy korsó része lehetett. A poharak és csészék között is megellennek a Szöny-Vásártérről már ismert *terra sigillata* utánzatok: három Drag. 35/36⁵⁰ (3), (15. tábla 3) egy-egy Drag. 33 (*acetabulum*)⁵¹ (4), (15. tábla 4) és Drag. 27 formájú csésze⁵² peremtöredékeit (5) (15. tábla 5) lehetett elkülöníteni, míg egy töredék a Drag. 54 formájú poharakat utánozza.⁵³ A poharak között még gömbös és bikónikus forma szerepel. Két fényesebb barnászvörös bevonatú oldaltöredéket ferde hornyolatokkal díszítettek. Vörös színű, festett motívumok figyelhetők

³⁸ BARTUS–BORHY et al. 2013, 27, 4. kép; BARTUS–BORHY et al. 2014, 40, 1. táblázat.

³⁹ BARTUS–BORHY et al. 2013, 27, Kat. 1, 13. tábla 1; BARTUS–BORHY et al. 2014, 40.

⁴⁰ FÉNYES 2003b, 10, Kat. a/7, I. t. 7.

⁴¹ FÉNYES 2003b, 16–17, Kat. c/44–51, XVI. t. 1–6, XVII. t. 2; HARSÁNYI 2013, 22–25, 135–139, Kat. 774–807, Taf. 68, 774–785, Taf. 69–70.

⁴² FÉNYES 2003a, 159, Kat. 4/c/23, 49, Abb. 25/9, Abb. 27/9; BARTUS–BORHY et al. 2013, 28; BARTUS–BORHY et al. 2014, 41.

⁴³ FÉNYES 2003a, 127, 159, Kat. 4/c/45, Abb. 27/5; BARTUS–BORHY et al. 2014, 41, Kat. 7, 9. tábla 3.

⁴⁴ BÓNIS 1979, Abb. 9:2, Abb. 15:2, 9, Abb. 16:3.

⁴⁵ PÓCZY 1957, 45; BÓNIS 1975, 7. ábra 2=10. ábra 12, 7. ábra 3=12. ábra 13, 8. ábra 12=10. ábra 20, 8. ábra

7=10. ábra 22; GABLER 1977, 164; BÓNIS 1979, Abb. 6:16; GABLER–HORVÁTH 1996, 134; PALÁGYI–NAGY 2000, 116.

⁴⁶ BARTUS–BORHY et al. 2014, 41, Kat. 6, 9. tábla 3.

⁴⁷ BÓNIS 1979, Abb. 8:8, 12.

⁴⁸ FÉNYES 1998, 54, XLVIII. tábla 4–5.

⁴⁹ BRUKNER 1981, 157, T. 97/200.

⁵⁰ FÉNYES 2003a, 159, Kat. 4/c/15, 18, 24, 25, 29, 46, Abb. 25/1, 4, 10, 11, Abb. 26/3, Abb. 27/6.

⁵¹ FÉNYES 2003a, 159, Kat. 4/c/5, 9, 10, 13, 31, 33, 54, Abb. 24/3, 6, 7, 10, Abb. 26/5, 10, Abb. 28/4.

⁵² FÉNYES 2003a, 159, Kat. 4/c/56, Abb. 28/6.

⁵³ FÉNYES 2003a, 159, Kat. 4/c/3, 7, 21–22, 27, 32–35, 37–41, Abb. 24/2, 4, Abb. 25/7, 8, Abb. 26/2, 6–9, 11, Abb. 27/1; BARTUS–BORHY et al. 2014, 41, Kat. 8, 9. tábla 4.

meg egy Drag. 35/36 formájú, nyers színű csészén (11) (17. tábla 1) és egy nyers színű oldaltöredéken is (12). (17. tábla 2) A csésze belső oldalát két egymást derékszögben metsző vonal osztja négy részre, s mindegyik zóna közepén egy-egy pötty látható. Az oldaltöredékre pikkelyszerű motívumokat festettek. Párhuzama egy a 2012-es szőny-vásártéri feltárások során előkerült brigetiói sávós oldaltöredéken figyelhető meg.⁵⁴

313 töredék (4,5%) sorolható a brigetiói sávós kerámiák közé. Anyaguk halvány sárgára, sárgára égetett, apró kavicszemcséket és homokot tartalmaz. Felületüket vörös sávós festéssel díszítették, amelyet karcolt vízszintes vonalakkal, hullámvonalakkal vagy rovátkolt sorokkal („*Rädchenverzierung*”) tagoltak. Egy peremtöredéket rovátkolt bordataggal díszítettek. Formai vizsgálatra két peremtöredék volt alkalmas. Mindkettő a Brigetióban is jellemző formákhoz tartozott: egy vízszintesen kihajló peremű, tojásdad alakú fazékhoz⁵⁵ és egy széles szájú korsóhoz.⁵⁶ A Flavius-korban megjelenő kerámiatípus a Kr. u. 2. század közepén élte virágkorát. A Kr. u. 2. században és a 3. század elején a brigetiói katonaváros területén fekvő Szőny-Gerhát fazekastelep volt a fő gyártási központja.⁵⁷

248 töredék (3,57%) a „*pompeii vörös tálak*” utánzataihoz tartozik. Behúzott perem, ívelt vagy meredekebb oldalfal, vízszintes vagy enyhén felhúzott alj jellemzi őket. A belső oldalt és a külső peremsávot a vörös különböző árnyalataira festették. Az egyik aljtöredéket két koncentrikus körrel díszítették. Anyaguk főként téglaszínűre égetett, homokot, apró kavicszemcséket, vörös zárványokat tartalmaz. A tálak alján és oldalfalán gyakori a másodlagos égés nyoma. Az Italiából származó „*pompeii vörös tálak*”⁵⁸ festett utánzatai (Ritterling 44/100; M. Vegas Tipo 15A) a Flavius-korban jelentek meg Pannoniában.⁵⁹ A Kr. u. 2. század közepétől a forma szürke variációi váltják fel őket.⁶⁰ Pannoniában biztosan gyártották Brigetióban a Szőny-Gerhát fazekastelepen, valószínűleg azonban több műhellyel kell számolni a tartomány területén.⁶¹

Az anyagban 155 dörzstáltöredéket (*mortarium*) (2,23%) lehetett meghatározni. Nyers színű, vörös bevonatos és mázas típusok jelentkeztek. Anyaguk a

vörös és a sárga különböző árnyalataira égetett, homokot és fehér mészzemcséket tartalmaz. Többségük (84 töredék) a zömökebb, nyers színű, galléros peremű változathoz tartozik, amelyek általában a Kr. u. 2–3. századra keltezhetőek.⁶² A kora császárkorra jellemző, vörös bevonatos változatok⁶³ (61 töredék) között galléros peremű, Drag. 36 és Drag. 38 *terra sigillatát* utánzó formák is jelen vannak. Utóbbiak mérete kisebb és kecsesebb, felületüket jobb minőségű, fényesebb narancssárgás vörös festés borítja. A perem lehet vörös vagy lángolt festésű. Egy vörös bevonatos, lángolt festéssel díszített peremtöredéknél a belső oldalon a kövezés felett, egymástól többnyire azonos távolságban bekarcolt x jelek láthatóak (28). (17. tábla 12) A késő római időszakhoz tartozó mázas dörzstálak (kilenc töredék) galléros pereműek. Leginkább a peremen és a belső oldalon figyelhető meg sötétzöldes, barnás mázazás. A mázas kerámiák között ez a legkorábbi forma, a Kr. u. 3. század végétől az 5. század közepéig mutatható ki Pannoniában.⁶⁴ A római dörzstálak peremén jellemző a kiöntőnyílás kialakítása, amely a szőny-vásártéri anyagban is megfigyelhető, a díszítetlen és díszített változatoknál egyaránt. Nyers színű és mázas dörzstálakat a Szőny-Gerhát fazekastelepen is gyártottak.⁶⁵ Póczy K. szerint Drag. 38 *terra sigillata* formájú *mortariumok* is nagy mennyiségben kerültek elő a fazekastelepen.⁶⁶

2013-ban 74 pannoniái bevonatos kerámiatöredék („*Pannonische Glanztonware*”) (1,07%) került elő. Anyaguk világosszürkére égetett, apró kavicszemcséket, homokot és ritkán kis mézsrögöket tartalmaz. Felületüket fényes szürke vagy sötét szürke agyagmáz borítja. A díszítések között vízszintes hornyolatok, fogazás és három esetben pecsételéssel figyelhető meg. A peremtöredékek között a korábbi évekhez hasonlóan idén is jellemző a Drag. 37 formájú *terra sigillatát* utánzó tál.⁶⁷ Ezenkívül egy Drag. 35/36 formájú *terra sigillata* utánzat (15), (16. tábla 3) egy vízszintesen kihajló peremű, hasnál élesen megtörő tál (13), (16. tábla 1) egy vízszintesen kihajló peremű, íves oldalfalú, hornyolatokkal díszített tál (14), (16. tábla 2) egy enyhén kihajló peremű, vastagabb falú tál (16) (16. tábla 4) és egy hornyolattal tagolt peremű tál (17) (16. tábla 5) töredékei

⁵⁴ BARTUS–BORHY et al. 2014, 40, Kat. 2, 8. tábla 2.

⁵⁵ BÓNIS 1970, 74, 3. ábra 2=4. ábra 5, 4. ábra 8=8. ábra 1, 4. ábra 9=8. ábra 3, 4. ábra 10–12, 4. ábra 13=8. ábra 4; BARTUS–BORHY et al. 2013, 27; BARTUS–BORHY et al. 2014, 40, Kat. 3–4, 8. tábla 3–4.

⁵⁶ BÓNIS 1970, 75, 2. ábra 1=4. ábra 6, 5. ábra 8=9. ábra 1–2.

⁵⁷ PÓCZY 1957, 41; BÓNIS 1970, 71–85.

⁵⁸ GABLER 1990, 188, 35. ábra.

⁵⁹ BÓNIS 1942, 23, XXI. t. 52, XXII. t. 1–2; ETTLINGER–SIMONETT 1952, 389–392; GABLER 1973, 154; GABLER 1977, 163; GABLER 1989, 476; GRÜNEWALD

1979, 49; MILGBAUER 1990, 20; GABLER–HORVÁTH 1996, 153.

⁶⁰ GABLER 1977, 163; GABLER 1989, 476; GRÜNEWALD 1979, 41, Taf. 25. 4–5.

⁶¹ GABLER–HORVÁTH 1996, 153.

⁶² GABLER 1977, 166.

⁶³ PÓCZY 1957, 43.

⁶⁴ OTTOMÁNYI 2011, 265–266.

⁶⁵ BÓNIS 1979, Abb. 6:17, Abb. 16:12, 13.

⁶⁶ PÓCZY 1957, 39.

⁶⁷ BARTUS–BORHY et al. 2013, 28, Kat. 7, 13. tábla 7; BARTUS–BORHY et al. 2014, 42, Kat. 14, 11. tábla 1.

kerültek elő. Pecsételt díszítések két oldaltöredéken és egy aljtöredéken jelentkeztek. Az aljtöredéken négy egymással szembeforduló levél látható (18). (16. tábla 6) Az egyik oldaltöredéken a karcolt fogazás alatt pecsételt levélsor jelenik meg (20). (16. tábla 8) Párhuzama egy a Kállay-gyűjteményben található Drag. 37 formájú tálon figyelhető meg és Fényes G. dél- és közép-galliai *terra sigillata*k levélmotívumaira vezette vissza.⁶⁸ A másik oldaltöredéken két álló levél között két azonos formájú, vízszintesen fektetett, hosszúkás, erezett levélmotívum látható (19). (16. tábla 7) A töredék belső oldalát nem dolgozták el, mindegyik pecsét „*hátoldala*” kidomborodik, s a fazekas ujjlenyomatai is látszódnak. A hosszúkás, erezett levél párhuzamai a kerámiatípus nyugat-pannoniai csoportjának edényein figyelhetők meg.⁶⁹ A pannoniai bevonatos kerámiák gyártása a Kr. u. 1. századtól a 3. század közepéig tartott,⁷⁰ műhelye Nagy L. szerint Brigetióban is feltételezhető.⁷¹ A Szöny-Gerhát fazekastelepről Bónis É. Drag. 31, Drag. 37 és Drag. 51 formájú tálakat, kihajló peremű tálakat és pecsételt töredékeket is közölt.⁷²

61 vékony falú, matt vörös festésű pohártöredéket (0,88%) az itáliai „*Firnisware*” utánzataiként lehet meghatározni. Anyaguk nyers színűre égetett, jól iszapolt. Formájuk tojásdad vagy „*Faltenbecher*”, falukat agyagszembeszórással díszíthették. A fémes fényű, barnásvörös bevonatú „*Firnisware*” utánzatai fénykorukat az Antoninus-korban élték, és a Kr. u. 2. század végéig, 3. század elejéig voltak jellemzőek a rajnai és dunai *limes* mentén.⁷³ A vásártéri utánzatokat változatos peremképzésekkel látták el („*Karniesrand*”, kihajló, lekerekített, vízszintesen kihajló) és a perem alatt gyakran hornyolattal díszítették, ahogy ez már a 2012-es leletanyagban is megfigyelhető volt.⁷⁴

45 töredék (0,65%) füstölőtálakhoz (*turibula*) tartozott. Anyaguk többségében (31 töredék) nyers színűre égetett, ritkábban szürke (14 töredék). Alacsony és magas, megnyúlt változatokat lehet elkülöníteni, amelyeket a szájjperemnél és a has külső oldalán 2–5 sorban, ritkábban a talp szélén vagy a magasabb formáknál a talp középső szakaszán plasztikus hullámsorral, bevagdosott szögletes bordatagokkal, ritkábban fogazással díszítettek. Mindkét változatnál gyakori a peremnél a belső peremléc kialakí-

tása, amit fogazással tagoltak. A füstölőtálak itáliai eredetűek, a Kr. u. 1. században jelentek meg Pannoniában, főleg a Kr. u. 2–3. századra jellemzőek.⁷⁵ Brigetióban a Szöny-Gerhát és a szöny-kurucdombi fazekastelepen is gyártották ezt a kerámiatípust.⁷⁶

10 töredék (0,14%) alkotja a márványozott festésű kerámiák csoportját. A Brigetióban jellemző formák jelentkeztek: a gyűrűs tálak („*Leistenschale*”, „*Ringschale*”) különböző változatai⁷⁷ (22–24), (15. tábla 10–12) és egy Drag. 35 *terra sigillata* formájú csésze⁷⁸ (21). (16. tábla 9) A tálakat mindkét oldalon, a csészét csak a belső oldalán díszítették márványozott festéssel. Anyaguk barnássárgára égetett, homokot tartalmaz, jól iszapolt, enyhén porózus. Mind a négy töredéken az anyag saját színére vitték fel a márványozást a vörös különböző árnyalataiban, keskeny vagy szélesebb ecsetvonásokkal. A márványozott festésű kerámiák a Vespasianus/Domitianus korban jelentek meg Pannoniában, és az Antoninus-kor végéig voltak jellemzőek, majd gyártásuk a Kr. u. 2. század végén szűnt meg.⁷⁹ A Szöny-Gerhát fazekastelep termékei között is megtalálhatók, korszakat, gyűrűs tálakat és mély tálakat díszítettek ezzel a technikával.⁸⁰

2013-ban egy szürke, simított felületű, pátkai típusú tál töredékei kerültek elő (27). (17. tábla 6) Anyaga világosszürkére égetett, homokot és egy-egy kavicszemesét tartalmaz. Az edény külső és belső oldalát sötétszürke simítással díszítették. A szürke, simított felületű kerámia kelta hagyományokat követ. A kora római időszakban a bennszülött lakossághoz köthető, majd egy Kr. u. 3. századi hiátust követően a 4. században jelent meg újra.⁸¹

Egy nyers színűre égetett, jól iszapolt, vékony falú, íves peremtöredék (29) valószínűleg figurális edény részét képezte (29). (17. tábla 4)

A leletanyag a gyors korongon készült kerámiák mellett lassú/kézi korongolt és kézzel formált töredékeket is tartalmazott. 486 töredék (6,99%) lassú/kézi korongolt. Anyaguk a szürke különböző árnyalaira égetett, szemcsés, ritkán nyers színű. Nagyméretű főző- és tárolóedények, hombárok részeit képezték, amelyeket fészűzéssel és ujjbenyomatos sormintával díszítettek.

86 kézzel formált töredék került elő. Anyaguk durva, kavicsos, az égetés jellegétől függően két fő csoportot lehet elkülöníteni: sötétszürke falmag

⁶⁸ FÉNYES 2003a, 120, Kat. 4/b/15, Abb. 21/3, Abb. 41/10a–c.

⁶⁹ MARÓTI 1987, 88, Kat. 18.14–16, 7. kép 7, 8, 10.

⁷⁰ PÓCZY 1957, 37; KARNITSCH 1957, 116; FÉNYES 2003a, 120, 124.

⁷¹ NAGY 1942, 258; MARÓTI 1991, 379.

⁷² BÓNIS 1979, Abb. 7–12, Abb. 18:15, Abb. 29:12–13.

⁷³ GABLER 1977, 160.

⁷⁴ BARTUS–BORHY et al. 2014, 41, Kat. 10–13, 10. tábla 2–5.

⁷⁵ HARSÁNYI 2012, 247–248.

⁷⁶ BÓNIS 1976, 78; BÓNIS 1979, Abb. 7:17, 18, Abb. 9:9–11, Abb. 15:15–17.

⁷⁷ FÉNYES 2003a, Kat. 3/16, 18–20, 22, 28, 30, Abb. 10/6, 8 Abb. 11/1, 2, 4, Abb. 12/2, 4.

⁷⁸ FÉNYES 2003a, Kat. 3/12, 17, Abb. 10/2, 7.

⁷⁹ BÓNIS 1942, 22; PÓCZY 1957, 42; GABLER 1977, 161; GABLER 1989, 495; OTTOMÁNYI 2012, 223.

⁸⁰ BÓNIS 1979, Abb. 6:14, 15, Abb. 7:15, Abb. 9:1, 5, 6, 8, Abb. 14: 6, 9, Abb. 15:13, Abb. 16:2, 7, Abb. 17:7.

⁸¹ OTTOMÁNYI 2012, 206.

világosabbszürke falköpennyel és szürke falmag vöröses, sárgásbarna falköpennyel. Több esetben másodlagos égés nyomai figyelhetőek meg. A töredékek ívesen kihajló peremű fazekak⁸² (30) (17. tábla 7) és fedők⁸³ (31) (17. tábla 8) részeit képezték. A díszítőmódok közül a fésülés⁸⁴ a leggyakoribb az edények peremén, valamint külső és belső oldalán, egy peremtöredéken és két oldaltöredéken bevágott vonaldíszítések láthatóak⁸⁵ (32–33), (17. tábla 9–10) egy töredéken pedig egyszerű plasztikus bütyökrátét⁸⁶ (34) (17. tábla 11). A kézzel formált edények egyszerű, mindennapi, konyhai használatra szánt edények, amelyek készítése a telepek továbbélő kelta népesség-

géhez köthető.⁸⁷ Brigetio területén azonban nem mutatható ki kelta településselőzmény.⁸⁸

Összességében megállapítható, hogy a 2013-as ásatás kerámiaanyaga a pannoniai és helyi készítésű típusok változatos sorozatát mutatja. Kézzel formált, lassú/kézi korongolt és gyors korongon készült töredékek egyaránt jelentkeztek. Ebben az évben is megfigyelhető a formakincs gazdagsága. Az általánosan jellemző római edényformák mellett részben kelta fazekashagyományokból öröklött, részben itáliai, galliai és germaniai eredetű import árukat utánzó kerámiatöredékeket lehetett meghatározni. Az anyag jó része a szöny-kurucdombi és Szöny-Gerhát fazekastelepen készülhetett.

KATALÓGUS

1. Vörös bevonatos tál profiltöredéke (15. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.147.

Leírás: Kisméretű, lapos tál profiltöredéke, kihajló peremmel, talpgyűrűvel, enyhén felhúzott aljjal. Anyaga sárgára, magjában vörössárgára égetett, apró kavicszemcséket tartalmaz, enyhén porózus. Külső oldalát, az alj alsó részét leszámítva, vörös festés borítja.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=15$ cm, $\hat{a}_{\text{alj}}=13$ cm, $m=2,2$ cm, $sz=10,1$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

2. Vörös bevonatos tál profiltöredéke (15. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.052.63.

Leírás: Consp. 20 *terra sigillata* formát utánzó tál profiltöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, apró fekete és vörös zárványokat tartalmaz. Felületét narancssárga festés borítja.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=14$ cm, $m=4,5$ cm, $sz=5$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

3. Vörös bevonatos csésze peremtöredékei (15. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.074.25, 2013.N15.032.360, 2013.N16–17.076.96.

Leírás: Drag. 35/36 *terra sigillata* formát utánzó csésze három, ívesen kihajló peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, csillámos homokot tartalmaz, jól iszapolt. Külső és belső oldalán vörös festés nyomai látszódnak. Másodlagosan égett.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=12$ cm, $m=3,7$ cm, $sz=7,5$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

4. Vörös bevonatos csésze peremtöredéke (15. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.047.88.

Leírás: Drag. 33 *terra sigillata (acetabulum)* formát utánzó csésze peremtöredéke. A perem belső oldala vízszintes hornyolattal tagolt. Anyaga vörössárgára égetett, homokot és apró kavicszemcséket tartalmaz. Felületét kopott vörös festés borítja.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=12$ cm, $m=4,4$ cm, $sz=6,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

5. Vörös bevonatos csésze peremtöredéke (15. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.169.

Leírás: Drag. 27 *terra sigillata* formát utánzó csésze peremtöredéke. Anyaga vörössárgára égetett, sok apró fehér szemcsét tartalmaz, enyhén porózus. Felületét narancssárgára festés borítja.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=nk$, $m=3,1$ cm, $sz=4,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,55$ cm.

6. Vörös bevonatos perem- és fültöredék (15. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.68, 132.

Leírás: Fülcs tál vagy korsó perem- és fültöredéke. A perem vízszintes hornyolattal tagolt. A fül kétosztatú szalagfül, amely a perem alól indul. Anyaga barnássárgára égetett, homokot tartalmaz. Felületét barnászöld festés fedi.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=20$ cm, $m=4,3$ cm, $sz=5,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

⁸² HORVÁTH 2007, 309, VI. típus, 2. kép 5–10.

⁸³ HORVÁTH 2007, 314, 3. kép 5–6.

⁸⁴ HORVÁTH 2007, 319–320, 5. kép 3–7.

⁸⁵ HORVÁTH 2007, 318–319.

⁸⁶ HORVÁTH 2007, 318, 4. kép 1–2, 11.

⁸⁷ HORVÁTH 2007, 301; OTTOMÁNYI 2012, 246. A kerámiatípusról összefoglalóan lásd még: HORVÁTH 2006.

⁸⁸ SZÁMADÓ 2010, 142.

7. *Vörös bevonatos tál peremtöredéke* (15. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.177.

Leírás: Gyűrűs tál („Leistenschale”, „Ringschüssel”) peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, egy-egy apró kavicsot tartalmaz, enyhén porózus. Belső oldalát barnássárga, külső oldalát a perem aljáig narancssárga festés borítja. Perem alatt hornyolattal tagolt.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=24$ cm, $m=3,9$ cm, $sz=5,9$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

8. *Vörös bevonatos tál perem- és oldaltöredékei* (15. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.140–141, 2013.L16–M17.080.153.

Leírás: Nagyméretű, kihajló peremű tál három perem- és oldaltöredéke. Anyaga téglaszínűre égetett, csillámos homokot, apró vörös szemcséket tartalmaz, enyhén porózus. Felületét kopott vörös bevonat fedi. A perem külső és belső szegélyén egy-egy hornyolattal tagolt, közötté sűrű karcolt fogazással díszített.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=28$ cm, $m=6,3$ cm, $sz=18,1$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

9. *Vörös bevonatos tál peremtöredéke* (15. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.758.

Leírás: Pátkai típusú tál peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, homokot tartalmaz, porózus. A belső oldalt és a külső peremsávot vörös festés borítja, külső oldalon, a perem alatt a festés szabálytalan.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=25$ cm, $m=7,8$ cm, $sz=12,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

10. *Vörös bevonatos tál peremtöredékei* (15. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.138, 2013.N16–17.016.543, 2013.N18–19.026.184.

Leírás: Füles tál három peremtöredéke. A perem két vízszintes hornyolattal tagolt. A fül háromszögű szalagfül, a peremtől indul, vállban végződik, és perem fölé húzott lehetett. A tálat a vállon két vízszintes hornyolat díszíti. Anyaga vörössárgára égetett, homokot tartalmaz, porózus. Felületét kopott vörös festés fedi.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=20$ cm, $m=4,3$ cm, $sz=5,2$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

11. *Nyers színű pohár profiltöredéke vörös festéssel* (17. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.399.

Leírás: Drag. 35 *terra sigillata* formát utánzó pohár profiltöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, homokot tartalmaz. Belső oldalán barnászöld festéssel díszített: egymást középpontban metsző vonalakkal és az általuk kialakított négy mezőben két-két pöttyel.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=9,6$ cm, $m=3,5$ cm, $\hat{a}_{\text{aj}}=4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,55$ cm.

12. *Nyers színű oldaltöredék vörös festéssel* (17. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.272.

Leírás: Oldaltöredék. Anyaga barnássárgára égetett, csillámos homokot, apró szemcséket tartalmaz, porózus. Külső oldalán vörös, pikkelyszerű festés nyomaival.

Méretek: $m=3,8$ cm, $sz=0,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

13. *Pannoniai bevonatos tál peremtöredéke* (16. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.249.

Leírás: Tál peremtöredéke. Perem vízszintesen kihajlik, oldalfala használ élesen megtörik. Anyaga világosszürkére égetett, jól iszapolt. Külső és belső oldalon kopott sötétszürke bevonat fedi.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=13$ cm, $m=3$ cm, $sz=5,3$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

14. *Pannoniai bevonatos csésze peremtöredéke* (16. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.101.

Leírás: Tál vízszintesen kihajló, lekerekített végű peremtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, homokot tartalmaz, jól iszapolt. Felületét sötétszürke bevonat fedi. Külső oldalán perem alatt két vízszintes hornyolattal díszített.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=12$ cm, $m=3,1$ cm, $sz=4,6$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

15. *Pannoniai bevonatos tál peremtöredéke* (16. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.72.

Leírás: Drag. 35/36 *terra sigillata* formát utánzó tál peremtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, jól iszapolt. Felületét kopott sötétszürke bevonat fedi. Belső oldalán perem alatt hornyolattal tagolt.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=16$ cm, $m=3,8$ cm, $sz=6,1$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

16. *Pannoniai bevonatos tál peremtöredéke* (16. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.035.96.

Leírás: Tál enyhén kihajló, lekerekített végű peremtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, homokot tartalmaz, porózus. Felületét kopott sötétszürke bevonat fedi.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=18$ cm, $m=2,4$ cm, $sz=4,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

17. *Pannoniai bevonatos tál peremtöredéke* (16. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.214.

Leírás: Tál peremtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, csillámos homokot tartalmaz. Felületét sötétszürke bevonat fedi. Perem alatt hornyolattal tagolt.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=24$ cm, $m=3,2$ cm, $sz=4,9$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

18. *Pannoniai bevonatos tál aljtöredéke* (16. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.96.

Leírás: Tál aljtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, jól iszapolt. Felületét kopott szürke bevonat fedi. Belső oldalát négy pecsételt levél díszíti.

Méretek: $m=3,8$ cm, $sz=4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

19. *Pannoniai bevonatos oldaltöredék* (16. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.099.19.

Leírás: Oldaltöredék. Anyaga világosszürkére égetett, homokot tartalmaz, jól iszapolt. Felületét sötét-szürke bevonat fedi, külső oldalán két függőlegesen, közöttük két vízszintesen álló, pecsételt levélmotívummal díszített. Belső oldala nincs eldolgozva, a pecsétek „*hátoldalánál*” erősen kidomborodik, ujjlenyomatos.

Méretek: $m=3,1$ cm, $sz=4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

20. *Pannoniai bevonatos tál oldaltöredékei* (16. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.058.60.

Leírás: Pannoniai bevonatos tál két oldaltöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Felületét szürke bevonat fedi, külső oldalán karcolt fogazott sorminta alatt bepecsételt levélsorral díszített.

Méretek: $m=5,8$ cm, $sz=15,6$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,55$ cm.

21. *Márványozott festésű tál peremtöredéke* (16. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.90.

Leírás: Drag. 35 *terra sigillata* formát utánzó tál peremtöredéke. Anyaga sárgásbarnára égetett, csillámos homokot tartalmaz, jól iszapolt. A perem és a belső oldal saját anyagán vörösbarna márványozott festéssel díszített.

Méretek: $\acute{a}_{\text{perem}}=18$ cm, $m=1,9$ cm, $sz=4,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,5$ cm.

22. *Márványozott festésű tál peremtöredéke* (16. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.98.

Leírás: Gyűrűs tál („*Leistenschale*”, „*Ringschale*”) peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, homokot tartalmaz, jól iszapolt. A perem alatt vízszintes hornyolattal tagolt. Külső oldalán a hornyolat alatt 1,8 cm-es sávban az edény saját anyagán keskeny ecsetvonásokkal festett, narancssárga, a perem belső oldalán barnászürkés márványozással, alatta egyszínű vörös festéssel díszített.

Méretek: $\acute{a}_{\text{perem}}=nk$, $m=3,7$ cm, $sz=4,3$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,75$ cm.

23. *Márványozott festésű tál peremtöredéke* (16. tábla 11)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.059.12.

Leírás: Gyűrűs tál („*Leistenschale*”, „*Ringschale*”) peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, ho-

mokot tartalmaz, enyhén porózus. A perem külső és belső oldalán az edény saját anyagán széles ecsetvonásokkal festett barnászürkés márványozással díszített.

Méretek: $\acute{a}_{\text{perem}}=22$ cm, $m=3,7$ cm, $sz=8,9$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

24. *Márványozott festésű tál peremtöredéke* (16. tábla 12)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.059.19.

Leírás: Gyűrűs tál („*Leistenschale*”, „*Ringschale*”) peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Perem alatt vízszintes hornyolattal tagolt. A perem külső oldalán az edény saját anyagán széles ecsetvonásokkal festett barnászürkés márványozással díszített. Belső oldalán a peremszegély vörösesbarna festéssel, alatta halvány barnászürkés alapon azonos színű, sötétebb árnyalatú, keskeny ecsetvonásokkal festett márványozással díszített.

Méretek: $\acute{a}_{\text{perem}}=30$ cm, $m=3,7$ cm, $sz=5,7$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

25. *Szürke házi kerámia peremtöredéke* (17. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.213.

Leírás: Vízszintesen kihajló, belső oldalán begyűrt peremtöredék, lekerekített peremvéggel. Anyaga szürke, szemcsés, keményre égetett. Felületén bekarcolt X látható.

Méretek: $\acute{a}_{\text{perem}}=18$ cm, $m=1,5$ cm, $sz=5,5$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

26. *Nyers színű pohár oldaltöredéke* (17. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.M17.028.22.

Leírás: „*Észak-italiai vékony falú csésze*” vagy Niederbieber 33 formájú („*Dellenbecher*”) „*Schwarzfirniskeramik*” oldaltöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, csillámos homokot tartalmaz, jól iszapolt. Kör alakú bemélyedéssel tagolt.

Méretek: $m=5,4$ cm, $sz=3,6$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,3$ cm.

27. *Szürke, simított felületű tál perem-, oldal- és aljtöredékei* (17. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.14, 179, 251, 2013.N16–17.076.49, 241, 2013.N18–19.019.181, 251, 2013.N18–19.045.70, 2013.L17–M17.074.221.

Leírás: Pátkai típusú tál kilenc perem-, oldal- és aljtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, csillámos homokot, egy-egy kavicszemcsét tartalmaz. Külső és belső oldalán egyaránt sötétebb simítással díszített.

Méretek: $\acute{a}_{\text{perem}}=30$ cm, $\acute{a}_{\text{alj}}=12$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,9$ cm.

28. *Dörzstál peremtöredékei* (17. tábla 12)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.766.

Leírás: Dörzstál három peremtöredéke. Az edény anyaga vörössárgára égetett, homokot, apró kavicsot tartalmaz, pereme lángolt festésű,

belső peremsáv vörös festéssel díszített. A belső peremsávban egymástól szabályos távolságban bekarcolt X jelek láthatóak.

Méreték: $\hat{a}_{\text{perem}}=37$ cm, $m=5,6$ cm, $sz=20$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

29. *Figurális edény oldaltöredéke* (17. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.088.10.

Leírás: Figurális edény oldaltöredéke. Anyaga nyers színűre égetett, homokot tartalmaz, jól iszapolt.

Méreték: $m=7,3$ cm, $sz=4,7$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

30. *Kézzel formált fazék peremtöredéke* (17. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.M15.014.30.

Leírás: Kézzel formált, ívesen kihajló peremű fazék peremtöredéke. Anyaga durva, kavicsos, magjában sötétszürkére égetett, a falköpeny világosszürke, halványvörös égési nyomokkal.

Méreték: $\hat{a}_{\text{perem}}=25$ cm, $m=4,7$ cm, $sz=8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=1,6$ cm.

31. *Kézzel formált fedő peremtöredéke* (17. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.M15.014.30.

Leírás: Kézzel formált fedő peremtöredéke. Anyaga durva, kavicsos, magjában sötétszürkére égetett, a fal-

köpeny világosszürke, halványvörös égési nyomokkal. Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=22$ cm, $sz=4,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

32. *Kézzel formált fazék peremtöredéke* (17. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.074.75.

Leírás: Kézzel formált fazék peremtöredéke. Anyaga kavicsos, sötétszürkére égetett. A belső oldalon bevágott vonalakkal díszített.

Méreték: $\hat{a}_{\text{perem}}=18$ cm, $m=1,6$ cm, $sz=4,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

33. *Kézzel formált edény oldaltöredéke* (17. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.397.

Leírás: Kézzel formált edény oldaltöredéke, bevágott, egymást metsző vonaldíszítéssel. Anyaga kavicsos, magjában sötétszürkére égetett, falköpenye világosszürke.

Méreték: $m=6,1$ cm, $sz=5,5$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

34. *Kézzel formált edény oldaltöredéke* (17. tábla 11)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.297.

Leírás: Kézzel formált edény oldaltöredéke, plasztikus, egyszerű bütykdíszítéssel. Anyaga durva kavicsos, magjában sötétszürkére égetett, falköpenye világosszürke. A bütyök mögött a hátoldal kidudorodik.

Méreték: $m=6,3$ cm, $sz=5,8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

IMPORT KERÁMIÁK ÉS MÉCSESEK

A 2013-as ásatás során az előző évekhez hasonló mennyiségben kerültek elő import kerámiák és mécsesek. Az egyes kerámiafajtákon belül megjelenő al-típusok is hasonló képet mutatnak az eddigi feltárások során előkerült leletanyag összetételével.

Terra sigillata (18. tábla 1–11)

A 2013. évi ásatás során 787 formai és gyártási műhely szempontjából értékelhető *terra sigillata* töredék került elő, amelyek közül 449 díszített, 338 pedig díszítetlen.⁸⁹

Legnagyobb mennyiségben a Kr. u. 150 táján induló rajnai manufaktúra, a rheinzaberni műhely termékei vannak jelen (419 töredék, 53%). A dombordízes edények közül főként az Antoninus-, kora Severus-korra datálható Drag. 37-es tálformák dominálnak. A korai műhelyek termékei közül Ianuarius I (Antoninus Pius–Marcus Aurelius) bélyegével ellátott töredék (2) van jelen. Emellett Reginus (Kr. u. 140–180), Albinus (Kr. u. 160–260) (6), Cerialis I/Belsus I (Kr. u. 160–210), Comitalis

IV/V (180–210), Iulius I/E8 tojásfüzér mestere (Kr. u. 210–235), Respectinus II (235–245), Victor III (Severus-kor–III. század második harmada) (1) Cerialis V–VI (Marcus Aurelius–Severus-kor) (4, 3) termékei kerültek elő a feltárás során.

A díszítetlen edények közül leggyakoribb a késő Antoninus-kor–kora Severus-korra keltezhető, Drag. 31-es tányérforma, illetve annak változata, a Niederbieber 1-es típusú tányér. Emellett kisebb számban, de jelen vannak főként Drag. 32 és a Lud. Tb. tányérformák, amelyek a Kr. u. 2. század végén, 3. század első harmadában domináltak. Egy Drag. 32 tányér fenéktöredékén Albinus⁹⁰ (Kr. u. 160–260) (6) bélyege olvasható. Néhány Curle 15 típusú tányértöredék is beazonosítható volt. A pohárformákon belül a Drag. 27-es formájú *acetabulum*töredékek, valamint a Kr. u. 2. század közepétől az ezt folyamatosan kiszorító Drag. 33-as típusok fordulnak elő.

Mindezek mellett Drag. 43-as *mortarium*-töredékek és vésett üvegedény díszítését utánzó, Drag. 54-es formájú, gömbhasú palacktöredékek

⁸⁹ Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Hajdu Barbarának, aki a *terra sigillata* azonosítása során segítségemre volt.

⁹⁰ LUDOWICI II, 6.

(*olla*) is előkerültek. Előbbiek gyártása a Kr. u. 2. század második felében indult meg.

A westerndorfi gyár kisebb mértékben képviselteti magát az anyagban (122 töredék, 16%). A reliefdíszes edények többsége Drag. 37 formájú (8), illetve néhány Drag. 30-as táltöredék is előkerült. Jelen vannak a legkorábbi, a Kr. u. 2. század utolsó negyedére datálható, Comitalis-körhöz tartozó áruk, illetve megjelennek Helenius áruai egyaránt, amelyek datálása már inkább a Kr. u. 3. század első harmadára tehető. Comitalis kezdetben Rheinzabernban működött, majd Westerndorfba költözött. A jóval csekélyebb számban megjelenő díszítetlen példányok között megfigyelhetők Drag. 32 típusú tányér- és Drag. 33 formájú pohártöredékek. 25 töredék (3%) esetében nem lehetett a pontos műhelyet megállapítani, vagy Rheinzabernban vagy pedig Westerndorfban készülhettek.

Összesen 212 közép-galliai *terra sigillata* töredéke kerül elő, amely az összes *terra sigillata* mennyiség 27%-át teszi ki. A reliefdíszes edények közül legnagyobb számban Drag. 37-es forma töredékeit lehetett azonosítani, amelyek között Cinnamus/Divixtus mester⁹¹ (Kr. u. 150–195), Censorinus/Paternus II (Kr. u. 150–190) és Iustus/Cinnamus (Kr. u. 150–180/195) gyártmányait lehetett azonosítani. A díszítetlen áruk között megjelennek a Drag. 18, Drag. 18/31, Drag. 31 és Drag. 32 formájú tányérok, illetve gyakoriak a Drag. 33 formájú poharak. Lezoux-i műhelyből Muxtullus (Kr. u. 140–160) (10), Sextus (165–180) (11) bélyegével ellátott Drag. 33 töredékek kerültek elő az ásatás során. Ezen kívül néhány Drag. 38 formájú *mortarium*-töredék is napvilágot látott.

Ugyan csekély számban, de a legkorábbi, észak-italiai gyártmányok is azonosíthatóak voltak (négy töredék). Valamennyi *Conspectus* 39/43-as formához sorolható töredék, barbotinból formált szőlőfürt- és stilizált liliomdíszsel a peremrészükön.⁹² A Flavius-kortól a Kr. u. 2. század első feléig gyártották ezeket a típusokat.⁹³

A dél-galliai műhelyhez csupán négy Drag. 37 táltöredék sorolható.

Pfaffenhofeni officinához mindössze két Drag. 37-es tálhoz tartozó, szőlőfürttel díszített töredéket⁹⁴ lehetett sorolni, amely a Kr. u. 3. század középső harmadára datálható.

Italiai vékony falú kerámiák (19. tábla 1–2)

A feltárás során legkisebb mennyiségben két italiai vékony falú kerámiához sorolható töredék láttott napvilágot. Az egyik egy kisméretű csészéhez, tálkához tartozó aljtöredék (13), a másik pedig szintén egy kisméretű tálkához vagy csészéhez tartozó oldaltöredék, *lunulát*/nyitott kört formáló barbotindíszítéssel (12). Brigetio területéről ez idáig már több hasonló motívummal díszített csésze előkerült,⁹⁵ illetve egy párhuzama Savariából és egy pedig Emonából is ismert.⁹⁶ Formájukat tekintve alapvetően hasonló edényformákon jelennek meg: megfigyelhetők kétfülű, cilindrikus falú, keskeny talpú csészéken, valamint ezek fül nélküli változatain is. Közös jellemzőjük, hogy redukált égetésűek, vékony (2–2,5 mm) falvastagságúak, bevonatuk pedig a halványiszürkétől a sötétiszürkéig változik, előfordul fényes és kissé matt változata is egyaránt.

A pannoniai kora császárkori temetőkben, ezen belül is a nagyobb, gazdagabb melléklettel ellátott sírokban találjuk meg őket. Pannoniából kitekintve megfigyelhető, hogy Noricum provincia számos településének temetőjében, főként gazdag temetkezéseiben is megtalálhatóak az egyes párhuzamok. A leletsűrűsödés alapján jól látható, hogy megjelenésük Italia felé mutat. Legtávolabbi pont, ahol párhuzamok fellelhetők: Közép- és Észak-Italia kora császárkori temetkezései. A redukált eljárással szürke színűre égetett, vékony falú csészék gyártása főként az Appenninektől északra fekvő területre lokalizálható.⁹⁷ Feltételezett gyártóműhelyek: Aquileia, Cremona, Ravenna. Emellett feltehetően műhelyek lehetnek a mai Svájc legdélebbi kantonjának, Ticinónak a területén és a középnyugat-adriai partvidéken. Ezek termékei sajnos csak részben ismertek, ugyanis az itt feltárt temetőknek csak egy része, a műhelyek anyaga pedig szinte publikálatlan.

Raetiai kerámiák (19. tábla 3–10)

A raetiai kerámiák az előző évhez hasonló mennyiségben vannak jelen a 2013. évi anyagban is. Összesen 27 töredék került elő a feltárás során, amelyeken belül anyaguk, bevonatuk alapján 17 külön individuumot lehetett elkülöníteni. Egy körte formájú pohárhoz tartozó oldaltöredék sorolható a Drexel 1-es típusba,⁹⁸ amelyen egymás alatt horizontálisan

⁹¹ *Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.109.*

⁹² *CONSPECTUS 2002, 121.*

⁹³ *CONSPECTUS 2002, 120; GABLER 2002, 228–229.*

⁹⁴ *Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.65.*

⁹⁵ *Párhuzamok a polgárváros II. számú temetőjéből: MNM ltsz.: 2.1936.3. (BÓNIS 1942, 154–155. Taf. XXI. 11/1); KDM ltsz.: K/589; KGYM ltsz.: 2009.3.21.5. A*

Járóka-temetőből: MNM ltsz.: 2.1931.2. (BÓNIS 1942, 154–155. Taf. XXI. 11/2.).

⁹⁶ *Savaria: BÓNIS 1942, 155, Taf. XXI. 11, 3; SZŐNYI 1970, T. VII; Emona: PETRU 1972, Grob 37. T. XIV/3.*

⁹⁷ *SENA CHIESA 1985, 392; SCHINDLER-KAUDELKA 1975, 175.*

⁹⁸ *DREXEL 1911, 80; FISCHER 1990, 56–57.*

több sorban húzódó, fogazott díszítés és barbotin pettyekben végződő, több százból álló X motívum figyelhető meg (14). Halvány téglaszínűre, keményre égetett, finom anyagú, sötétbarna, jó minőségű bevonat fedi a külső oldalát. Mind anyagát, bevonatát, mind pedig a kivitelezését tekintve jó minőségű, gondosan kivitelezett edényhez tartozik. Ez a típus (Drexel 1) a többi raetiai edénytípushoz képest viszonylag ritka a brigetioi polgárváros területéről előkerülő leletanyagban.

Idén meglepően kevés, mindössze egy edényhez tartozó töredékek sorolhatóak Drexel 2,⁹⁹ pontosabban a „b” típusba: ezeket egymás alatt, horizontálisan, váltakozva elhelyezkedő, keskeny fogaskarcolt sávok és barbotinból formált patkósorok díszítik (15). Legnagyobb mennyiségben a Drexel 3,¹⁰⁰ ezen belül is a „b” típusba sorolható edények vannak jelen. Megfigyelhetőek a Brigetióban gyakori és egyúttal legnagyobb mennyiségben előforduló, lekerekített, enyhén kihajló peremű, rövid nyakú, kihasasodó testű, elkeskenyedő talpú pohárformák (16?, 17). A másik megjelenő típus a hordó formájú poharak csoportja, amelyekre jellemző a lekerekített peremű, kissé szűk száj, amely alatt a test a has felé folyamatosan kiszélesedik, majd a talp felé újra összeszűkül (18–19). A típuson belül megjelenő harmadik pohárforma a lekerekített, rézsútosan kifelé ívelő, lekerekített peremű, szintén hordó formájú pohár (20). Az idei évben mindössze egy töredék van jelen ebből a típusból. Többnyire nyers színűre, valamint halvány vörösesbarnás színűre égetett, finom anyagúak. Megfigyelhetőek sötétbarnás-feketés, vörösesbarnás, lilásbarnás és ezüstösen csillogó, sötétlilás bevonatos töredékek egyaránt. Fő elterjedési területük Raetia, Noricum és Pannonia. Ismert gyártási központjaik: Aislingen, Schwabmünchen, Phoebiana,¹⁰¹ Sorviodorum,¹⁰² Straubing, Westerdorf¹⁰³. A Drexel 1. típus gyártása a Kr. u. 2. század második negyede körül indulhatott meg, a 2. típus az Antoninus-kor végétől, vele párhuzamosan pedig a 3. típus gyártása is folytatott, amely körülbelül a 3. század közepéig fogható meg a provinciában.

Szintén a Drexel 3-as típusba sorolható egy tárfőforma (21). Enyhén lekerekített pereme rézsútosan kifelé, kissé felfelé ível, a test pedig három zónában, közvetlenül egymás alatt futó, horizontális irányú, fogaskarcolt szalagokkal díszített. Anyagát tekintve hasonló a fentebb már említettekhez. Ez a forma az ez idáig előkerült és publikált brigetioi leletanyagból nem ismert.

Fekete bevonatos kerámiák (20. tábla 1–9)

2013-ban összesen 67 fekete bevonatos kerámia-töredék vagy más néven „Schwarzfirniskeramik” került elő. Ezen belül összesen 27 külön edényhez tartozó individuumot lehetett elkülöníteni, amelyből öt a „Spruchbecherek” csoportjába sorolható, fehér barbotinnal díszített. Formájukat tekintve jól illeszkednek az eddigi évek során előkerült formaspektrumba: asztali készlethez tartozó ivópoharak. Kivétel nélkül hasas pohárformák, meredek, kónikus nyakkal, lekerekített, félköríves, megvastagodó peremmel. A formailag azonosítható példányok közül legtöbb a kerek horpasztással tagolt Niederbieber 33c típusba (22–24) sorolható.¹⁰⁴ Jellemzőjük a csengőn keményre égetett, vékony, néhány milliméter vastag fal. Anyagukat tekintve kiváló minőségűek, megfigyelhetőek téglavörös, rétegesen vörös-szürke-vörös, foltosan vörös-szürke, illetve szürke színűre égetett töredékek egyaránt. Bevonatuk jó minőségű, színük változatos: megjelennek a fémesen fényes sötétszürkésfeketére, fényes feketére, fényes barnásfeketére égetettek egyaránt.

A festett felirattal díszített „Spruchbecherek” (25–27) esetében a pontos formát nem lehetett meghatározni a töredékességük miatt, vagy a Künzl 1.3.1. vagy pedig az 1.3.2. csoportba sorolhatók. A fehér barbotinnal díszített töredékek közül összesen három töredéken figyelhető meg betű töredéke. Ezek közül kettő egy edényhez tartozik. Egyiken egy B, a másikon pedig egy S betű töredéke látható. A harmadik darabon csak igen kis része maradt meg a betű szárának. Anyaguk alapján a Pannoniában, illetve Noricumban megjelenő edények nagy része a trieri műhely terméke lehet.¹⁰⁵ Az ásatás során előkerült töredékek a Künzl-féle *Gruppe II.* csoportba sorolhatóak, amelyek gyártása Kr. u. 240-ben indulhatott, és a 260–265-ös évekig tarthatott.¹⁰⁶

Érdekes egy hasas pohárhoz tartozó két töredék (30), amelyek szürke színűre, keményre égetettek, finom anyagúak. Bevonatuk zöldesszürke színű, barbotinnal és fogaskerékmotívummal díszítettek. Bevonatuk, anyaguk, kivitelezésük alapján egy edényt alkothatnak a 2012-es ásatás során előkerült négy töredékkal,¹⁰⁷ amelyek formájuk és díszítésük – barbotinból felrakott inda és levéldísz – alapján párhuzamba állíthatók a R. Symonds féle *Group 21*-be tartozó edényekkel.¹⁰⁸

Összesen 13 „Schwarzfirnis” utánzathoz sorolható töredéket lehetett elkülöníteni, amelyek anyaguk alapján öt különböző individuumhoz sorolhatók. Formájukat tekintve Niederbieber 33 típusba tar-

⁹⁹ DREXEL 1911, 80; FISCHER 1990, 57.

¹⁰⁰ DREXEL 1911, 80–81; FISCHER 1990, 57.

¹⁰¹ WEBER 1982, 185; CZYSZ–SOMMER 1983, 22–23.

¹⁰² WALKER 1965, 44.

¹⁰³ KELLNER 1980, 178.

¹⁰⁴ OELMANN 1914, 40–41.

¹⁰⁵ HARSÁNYI 2013, 2.

¹⁰⁶ HARSÁNYI 2013, 54.

¹⁰⁷ BARTUS–BORHY et al. 2014, 15. tábla, 10.

¹⁰⁸ SYMONDS 1992, *Group 21*, nos. 344–450, *Figure 16*.

toznak, egy viszonylag épebben fennmaradt pohár a Niederbieber 33a csoportot képviseli. Az eredeti import példányoktól jól elkülöníthetők gyengébb minőségük alapján. Közös jellemzőjük, hogy redukált égetés során szürkére égetett anyagúak. Külső oldalukon gyenge minőségű, matt vagy enyhén fényes szürke bevonattal rendelkeznek, a belső oldalukon pedig legtöbbször bevonat nélküliek. Anyaguk kevésbé finom, falvastagságuk nagyobb.

Mécsesek (21. tábla 1–9)

2013-ban legnagyobb mennyiségben firmamécsesekhez tartozó töredékek kerültek napvilágra. A formailag értékelhető leletek Loeschcke X=Iványi XVII típusba sorolhatók,¹⁰⁹ nyitott orrcsatornájú, egyszerű, vöröses, vörösesbarnás vagy narancssárgás bevonatú vagy bevonat nélküli, két szürkésbarnás színűre égetett töredék kivételével főként nyers színűre égetett firmamécsesek jellemzők. Összesen 37 firmamécseshez tartozó töredék került elő, amelyek közül anyaguk, bevonatuk tekintetében 31 külön individuumot lehetett elkülöníteni. Összesen 13 alj-

töredéket találtunk, amelyek közül hét esetben lehetett bélyeget megfigyelni, ebből egy esetben a bélyeg teljesen olvashatatlan, elmosódott volt. Két töredék alján *CRESCES* (31–32), kettőn *VIBIANI* (33–35), egyen *CERIA/LIS* (36) bélyege, egyen pedig *L:L:C* bélyeg (37) részlete olvasható.

Ezen kívül mindössze két, volutás mécseshez tartozó fedlaptöredék került elő, díszítés csak az egyik esetében figyelhető meg, amelyen egy rozetta (?) szirmai és pontkördíszítés látható (38). Jó minőségű, fényes vörösesbarnás bevonatú töredékek ezek.

Egy kétorrú mécses (Iványi III=Loeschcke III)¹¹⁰ orr-részének töredéke is előkerült (39), alján körgyűrűben *VICT* bélyeggel, jó minőségű, finom anyagú, barna bevonatos, az orrán égés nyomaival.

Összegzésként elmondható, hogy a 2013-as ásatás során előkerült import kerámia és mécsesanyag a korábbi évekhez hasonló arányban oszlik meg, a jellegzetes formák és típusok is jól beleillenek az eddig kialakult képbe. Az egyetlen különbség az idei évben előkerült raetiai, Drexel 3b típusú tálforma előkerülése, ugyanis az eddigi feltárások anyagából eddig kizárólag csak pohárformák voltak ismertek.

KATALÓGUS

Terra sigillata

Rheinzabern

1. *Drag. 37 formájú tál töredékei* (18. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.203.

Leírás: *Drag. 37* formájú tál töredékei, külső felületén fent tojásfüzér (RICKEN–FISCHER 1963, E 71), a képmezőben kakas (RICKEN–FISCHER 1963, T 239a), sas (RICKEN–FISCHER 1963, T 207a), Pygmeus pajzzsal (RICKEN–FISCHER 1963, M 154), széles zsinórtag (RICKEN–FISCHER 1963, O 231), ... *CIT* bélyeg, amely [*VICTORFE*]*CIT*-re egészíthető ki. Rheinzabern, Victor III.

Keltezés: késő Severus-kor–3. század második harmada.

2. *Drag. 37 formájú tál töredéke* (18. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.032.136.

Leírás: *Drag. 37* formájú tál töredéke, képmezőben hétpöttyös rozetta (RICKEN–FISCHER 1963, O 42), metopéosztó elem (RICKEN–FISCHER 1963, O 242) és hajlott, görbe, fogazott levél (RICKEN–FISCHER 1963, P 47), *I[ANVF]* bélyeg részletével. Rheinzabern, Ianuarius I.

Keltezés: Antoninus Pius–Marcus Aurelius.

3. *Drag. 37 formájú tál töredéke* (18. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013. N15.068.19.

Leírás: *Drag. 37* formájú tál töredéke, külső felületén tojásfüzér részlete (RICKEN–FISCHER 1963, E 11), medallionok részlete (RICKEN–FISCHER 1963, K8), *CERIALIS* bélyeggel. Rheinzabern, Cerialis VI.

Datálás: Commodus–Severus-kor (Kr. u. 180–210).

4. *Drag. 37 formájú tál töredékei* (18. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.047.86, 2013.N18–19.019.29.

Leírás: Külső felületén tojásfüzér részlete (RICKEN–FISCHER 1963, E1), metopéosztó vízszintes elem (RICKEN–FISCHER 1963, O 242), balra lépő gyík (RICKEN–FISCHER 1963, T 170), *astragalos* (RICKEN–FISCHER 1963, O 201), *BIVIE* és [---] *DR*[---] felirat látható. Rheinzabern, Cerialis V.

Párhuzam: RICKEN–FISCHER 1963, Tav 69/2, Tav 63/16–RICKEN–FISCHER 1963, 77: *[Q] VADR[VBIE]*, itt: *[QVA]DR BIVIE*.

Keltezés: Kr. u. 160–180.

5. *Drag. 37 formájú tál töredéke* (18. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.M17.030.10.

Leírás: Külső felületén tojásfüzér részlete és a perem-

¹⁰⁹ IVÁNYI 1935, 16–19; LOESCHCKE 1919, 255–257.

¹¹⁰ IVÁNYI 1935, 11–12.

sávban bélyeg részlete látható, olvasata: [---]IUS[---].
Rheinzabern.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század első fele.

6. *Drag. 32 formájú tányér aljtöredéke* (18. tábla 6)
Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.127.

Leírás: Aljtöredék [AL]BINVSFE bélyeg részletével.
Rheinzabern, Albinus.

Keltezés: Kr. u. 160–260.

7. *Drag. 32 formájú tál fenéktöredéke* (18. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.M15.033.5.

Leírás: Aljtöredék LILLVSFEC bélyeggel.
Rheinzabern/Westerndorf.

Keltezés: Kr. u. 3. század eleje/Hadrianus–
Antoninus-kor(?).

Westerndorf

8. *Drag. 37 formájú tál oldaltöredéke* (18. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.078.36.

Leírás: A képmezőben szatír borostömlővel és
edénnyel (W9), lándzsára támaszkodó harcos
részlete (W5), valamint [C]OMITIALISF bélyeg
részlete látható. Westerndorf, Comitialis.

Keltezés: Kr. u. 180–200/210.

Közép-Gallia

9. *Drag. 18/31 formájú tányér fenéktöredéke* (18.
tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.47.

Leírás: Drag. 18/31 formájú tányér felhúzott közép-
ső részének töredéke. A bélyegből [...]VISI részlet
olvasható. Közép-Gallia.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe.

10. *Drag. 33 formájú pohár fenéktöredéke* (18. táb-
la 10)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.126.

Leírás: Drag. 33 formájú csésze (*acetabulum*) aljtö-
redéke, MVXTVLLI[M] bélyeg részletével. Közép-
Gallia, Lezoux, Muxtullus.

Keltezés: Hadrianus–Antoninus-kor.

11. *Drag. 33 formájú pohár fenéktöredéke*

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.93.

Leírás: Drag. 33 pohár fenéktöredéke, SIIXTI·[M]
bélyeggel. Közép-Gallia, Lezoux, Sextus.

Datálás: Kr. u. 165–200, Pannoniában 180 előtt.

Italiai vékony falú kerámia

12. *Vékony falú, barbotindízes csésze oldaltöredéke*
(19. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.372.

Leírás: Halványszürkére, keményre égetett oldal-
töredék, külső oldalán sötétszürke bevonattal, bel-
ső oldalán halvány, kissé áttetsző szürke bevonattal,
helyenként a külső felületen megjelenő sötétszürke

megfolyó bevonattal, külső oldalán felfelé nyitott fél-
hold alakú díszítéssel.

Méretetek: \hat{a}_{has} = 6,7–7,5 cm, v = 0,15 cm.

13. *Vékony falú csésze/pohár aljtöredéke* (19. tábla 2)
Ltsz.: KGYM 2013.L16–17.080.375.

Leírás: Halványszürkére égetett aljtöredék, fi-
nom anyagú, külső-belső oldalán erősen kopott
sötétszürkésfeketés bevonattal.

Méretetek: \hat{a}_{talp} = 3 cm.

Raetiai kerámia

14. *Raetiai pohár oldaltöredéke* (19. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.017.35.

Leírás: Barnástéglaszínűre égetett oldaltöredék, bel-
ső oldalán áttetsző barna, külső oldalán sötétbarnás,
feketés bevonatos, Drexel 1 típusú pohár oldaltöredé-
ke, két sor hornyolással, alatta több sorban, egymás
alatt párhuzamosan futó, vésést imitáló díszítéssel,
alatta barbotin pettyekben végződő, kettős pálcata-
gokból formált X motívumokkal.

Méretetek: v = 0,3–0,2 cm, \hat{a}_{has} = kb. 11 cm.

15. *Raetiai pohár töredékei* (19. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.066.40, 2013.N16–
17.016.117, 2013.N16–17.016.6.

Leírás: Halvány téglaszínűre égetett, külső-belső ol-
dalán ezüstösen csillogó szürkésbarnás bevonatos
Drexel 2b típusú pohár töredékei, belső oldalon he-
lyenként ezüstös fényű bevonattal, lekerékített, kis-
sé elvékonyodó kihajló peremmel, rövid, tölcseres
nyakkal, profilált talppal. A hason barbotinból
formált patkó látható, alatta pedig fogaskarcolt sáv-
val díszített.

Méretetek: \hat{a}_{perem} = 7 cm, \hat{a}_{talp} = 4,4 cm, v = 0,3–0,5 cm.

16. *Raetiai pohár töredéke* (19. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.035.34.

Leírás: Halvány téglaszínűre égetett anyagú, bel-
ső oldalán a száj körül helyenként vöröseslilás, he-
lyenként sötétlilás, szürkés, az edény belsejében pe-
dig áttetsző vörösesbarnás bevonatú, a külső olda-
lán ezüstösen csillogó grafitiszürke bevonatos, rövid,
cilindrikus nyakú, enyhén kihajló, lekerékített pere-
mű pohár peremtöredéke, vállán fogaskarcolt díszí-
téssel. Drexel 2 vagy 3 típushoz tartozhat.

Méretetek: \hat{a}_{perem} = 8 cm, v = 0,3–4 cm.

17. *Raetiai pohár töredékei* (19. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.118, 2013.N16–
17.092.208, 2013.N16–17.092.236, 2013.N15.072.70.

Leírás: Halvány barnástéglaszínűre égetett anyagú
töredékek, külső-belső oldalon helyenként ezüstös,
vörösesbarnás bevonattal. Enyhén kihajló, elkeske-
nyedő peremű, rövid nyakú, Drexel 3b típusú pohár-
forma, profilált talppal. A hason három zónában több

sor, egymás alatt párhuzamosan futó, fogaskarcolt sávok láthatók.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=9,6$ cm, $\hat{a}_{\text{talp}}=4,8$ cm, $v=0,3-4$ cm.

18. Raetiai pohár töredékei (19. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.364–365.

Leírás: Halvány téglavörösre égetett anyagú töredékek, külső oldalon sötétlilás, vöröses, belső oldalon pedig áttetsző lilásvöröses bevonatúak, keményre égetettek, jó minőségűek. Lekerekített, félkörszerűen megvastagodó, összeszűkülő peremű, hasas, hordó formájú, Drexel 3b típusú pohár töredékei, legalább két sor horizontális irányú fogaskarcolt szalagdíszítéssel.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=5$ cm, $v=0,3$ cm.

19. Raetiai pohár peremtöredéke (19. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–M17.080.370.

Leírás: Nyers halvány téglaszínűre égetett peremtöredék, külső oldalán fémesen fényes, ezüstösen csillogó, jó minőségű lilás-ezüstös bevonattal, keskeny, egy sor horizontális irányú fogaskarcolt szalagdíszítéssel, belső oldalán, a peremrészén ugyanez a bevonat, a test belső részén pedig áttetsző, vékony bevonat látható. Drexel 3b típusú pohárhoz tartozhatott.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=5$ cm, $v=0,2$ cm.

20. Raetiai pohár peremtöredéke (19. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.119.

Leírás: Halvány vörösesbarnára égetett peremtöredék, peremen vöröses, a test többi részén pedig ezüstös-lilásan csillogó bevonattal. A perem elkeskenyedő, lekerekített, rézsútosan kihajló, profilált. Belső oldalán vörösesbarnás bevonatú. A töredék alsó részén rovátkolással díszített. Talán Drexel 3(?) típusú pohárhoz tartozhatott.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=9-10$ cm, $v=0,35$ cm.

21. Raetiai tál töredékei (19. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.91, 2013.N16–17.016.129, 2013.N16–17.016.448, 2013.N16–17.016.266.

Leírás: Halványbarna színűre, keményre égetett töredékek, finom anyagúak, bevonatuk a külső oldalon fémesen fényes, ezüstös, a rovátkolt részekén, a peremen vöröses színű, belső oldalon pedig ezüstös, helyenként vörösesbarnás. A perem rézsútosan, enyhén kihajló, enyhén lekerekített. A test több zónában egymás alatt párhuzamosan futó fogaskarcolt sávokkal díszített. Drexel 3b típusba sorolható.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=15$ cm, $v=0,35-0,4$ cm.

Fekete bevonatos kerámia

22. Fekete bevonatos pohár töredékei (20. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.7, 2013.N16–17.016.452, 2013.N16–17.076.42, 2013.N16–17.016.128, 2013.N18–19.026.47, 2013.N16–17.016.450.

Leírás: Jó minőségű, csengően keményre, foltosan téglaszürke színűre égetett töredékek. A has két szélén kettős sávból álló, fogaskarcolt szalaggal díszítettek, közepén pedig egy sor fogaskarcolt szalag fut, kerek horpasztásokkal tagoltak. Niederbieber 33c típusú pohárforma.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=9,5$ cm, $\hat{a}_{\text{talp}}=5$ cm.

23. Fekete bevonatos pohár töredékei (20. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.039.424–425, 2013.L17–M17.057.290, 2013.L17–M17.074.21, 2013.L17–M17.057.34, 2013.L17–M17.057.32, 2013.L17–M17.017.3–4.

Leírás: Foltosan vörösszürke színűre, keményre égetett, finom anyagú töredékek. Bevonatuk fémesen fényesen csillogó, ezüstösen szürke. A has kör alakú horpasztásokkal tagolt, amelyet két oldalról fogaskarcolt sáv szegélyez. Niederbieber 33c típusú pohárhoz tartozhatott.

Méretek: $\hat{a}_{\text{talp}}=3,1$ cm, $m=kb. 11$ cm, $v=0,2$ cm.

24. Fekete bevonatos pohár töredékei (20. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.068.27, 2013.N15.070.5, 2013.N15.070.31.

Leírás: Rétegesen szürke, téglavörös, szürkére égetett anyagú, finom fényes foltosan sötétbarnásszürke bevonatos, kör alakú horpasztásokkal tagolt, Niederbieber 33c típusú pohár töredékei.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=kb. 8$ cm.

25. „Spruchbecher” töredékei (20. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.292, 2013.L17–M17.057.31, 2013.L17–M17.030.128, 2013.N16–17.016.44, 2013.L17–M17.057.350, 2013.L17–M17.074.436–437.

Leírás: Rétegesen vörös, szürke színűre, keményre égetett töredékek. A vállon fogaskarcolt sáv, felette fehér barbotinból formált hullámvonaldísz (Künzl D.2)¹¹¹, alatta újabb fogazás, ezen barbotin cseppekből felrakott vonaldísz (Künzl D.14) és valamilyen betű(?) vagy növényi inda szára(?), az alsó zónában pedig szőlőfürt/kandeláber motívum (Künzl D.95) alatt barbotin cseppekből (Künzl D.14) felrakott dísz és fogazott sáv fut.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=7$ cm, $m=kb. 13$ cm, $v=0,2$ cm.

¹¹¹ A díszítőelemek forrása: KÜNZL 1997, *Typentaf.* 9–14.

26. „*Spruchbecher*” töredékei (20. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.447, 2013.N16–17.016.126–127, 2013.N16–17.016.444–445, 2013.N15.032.462.

Leírás: Foltosan halvány téglaszürke színűre égett töredékek, külső felületen fényes sötétszürke, belső oldalon sötétbarnásszürkés bevonatos. Fogaskarcolt szalagokkal, a has és nyak találkozásánál barbotin hullámvonal (Künzl D.2), B betű felső részével, illetve egy S betű alsó részével, alsó részén barbotin cseppekből álló szalaggal díszített. Künzl *Typ 1*-be sorolható.

Méretetek: $\hat{a}_{\text{perem}} = \text{kb. } 7 \text{ cm}$, $\hat{a}_{\text{talp}} = 5 \text{ cm}$.

27. „*Spruchbecher*” töredékei (20. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.27, 2013.L17–M17.057.291.

Leírás: Foltosan vörösseszürkére, keményre égetett, jó minőségű. Belső oldalán sötétbarna, külső oldalán fémesen fényes sötétszürke bevonat, hullámvonal dísszel (Künzl D.2), alatta vékony karcolás, amely jelzi a fehér barbotin betű vízszintes szárának vonalát (erre van felfestve). Fogaskarcolt sáv széle látható a betű szárának töredéke mellett.

Méretetek: $v = 0,2 \text{ cm}$.

28. „*Schwarzfirnis*” utánzat töredékei (20. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.057.56, 2013.M17.030.29, 2013.L17–M17.074.27, 2013.L17–M17.039.174.

Leírás: Halványszürkére égetett töredékek, külső oldalon anyagánál sötétebb szürke bevonattal, belső oldalán bevonat nélkül. Félkörszerűen megvastagodó peremű, tölcséres nyakú, gömbhasú, Niederbieber 33a csoportba sorolható pohár töredékei.

Méretetek: $\hat{a}_{\text{perem}} = 5,5 \text{ cm}$, $v = 0,2–3 \text{ cm}$.

29. „*Schwarzfirnis*” utánzat töredékei (20. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.055.5, 2013.N18–19.019.253.

Leírás: Keményre, halványszürkére égetett anyagú, vastag falú, külső oldalán fényes, sötétszürke, belső oldalán matt szürke bevonatos pohár töredékei. Pereme megvastagodó, lekerékített, nyaka tölcsérszerű, felfelé szűkülő. A perem alatt a bevonat lepattogott.

Méretetek: $\hat{a}_{\text{perem}} = 7 \text{ cm}$, $v = 0,4 \text{ cm}$.

30. „*Schwarzfirnis*” töredékei (20. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.053.36, 2013.N16–17.016.449.

Leírás: Halványszürkére égetett, finom anyagú. Külső oldalán halványszürke, belső oldalán sötétszürke, az edény belseje felé pedig vörössesbarnás színbe megy át a bevonat. Az oldaltöredéken növényi(?) ornamentika részlete látható, a két töredék valószínűleg

egy edényt alkothat a KGYM 2012.M15–16.035.232, 2012.M15–16.014.119, 2012.L16–M16.113.249, 2012.L13–14.008.82. töredékekkel.¹¹²

Méretetek: $\hat{a}_{\text{perem}} = 7 \text{ cm}$, $v = 0,3 \text{ cm}$.

*Mécsesek*31. *Firmamécses töredéke* (21. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.074.450, 2013.L17–M17.074.48.

Leírás: Lilásvörösre égetett, bevonat nélküli firmamécses aljtöredéke, alján kettős koncentrikus körben *CRE[SCES]* bélyeg részletével.

Méretetek: $\hat{a} = 7,8 \times 3,4 \text{ cm}$.

32. *Firmamécses töredéke* (21. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.015.5.

Leírás: Sötétlilásvörös színűre égetett, ezüstösen fényes, lilásvörös bevonatos firmamécses alsó részének töredéke, *CR[ESCES]* bélyeg részletével.

Méretetek: $\hat{a} = 2,4 \times 5,9 \text{ cm}$.

33. *Firmamécses töredéke* (21. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.019.221.

Leírás: Firmamécses aljtöredéke, barnásszürkés anyagú, barnás bevonat maradványával, alján bélyeggel, V betű részletével, talán *VIBIANI(?)* bélyege.

Méretetek: $\hat{a} = 4,3 \times 2,6 \text{ cm}$.

34. *Firmamécses töredéke* (21. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.042.5.

Leírás: Firmamécses aljtöredéke. Téglavörös színű, csillámos anyagú, barnásvörös bevonat maradványával. Az alján egyes koncentrikus körben bélyeg részlete, V betűvel kezdődő *V[IBIANI]* bélyege(?).

Méretetek: $\hat{a} = 2,5 \times 1,5 \text{ cm}$.

35. *Firmamécses töredéke* (21. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.12.

Leírás: Firmamécses téglavörös színű, csillámos anyagú aljtöredéke, rajta barnásvörös bevonat maradványával. Az alján kettős koncentrikus körben bélyeg részlete, V betűvel kezdődő *VIBI[ANI]* bélyege(?).

Méretetek: $\hat{a} = 6 \times 3,6 \text{ cm}$, $m = 3,5 \text{ cm}$.

36. *Firmamécses töredéke* (21. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.045.8.

Leírás: Nyers színűre égetett firmamécses, gyenge minőségű, kivitelezésű, foltos, helyenként sötétebb, helyenként világosabb barnás bevonattal, vállán két bütyökkel, alján bemélyített ovális alakú részben *CERIA/LIS* bélyegével. Orra törött.

Méretetek: $h = 8 \text{ cm}$, $sz = 6,1 \text{ cm}$, $m = 3 \text{ cm}$.

¹¹² BARTUS–BORHY et al. 2014, 57, 15. tábla 10.

37. *Firmamécnes töredéke* (21. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.047.111.

Leírás: Nyers színűre égetett, barnás bevonatos. Alja bemélyített, [L:]L:C bélyeg részletével.

Méretetek: á=3,8×2,3 cm.

38. *Volutás mécses fedlaptöredéke* (21. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.080.264.

Leírás: Keskeny, enyhén csapott vállú fedlaptöredék, rozetta (?) és pont kör díszítés részletével, vörös-

barnára égetett anyagú, fényes barnás bevonatos.

Méretetek: 3,5×1,9 cm.

39. *Kétorrú mécses töredéke* (21. tábla 9)

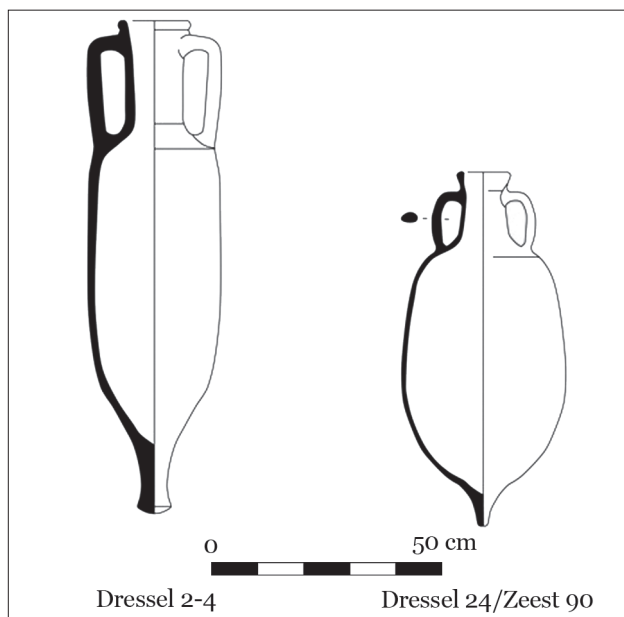
Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.3.

Leírás: Kétorrú mécses töredéke, téglaszínűre égetett, kopottas, fényes vörös-barna bevonattal, alján egyszeres körben VICT bélyeggel, amelyből csak a T és a C egy része látszódik. Mindkét orra égett, kormos.

Méretetek: sz=7,6 cm, h=5 cm, m=3,7 cm.

AMPHORÁK

Dressel 2-4

3. kép: A 2013-ban talált amphorák típusai
Abb. 3: Die Typen der im Jahre 2013 gefundenen Amphoren

A Komárom–Szőny, Vásártéren 2013-ban történt feltárások során három darab karakterisztikus *amphor*töredék került elő. (3. kép)

A megelőző évek ásatásai során Brigetióban talált Dressel 2-4 típusú *amphor*aletek számát gyarapítja egy 2013-ban előkerült töredék (1), (22. tábla 1) amelyben bort szállítottak az ókori polgárvárosba.

A Dressel 2-4 *amphor*ákat a Római Birodalom számos területén gyártották: Britannia, Hispania Tarraconensis, Gallia, Raetia, Italia, Africa, Aegyptus és Cilicia provinciákban, valamint Kos szigetén és feltételezhetően az Isztriai-félszigeten.¹¹³ Pannoniában Hispania Tarraconensisből,¹¹⁴ Galliából¹¹⁵ és Italiából,¹¹⁶ valamint Kos szigetéről¹¹⁷ származó töredékek kerültek elő: a 2013-ban talált leletet is valószínűleg ezen területek egyikén gyártották. Töréselfülete világosvörös színű, alapanyagában kis méretű, barna összetevők figyelhetők meg.

Ezen típusú *amphor*ákat nagy mennyiségben a Kr. e. 1. század közepe és a Kr. u. 2. század közepe közötti időszakban gyártották, de alkalmanként a 3. századra keltezhető rétegekből is napvilágra kerültek.¹¹⁸ Pannoniai importjuk általánosan a Vespasianus korban kezdődött, ez alól csak a Sallában és a Savariában talált töredékek képeznek kivételt, amelyek a Kr. u. 1. század közepére keltezhetők.¹¹⁹ A tartományban talált legkésőbbi darabok Antoninus Pius korából származnak.¹²⁰ A korábban publikált brigetiói darabok Domitianus és Antoninus Pius uralkodása közé keltezhetők.¹²¹

¹¹³ Britannia: CASTLE 1978, 386; Hispania Tarraconensis: TCHERINA-ZEVI 1972, 35; Gallia: LAUBENHEIMER 1989, 106; Raetia: DESBARTIN-KILCHER 1994, 342–344; Italia: TCHERNIA 1986, 127–129; Africa: BONIFAY 2004, 147; Aegyptus: EMPEREUR-PICON 1989, 227–228; Cilicia: EMPEREUR-PICON 1989, 231; Kos szigete: HESNARD 1986, 75–78; Isztriai-félsziget: MARION-STARAC 2001, 119.

¹¹⁴ BEZECZKY 1995, 159; BEZECZKY 1997, 173; BEZECZKY 1998, 364; KELEMEN 1988, 116.

¹¹⁵ BEZECZKY 1991, 133; BEZECZKY 1997, 173; BEZECZKY 1999, 65.

¹¹⁶ BEZECZKY 1991, 133; BEZECZKY 1997, 173; BEZECZKY 1999, 65; HÁRSHEGYI 2009, 61; HÁRSHEGYI 2010, 51; KELEMEN 1988, 116.

¹¹⁷ BEZECZKY 1994, 122; HÁRSHEGYI 2008, 173.

¹¹⁸ BEZECZKY 2005, 38.

¹¹⁹ Salla: BEZECZKY 1987, 4; Savaria: KELEMEN 1988, 123.

¹²⁰ BEZECZKY 1991, 133.

¹²¹ BEZECZKY 1999, 65; HÁRSHEGYI 2004, 113; BARTUS-BORHY et al. 2012, 24–25; BARTUS-BORHY et al. 2014, 59.

Dressel 24/Zeest 90

Egy aljtöredék sorolható a Dressel 24/Zeest 90 tipológiai csoportba (2). (22. tábla 2) A korábbi évek ásatásai során előkerült *amphorák* legnagyobb része ebbe a típusba tartozik.¹²² Alapvetően olajat szállítottak ezekben az edényekben.

Az *amphorákat* az Égeikum területén és Kis-Ázsia partvidékén gyártották.¹²³ A. Opař a dobudzai leletek alapján a típus két variánsát különítette el,¹²⁴ a 2013-ban talált aljtöredék – az eddig publikált brigetiói leletekkel megegyezően – az A variánshoz sorolható. Világosvörös alapanyagában elvételre fehér összetevők fedezhetők fel.

Pannonia provinciában a *limes* menti városokban (Brigetio,¹²⁵ Aquincum,¹²⁶ Intercisa¹²⁷) Hadrianus uralkodása alatt kezdődött meg az *amphorákban* tárolt olívaolaj importja, de nagy mennyiségű behozatalával a 2. század végétől lehet számolni.¹²⁸ A polgárvárosban a 3. század közepére keltezhető rétegekből kerültek elő a legkésőbbi Dressel 24/Zeest 90 *amphorák*.¹²⁹

Nem azonosított töredék

Egy perem-, nyak- és fültöredék nem sorolható tipológiai csoportba (3). (22. tábla 3) Világosvörös színű alapanyagában kisméretű kvarcsczemcsék és nagyobb méretű, barna és vörös színű összetevők figyelhetők meg. Az anyagszerkezete a Fekete-tenger partvidékén gyártott *amphorákra* jellemző. Fekete-tengeri produktumok ismertek a polgárváros területéről: egy Knossos 26-27 és egy Šelov C típusú töredék.¹³⁰

Összegezve elmondható, hogy két lelet jól illeszkedik a korábbi évek ásatási során előkerült *amphorák* típusaiba (Dressel 2-4, Dressel 24/Zeest 90), a harmadik töredék pedig nem sorolható csoportba. A leletek beleillenek abba az *amphora*forgalomról alkotott képbe, amelyet az eddig publikált brigetiói darabok meghatároztak: jó minőségű bor és olaj behozatalára a polgárváros kereskedelmi kapcsolatokat tartott fenn a nyugati (Hispania Tarraconensis, Gallia, Italia) és a keleti területekkel (Égeikum, Kis-Ázsia) a Flavius-kor és a 3. század közepe között.

KATALÓGUS

1. *Dressel 2-4* típusú perem-, nyak-, fültöredék (22. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.M17.081.23, 30.

Méreték: m=9,5 cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=16$ cm, $v_{\text{perem}}=1,3$ cm, fm=4,5×2,7 cm (ovális).

Szín: 5YR 7/4 (rózsaszín).

Kelkezés: Kr. u. 1. század negyedik negyede–2. század harmadik negyede.

2. *Dressel 24/Zeest 90* típusú aljtöredék (22. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.L16–17–M16–17.080.362.

Méreték: m=7,8 cm.

Szín: 2.5YR 6/6 (világosvörös), bevonat: 10YR 7/4 (nagyon halványbarna).

Kelkezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

3. *Perem-, nyak-, fültöredék* (22. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.116, 220.

Méreték: m=12 cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=16$ cm, $v_{\text{perem}}=1,5$ cm, fm=6×3,7 cm (ovális).

Szín: 2.5YR 6/8 (világosvörös).

Kelkezés: Bizonytalan.

BRONZTÁRGYAK

A 2013. évi ásatáson 15 bronztárgy került elő, amely meghatározható és besorolható valamely használati tárgytypusba. A korábbi évekhez hasonlóan előfordulnak a leletanyagban kozmetikai eszközök, ékszerek, áttört veretek és egyéb használati tárgyak.

A kozmetikai eszközök közé sorolható egy kanálszonda (2) (23. tábla 2) és egy csipesz (5). (23. tábla 5) A kanálszonda, másnéven *cyathiscomela* gyakran profilált nyakú, általában egyik vége olívamag alakú,¹³¹ a másik végén kicsi, hosszúka, vékonyka kanálban végződő eszköz. Ilyen a szőny-vásártéri darab is, amely utólag meghajlott, és a kanálrésze

¹²² NAGY 2015, 160.

¹²³ OPAŘ–TSARAVOPOULOS 2010, 26.

¹²⁴ OPAŘ 1980, 296.

¹²⁵ KELEMEN 1993, 46–47.

¹²⁶ HÁRSHEGYI 2004, 116–118; HÁRSHEGYI 2008, 174;

HÁRSHEGYI 2009, 64; KELEMEN 1993, 46–47.

¹²⁷ KELEMEN 1993, 46–47.

¹²⁸ HÁRSHEGYI 2009, 64.

¹²⁹ NAGY 2015, 160.

¹³⁰ Fekete-tengeri produktumok ismertek a polgárváros területéről: egy Knossos 26-27 (NAGY 2015, 162.) és egy Šelov C típusú töredék.

¹³¹ A kanálszonda végén lévő megnagyobbodásra eredetileg a *πυρήν* görög szót használták, amely csonthéjas magot jelent. (BLIQUEZ 2003, 322.)

is töredékes. Az olívmag alakú vége a szonda, a kanálrésszel pedig el lehetett távolítani a folyadékot és gennyet a sebből.¹³² A kanállal vették ki a kenőcsöt a tartójából, a másik végére pedig valamilyen anyagot csavartak, és azzal tudták letörölni a sminket.¹³³ K. Garnerus elmélete szerint azonban ez szolgált a nyíl lőtte sebek kezelésére, mivel a kanál segítségével a nyílvevő vége könnyen eltávolítható volt.¹³⁴ Ez az eszköz is nagyon elterjedt volt a császárkorban az egész birodalomban.¹³⁵ A római korban, akárcsak ma, a csipeszek használata általános volt mind az orvoslásban, mind a hétköznapi életben. A gyógyításban főleg a sebekbe került idegen tárgyak eltávolítására szolgált, a mindennapokban pedig a fölösleges szőr-szálak kitépésére használták. A Szőny-Vásártérről előkerült darab kisebb, vékony bronzszalagból kialakított, kerekre hajlított fogórészsel rendelkezik. A tárgy töredékes, a hajlított vége alapján könnyen felismerhető. Ez a típus a császárkorban az egész birodalom területén elterjedt volt.¹³⁶

Az ásatáson előkerült varrótű egy hosszúkás furrattal ellátott darab (1), (23. tábla 1) párhuzamát ismerjük a birodalom egész területéről.¹³⁷ Az ilyen általánosan előforduló tárgyak nem alkalmasak keltezésre, használatuk minden korszakban és területen megfigyelhető.

Az ékszerek között említhető tárgyak egy bronzgyűrű (8), (23. tábla 8) valamint egy *phallos* alakú csüngő (7). (23. tábla 7) A gyűrű a Kr. u. 2–3. századra jellemző, zárt gyűrűkarikájú típusba tartozik,¹³⁸ amelyen kis ovális gemma elhelyezésére szolgáló mélyedés található. A tárgyon a gemma helyén öntési hiba, illetve az utómunkálatok hiánya figyelhető meg, amely arra utalhat, hogy egy helyben gyártott darabról lehet szó. A *phallos* alakú amulettek különböző fajtái fordulnak elő a római kori leletek között. Vannak többágú, szárnyas és egyszerűbb darabok is. A szőny-vásártéri darab egy egyszerű típus, amelyhez hasonló, elnagyolt kivitelezésű darab gyakori a Római Birodalomban.¹³⁹

Katonai viselethez köthető több tárgy is található a leletanyagban. Az egyik egy páncél záróverete (14),

(24. tábla 6) amely tárgy típusa a *lorica segmentata*hoz tartozott. Ezek a veretek a Kr. u. 2–3. századra keltezhetők, a markomann háborúk utáni időtől kezdve használták.¹⁴⁰ Szintén a katonasághoz köthető több áttört veret is (9, 11), (24. tábla 1, 3) egy szív alakú csüngő (10), (24. tábla 2) egy növényi díszítésű csüngő (14), (24. tábla 6) valamint egy pelta alakú lyukkal ellátott hosszúkás tárgy is (12). (24. tábla 4) Ezek a leletek a katonák ruházatához, illetve a lószerszámzathoz egyaránt tartozhattak.

A leletanyagban négy olyan tárgy található, amelyek funkciója kérdéses. Két esetben a leletek töredékessége sem teszi lehetővé a meghatározást, az egyik egy hosszúkás, mindkét végén töredékes darab (4), (23. tábla 4) a másik egy esztergált bronzkorong (6), (23. tábla 6) amelynek közepén kerek lyuk található. Ezek a darabok több tárgy típushoz is hasonlítanak, azonban állapotuk miatt egyértelműen nem lehet eldönteni, hova is sorolhatjuk őket. A harmadik tárgy teljesen ép, hosszúkás, öntött bronz tárgy (3), (23. tábla 3) egyik végén gömbben végződő profilált részzel, másik végén a *stilus*okhoz hasonló, ellaposodó végződéssel rendelkezik. Ez a funkció azonban kizárható a másik végén megfigyelhető kialakítása miatt. Szintén a vásártéri ásatásról került elő egy emailal díszített korong is (15). (24. tábla 7) A tárgy hátoldalán semmilyen felfüggesztésre utaló nyom nem látható, így a funkciója kérdéses. Mérete alapján inkább a gombokhoz sorolható, a fibulák jellemzően ennél nagyobb méretűek.

A 2013-as bronz leletanyagot vizsgálva tehát elmondható, hogy tökéletesen illeszkedik a többi leletanyag és a korábban előkerült tárgyak által meghatározott képbe. A különböző használati tárgyak lelkörülményei nem teszik lehetővé, hogy a használatukra nézve további információt nyerjünk. A legtöbb tárgy nem keltezhető, mind időben, mind területileg általános volt a használatuk a Római Birodalomban. A tárgyak között viszonylag nagy számban vannak jelen a katonai viselethez tartozó veretek, amely a *legiotábor* közelsége miatt érthető.

¹³² HAUFF 1993–94, 114.

¹³³ HAUFF 1993–94, 114.

¹³⁴ GARNERUS 1980, 57.

¹³⁵ Carnuntum: HAUFF 1993–94, 136, Taf. 12. Kat. 58; GARNERUS 1980, 57, Taf. 6/1. Siscia: KOŠČEVIČ 1995, 18. Pl. 33. Kat. 310–311. Augusta Raurica: RIHA 1986, 64. Taf. 39–49. Trier: KÜNZL 1984, 175, Taf. 23/K13, K15–17. Mediolanum: RABEISEN 1988, 92, Pl. 28. Kat. 241. Straubing: WALKE 1965, 57, Taf. 109/4. Sarmizegetusa: ALICU–COCIŞ 1983, 228, Pl. III. Kat. 13.

¹³⁶ Carnuntum: HAUFF 1993–94, 111, Taf. 3., Kat. 11–15. Straubing: WALKE 1965, 57, Taf. 109, 22–23. Hofheim:

RITTERLING 1912, 184, Taf. XVI./10, 13. Emona: PETRU 1972, T. XCII/9.

¹³⁷ Magdalensberg: DEIMEL 1987, 222, Taf. 49. Hofheim: RITTERLING 1912, 184, Taf. XVI. 16–17. Lauriacum: RUPRECHTSBERGER 1978, 56, 452–457.

¹³⁸ FACSÁDY 2009, 30, Ic típus.

¹³⁹ Chalon: BOUCHER 1983, 114, Kat. 92. Lyon: BOUCHER 1973, 179, 317. Aquincum: PARRAGI 1993, 324, 4/5.

¹⁴⁰ KLEISER 2009, 87. Ch. Kleiser a tárgy típus felhasználati és rekonstrukciós variációit részletesen tárgyalja.

KATALÓGUS

1. Bronz tű (23. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.M15.018.1.

Leírás: Kerek átmetszetű bronz varrótű, lyukas végénél töredékes állapotú.

Méretek: h=12,2 cm, á=0,3 cm.

2. Bronz kanálszonda (23. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.019.

Leírás: Középen meghajlott kanálszonda, egyik végén kis hosszúkas kanálban végződik. A kanálrész alatt kettős profilált gyűrűs tagozatok, az alsó részén szintén gyűrűs tagozatok díszítik.

Méretek: h=12,4 cm, sz=0,5 cm, m=0,25 cm.

3. Bronz tárgy (23. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.1.

Leírás: Öntött bronz tárgy, egyik végén kis gömbben végződő profilált díszítéssel, középen hatszögletes átmetszetű nyéllel. Másik felén ellaposodó, négyszögletes fejben végződik.

Méretek: h=2,9 cm, sz=0,8 cm, m=0,2 cm.

4. Bronz tárgy (23. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.070.1.

Leírás: Hosszúkas, lapos bronztárgy, mindkét vége töredékes, egyik végén elkeskenyedő U alakban hajlított végződéssel.

Méretek: h=5 cm, sz=1,1 cm, m=0,2 cm.

5. Bronz csipesz (23. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.10.

Leírás: Vékony bronzlemezről hajlított díszítetlen bronzcsipesz, egyik vége töredékes.

Méretek: h=3,9 cm, sz=0,4 cm, m=0,1 cm.

6. Bronz tárgy (23. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.001.14.

Leírás: Kerek bronzkorong, felületén esztergált koncentrikus körökkel, közepén kerek lyukkal. Töredékes állapotú.

Méretek: h=3,6 cm, sz=2,5 cm, m=0,2 cm.

7. Bronz csüngő (23. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.092.3.

Leírás: *Phallos* alakú csüngő, felső részén kerek karikával, amellyel felakaszthatták.

Méretek: h=3,2 cm, sz=1,8 cm, m=1 cm.

8. Bronz gyűrű (23. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.140.1.

Leírás: Kisméretű bronzkarika, enyhén kiszélesedő fejlappal, amelyen sekély ovális mélyedést

alakítottakki a gemma elhelyezéséhez.

Méretek: á=1,8 cm, sz=0,5 cm, m=0,2 cm.

9. Bronz veret (24. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.001.2.

Leírás: Trombitamotívumokkal díszített, áttört, hosszúkas veret. Egyik végén kis furat látható rajta. Többszörösen hajlított.

Méretek: h=4,6 cm, sz=1,7 cm, m=0,12 cm.

10. Bronz tárgy (24. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.035.2.

Leírás: Szív alakú bronzlemez, alsó csücskén kis profilált gombbal.

Méretek: h=4,8 cm, sz=2,7 cm, v=0,1 cm.

11. Bronz veret (24. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.14.

Leírás: Öntött, áttört bronzveret, töredékes állapotú. Egyik oldalán az egyik saroknál, illetve középen kis bütyök látható.

Méretek: h=5,5 cm, sz=5,3 cm, m=0,1 cm.

12. Bronz tárgy (24. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.15.

Leírás: Hosszúkas, négyszögletes, lapos bronztárgy, egyik kiszélesedő végén pelta alakú lyukkal.

Méretek: h=4 cm, sz=1,1 cm, m=0,15 cm.

13. Bronz tárgy (24. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.N18.019.1.

Leírás: Kerek bronzkorong, kerek gombbal a közepén, alsó részén növényi motívumokat mintázó díszítménnyel, két oldalán kerek nyúlványokkal. Felső részén a felerősítésére szolgáló karika maradványa látható.

Méretek: h=3,7 cm, sz=2,9 cm, m=0,3 cm.

14. Bronz páncélzáró veret (24. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.2.

Leírás: Bronz karika, egyik oldalán szögletesített, lapos résszel, amelyből kis szegecs áll ki.

Méretek: h=2,5 cm, sz=1,7 cm, m=0,4 cm.

15. Emailos bronz korong (24. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.078.7.

Leírás: Bronz korong, egyik oldalán sugárirányban sávosan elrendezett emailos díszítéssel. Hátoldalán nincs nyoma szegecsnek vagy egyéb applikációs lehetőségnek.

Méretek: á=1,8 cm, m=0,15 cm.

FIBULÁK

A 2013-as feltárás során az előző évekhez képest jóval nagyobb számban kerültek elő fibulák, összesen 11 darab, amelyek mindegyike rézötvezetből készült. Egy fibulát rontott terméként lehet meghatározni (3). A katalógusba felvett fibulák típusa egy eset kivételével (11) biztosan meghatározható volt.

Egygombos, erősprofilú fibulák (1–2) (25. tábla 1–2)

Az egygombos, erősprofilú fibulák fő jellegzetessége a kengyelt osztó profilált vagy félprofilált gomb. A 2013-as leletanyagból két fibula (1–2) sorolható ide, ezek hasonló formai jellegzetességeket mutatnak: mindkét fibula a fedlap nélküli egygombos, erősprofilú fibulák alcsoportjába tartozik.¹⁴¹ Tűszerkezetük külső húrozású rugós konstrukció, amely azonban csak az egyik fibula (1) esetében maradt ép. Kengyelük az osztógomb előtt és az után is háromszög keresztmetszetű, a kengyel a tűszerkezet felett pedig háromszög alakúra szélesedik. A kengyelt osztó gomb mindkét fibula esetében csak a kengyel felső oldalára terjed ki, zárógombjuk eltérő formájú.

A kengyel kialakítása alapján a fibulákat (1–2) az Almgren 84-es formával feleltethetjük meg,¹⁴² amely változat Pannonia teljes területéről ismert.¹⁴³ Ezt a fibulaformát az egygombos, erősprofilú fibulák késői fejlődési fokára kell helyezni. A tárgyalt fibulaváltozat esetében feltételezhető, hogy Brigetióban is gyártották.¹⁴⁴ Berecz K. a változat egy Sallából előkerült példányát a Hadrianus korra datálta.¹⁴⁵

Pannon trombitafibulák (3–4) (25. tábla 3–4)

A trombita alakú fibuláknak – más fibulatípusokhoz hasonlóan – számos változatát ismerjük, elnevezésüket a tűszerkezet felett trombita alakúra szélesedett kengyelforma alapján kapták.

Az első fibula (3) második, kengyelt osztó gombot követő része, hiányzik. A rugós tűszerkezetet ez

esetben nagyméretű, trombita alakú kengyel követi, amelynek alsó laprészéhez a félkör keresztmetszetű felsőrész hozzákapcsolódik. Hasonló kengyelformával és kengyelt osztó gombbal Pannoniából nem csak az északi, de a nyugati és déli területekről is ismerünk fibulákat.¹⁴⁶

A következő töredéket (4) a második, levél alakú, gerincvonalas kengyel alapján azonosíthatjuk trombita alakú fibulával. A tűszerkezetet követő első kengyelszakaszt az ismert pannoniái párhuzamok¹⁴⁷ alapján kisméretű trombitaformának kell elképzelnünk.

Kovrig I. az összes,¹⁴⁸ W. Jobst pedig bizonyos fibulaváltozatokat,¹⁴⁹ amelyek kengyele bár a tűszerkezet felett trombita alakúra duzzadt, az egygombos, erősprofilú fibulák típusán belül tárgyalt, ezzel arra utaltak, hogy a pannon trombitafibulákat tipológiai fejlődés tekintetében az egygombos, erősprofilú fibulák formájából kell levezetni.¹⁵⁰ A pannon trombitafibulák leginkább a Duna-vidéken voltak népszerűek, és Pannonia, valamint Noricum provinciák fibulaanyagára jellemzők. Ez a típus általánosságban a Kr. u. 2. századra keltezhető.¹⁵¹

Térdfibulák (5–9) (25. tábla 5–9)

A Kr. u. 2–4. században népszerű¹⁵² térdfibulák a római kori fibulák egyik legnagyobb számban ismert típusa Pannoniában. A típust meghatározó fő jellegzetesség az ívelt, térd formában meghajló kengyel.

A 2013-as évben öt fibula (5–9) került elő, amelyek a térdfibulák különböző változataiba sorolhatók be. A tárgyalt térdfibulák mind rugós tűszerkezettel készültek, amely négy (5–7, 9) fibula esetében külső húrozású, míg egy fibula (8) esetében belső húrozású konstrukció. A vizsgált darabok mindegyike a fedlapos térdfibulák közé tartozik.¹⁵³

Az első ilyen típusú fibula (5) fedlapja félkörös, amelyhez ugyancsak félkör keresztmetszetű kengyel csatlakozik. A félkörös fedlappal, valamint félkör ke-

¹⁴¹ ALMGREN 1923, Fig. 74–84.

¹⁴² További típuspárhuzamaik: MERCZI 2014, 3. változat.

¹⁴³ Összefoglalóan lásd: KOVRIG 1937, 49–51; PATEK 1942, 24, 174; MERCZI 2014, 18–19.

¹⁴⁴ Kovrig I. Szőnyből közölte a fedlap nélküli egy gombos erős profilú fibulák öntőformáját (KOVRIK 1937, 91, XXVII. t. 1a). Újabbán lásd: SEY 2013, 172, Kat. 53.

¹⁴⁵ BERECZ 1990, 89.

¹⁴⁶ KOVRIG 1937, 52; PATEK 1942, 199; KOŠČEVIĆ 1980, T. XXII, 163; SÁRÓ 2011, XXV. tábla 2.

¹⁴⁷ Például hasonló fibula ismert Hőgyészről (SÁRÓ 2011, XXI. tábla 5=KOVRIK 1937, Taf. XIII, 133) és Sisciából (KOŠČEVIĆ 1980, T. XXI, 151–152).

¹⁴⁸ KOVRIG 1937, 17, Taf. VI, 60–61a, Taf. VII.

¹⁴⁹ JOBST 1975, 37, Taf. 7, 47–49.

¹⁵⁰ Ezt követően W. Jobst a pannon trombitafibulákat az I.6. típusban tárgyalta. (JOBST 1975, 42–44.)

¹⁵¹ JOBST 1975, 42.

¹⁵² KOVRIG 1937, 20; JOBST 1975, 59–68; RIHA 1979, 85–86.

¹⁵³ Csak egy fibula (6) esetében nem volt lehetőségünk vizsgálni a fedlap formáját.

resztmetszetű kengyellel gyártott térdfibulák számos darabja ismert Komárom-Esztergom megyéből,¹⁵⁴ de nem csupán Pannonia észak-északkeleti részén került elő ez a változat, hanem a belső területekről, nyugatról és délről¹⁵⁵ is ismertek további darabok. A fibula (5) fedlapja díszítetlen, amely a tárgyalt variáns esetében szokványos.

A következő fibula (6) a háromszög keresztmetszetű térdfibulák egy variánsába tartozik: a félkörös keresztmetszetű kengyelen középen végigfutó gerincvonal teszi a kengyelt háromszögletes átmetszetűvé. A kengyel oldalnézetben „S” alakban ívelt, felülnézetben enyhén beívelő formájú, amely további, Komárom-Esztergom megyéből ismert térdfibulákkal rokonítja a fibulát.¹⁵⁶ A háromszögletes keresztmetszettel és félkörös fedlappal készített fibulák Pannonia északi részén és a borostyánkőút mentén kerültek elő nagyobb számban,¹⁵⁷ de Pannonia további területeiről is ismertek.¹⁵⁸

A következő fibulák (7–8) kengyele egyaránt trapéz keresztmetszetű, további részleteik tekintetében azonban eltérnek. A (7) fibula trapéz keresztmetszetű kengyele félkörös fedlaphoz csatlakozik. A szőnyvásártéri anyagból már korábban is előkerült trapéz keresztmetszetű kengyellel és félkörös fedlappal gyártott fibula.¹⁵⁹ A robusztus kengyelttest egy szőnyi és egy héregi fibula¹⁶⁰ kengyeléhez hasonlít, azok azonban a fedlaphoz közvetlenül csatlakoznak, míg a (7) esetében egy bordaszerű összekötőelem figyelhető meg. A (8)-as a vizsgált fibulák közül az egyik legépebb darab. Fő jellegzetessége a pelta alakú fedlap, amelyet a trapéz keresztmetszetű kengyellel félkörös összekötőtag kapcsol össze. A (8) fibula a pannoniai térségre jellemző, oldalnézetben „S” alakban ívelt, felülnézetben pedig kétoldalt beívelő formát mutatja. Rugós szerkezetét valószínűleg rugótok borították: erre a megoldásra a (8)-hoz hasonló fibulák esetében Pannoniából¹⁶¹ és Pannonián kívül¹⁶² is találunk példát. A tárgy felületét eredetileg valamilyen

fehéresszürke bevonattal, valószínűleg ónozással díszítették,¹⁶³ ennek ma azonban csak nyomai figyelhetők meg a fedlapon, a kengyelen és a tütartón.

A (9) fibula kengyele már nem a „klasszikus” térdfibulaformát mutatja, hiszen a kengyel tagolt: első fele fektetett téglalap keresztmetszetű, második fele pedig trapéz keresztmetszetű; az első kengyelrészlet keresztben borda díszíti. Ilyen formát Kovrig I. nagyrészt Pannonia határvidékéről közölt.¹⁶⁴ A (9) fibulához hasonló további darabok ismertek egyrészt a *limes* mentén,¹⁶⁵ de hasonló fibulák a provincia belsőbb területeiről is előkerültek.¹⁶⁶

Csuklós szerkezetű „T” fibulák (10–11) (25. tábla 10–11)

A késő római időszak népszerű fibulatípusa ez a csuklós szerkezettel készült, ívelt kengyelű fibulatípus. A formafejlődésben a hagymagombos fibulák előzményének határozzák meg, amelyre nem csupán a túszerkezet kialakítása, hanem a kengyel formája is utal.¹⁶⁷

Az első ilyen fibula (10) úgynevezett csuklókaros túszerkezettel (*Röhrenscharnier*) készült: a csuklókar kör keresztmetszetű. A kengyel indításánál kis szögletes gomb díszíti, amely a típus szokványos jellegzetessége.¹⁶⁸ A fibula kengyele sima, díszítetlen, félkör keresztmetszetű. A példány töredékessége miatt további megállapításokra nem nyílik lehetőségünk.

Töredékessége miatt csupán feltételesen sorolható ide a következő darab (11), amely egy fibula csöves kialakítású tütartója. A csöves kialakítású tütartóformák E. Riha felosztásában a „q-s” formajelölést kapták, amelyek az augusta rauricai fibulák esetében a 3. és 6. csoportba sorolt néhány típus esetében jellegzetesek.¹⁶⁹ Csöves kialakítású tütartó a tárgyalt töredékéhez hasonló lapos gombbal az augusta

¹⁵⁴ BERECZ 1987, Kat. 6, Kat. 14, Kat. 16–17, Kat. 25, Kat. 27, Kat. 31, Kat. 34, Kat. 38, Kat. 42, Kat. 48, Kat. 52, Kat. 62–64, Kat. 66, Kat. 75, Kat. 77–78, Kat. 80–81, Kat. 83, Kat. 89, Kat. 102, Kat. 105–106, Kat. 110–111, Kat. 113, Kat. 115, Kat. 127–128, Kat. 139, Kat. 153, Kat. 157, Kat. 161; SEY 2006, Kat. 31; MERCZI 2011, 8–14, Kat. 6–28, Kat. 29–58.

¹⁵⁵ BERECZ 1987, 71–76, 79–88, 90; SÁRÓ 2011, 45–48.

¹⁵⁶ MERCZI 2011, Kat. 96, 101, 102, 11. tábla 2, 7, 8.

¹⁵⁷ BERECZ 1990, 91; BERECZ 1991, 165; MERCZI 2011, 35.

¹⁵⁸ BERECZ 1987, Kat. 251, Kat. 257–259, 261–263; KOŠČEVIĆ 1980, T. XXIII, 182; BERECZ 1990, Kat. 39, Abb. 4, 12; BERECZ 1991, Kat. 35, 4. kép 8; SÁRÓ 2011, Kat. 295, XXXII. t. 2; MERCZI 2012, Kat. 84–86, 7. kép 6–7.

¹⁵⁹ SEY 2006, Kat. 32.

¹⁶⁰ MERCZI 2011, Kat. 63–64.

¹⁶¹ KOVRIG 1937, 61, X. t. 96; BERECZ 1987, 238, 240, Kat. 337, 342; OTTOMÁNYI 2007, 20. kép 10.

¹⁶² LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XIV, 17; JOBST 1975, Taf. 24, 180; HATTATT 2000, 388, 395, Fig. 193, 482, 1241.

¹⁶³ Az ónozás technikájáról bővebben lásd: BAYLEY–BUTCHER 2004, 43.

¹⁶⁴ KOVRIG 1937, 63, X. t. 102.

¹⁶⁵ JOBST 1975, 64; KUZMOVÁ–RAJTÁR 1990, Abb. 4, 5; ZSIDÍ et al. 2009, 117, Kat. 372; MERCZI 2011, Kat. 137–139, 15. tábla 4–6.

¹⁶⁶ KOVRIG 1937, 63; BERECZ 1990, Kat. 42, Abb. 4, 9; MERCZI 2011, Kat. 136, 140–141, 15. tábla 3, 7, 8; SÁRÓ 2011, Kat. 264, 306, XXXII. tábla 8–9; MERCZI 2012, Kat. 87, 7. kép 8.

¹⁶⁷ PATEK 1942, 71; PEŠKAŘ 1972, 136.

¹⁶⁸ MERCZI 2012, 500.

¹⁶⁹ RIHA 1979, 17–18.

raurikai leletanyagban például a csuklós szerkezetű „T” fibuláknál ismert.¹⁷⁰

A 2013. évi feltárás során előkerült valamennyi fibula jól illeszkedik abba a képbe, amely a korábbi évek fibuláinak feldolgozása alapján a polgárváros fibulaspektrumáról kirajzolódott. Legnagyobb szám-

ban térdfibulák (öt darab) azonosíthatók, míg az egygombos, erősprofilú fibulák, a pannon trombitafibulák és a csuklós szerkezetű „T” fibulák azonos mennyiségben (két-két darab) kerültek elő 2013-ban. A bemutatott, Kr. u. 2–3. században népszerű típusokat kivétel nélkül a polgárváros virágkorához lehet kötni.

KATALÓGUS

1. Egygombos, erősprofilú fibula (25. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.067.1.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje hiányzik. Külső húrozású tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga felső állású, nincs fedlapja. A háromszög keresztmetszetű kengyel a túszerkezet felett kiszélesített, majd a tütartó irányában elkeskenyedik, tagolatlan, félkörívét formáló gomb, majd borda osztja, a gomb után háromszög keresztmetszettel folytatódik, majd tagolatlan, csepp alakú gombbal záródik. A téglalap alakú tütartó kitöltött, jobbra forduló.

Méretetek: $h=4,3$ cm, $sz_{kengyel}=1,2$ cm.

2. Egygombos, erősprofilú fibula (25. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.092.2.

Leírás: Bronz, kéttagú. Túszerkezete és tűje hiányzik. Húrhorga felső állású, nincs fedlapja. A háromszög keresztmetszetű kengyel a túszerkezet felett kiszélesített, majd a tütartó irányában elkeskenyedik, tagolatlan, félkörívét formáló gomb osztja, a gomb után háromszög keresztmetszettel folytatódik, majd kéttagú gombbal (borda és hengeres vég) záródik. A téglalap alakú tütartó kitöltött, jobbra forduló.

Méretetek: $h=5,2$ cm, $sz_{kengyel}=0,9$ cm.

3. Pannon trombitafibula, rontott (25. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.004.1.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje hiányzik, a túszerkezet félig letört, a kengyel második fele és a tütartó letört. A kengyel eldeformálódott. Külső húrozású tengelyes rugósszerkezete 7+0 menetes. Húrhorga felső állású, nincs fedlapja. A kengyel a túszerkezet felett trombita alakúra szélesedik, majd egy félkör keresztmetszetű felső szakaszra és egy az osztógombhoz csatlakozó alsó szakaszra válik szét. A kengyelt kétszer tagolt, félkörívét formáló gomb osztja.

Méretetek: $h=3,25$ cm, $sz_{kengyel}=1,7$ cm.

4. Trombita alakú fibula töredéke (25. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.059.1.

Leírás: Anyaga bronz. Tűje, túszerkezete hiányzik, a kengyel első fele letört. A félkör keresztmetszetű kengyelt lapos, bordaszerű gomb osztja, az osztógomb után kiszélesedik, levél alakú, egyszer élezett

részben folytatódik, majd kéttagú (csonkakúp alakú tag és apró, hengeres vég) gombbal záródik. A kissé magasított, eredetileg talán trapéz alakú tütartó kitöltött.

Méretetek: $h=2,2$ cm, $sz_{kengyel}=0,6$ cm.

5. Térdfibula töredéke (25. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.M18–19.066.1.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje törött, a kengyel második fele és a tütartó letört. Külső húrozású tengelyes rugósszerkezete 4+5 menetes. Húrhorga hengeres. A félkör alakú fedlap külső szegélyét apró, bevéselt vonalkázás díszíti. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik.

Méretetek: $h_{töredék}=1,9$ cm, $sz_{fedlap}=1,1$ cm, $sz_{kengyel}=0,7$ cm.

6. Térdfibula (25. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.10.

Leírás: Anyaga bronz. Tűje és túszerkezete hiányzik. Az ívelt kengyel a tütartó felé előbb elkeskenyedik, majd újra kiszélesedik, félkörös keresztmetszetű, felületén középen egy hosszanti irányú borda fut. A kengyel kis peremmel záródik. A téglalap alakú tütartó kitöltött, jobbra forduló, külső oldalán bordázott.

Méretetek: $h_{töredék}=2,9$ cm, $sz_{kengyel}=0,9$ cm.

7. Térdfibula töredéke (25. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.092.6.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje, a kengyel második szakasza és a tütartó is letört. Külső húrozású tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga felső állású. A félkör alakú fedlaphoz a trapéz keresztmetszetű kengyel bordaszerű lépcsővel csatlakozik.

Méretetek: $h_{töredék}=2$ cm, $sz_{fedlap}=1,6$ cm, $sz_{kengyel}=1,2$ cm.

8. Térdfibula (25. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.003.1.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje letört, túszerkezete törött. Belső húrozású tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes. A fibula túszerkezetének jobb oldalán talán rugótok maradványait lehet azonosítani. Húrhorga felső állású. A pelta alakú fedlaphoz a trapéz alakú kengyel kis lépcsővel csatlakozik. Az ívelt kengyel

¹⁷⁰ RIHA 1979, Taf. 49, 1430, Taf. 50, 1439.

a tütartó irányába előbb összeszűkül, majd újra kiszélesedik, peremmel és merőleges állású hengeres gombbal záródik. A kitöltött, téglalap alakú tütartó alacsony, jobbra forduló, külső oldalán bordázott. A fibula felületét ónozással/ezüstözéssel díszíthették, amelynek nyomai a fedlapon, a kengyelen és a tütartón is megfigyelhetők.

Méretetek: $h=3,7$ cm, $sz_{\text{fedlap}}=2,2$ cm, $sz_{\text{kengyel}}=1,8$ cm.

9. Térdfibula (25. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.LM16–17.001.1.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje és túszerkezete hiányzik. Húrhorga felső állású, fedlapja téglalap alakú. A kengyel első fele fektetett téglalap keresztmetszetű, amely a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik és bordával záródik, második fele trapéz keresztmetszetű, amely téglalapest alakú peremmel záródik. A kitöltött,

téglalap alakú tütartó alacsony, jobbra forduló, külső oldalán bordázott.

Méretetek: $h=3,7$ cm, $sz_{\text{fedlap}}=2,2$ cm, $sz_{\text{kengyel}}=1,3$ cm.

10. Csuklós szerkezetű „T” fibula (25. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.015.1.

Leírás: Bronz, kéttagú. Tűje és tütartója hiányzik, a túszerkezet és a kengyel törött. Csuklókaros túszerkezete van. A kengyel félkör keresztmetszetű, szalagszerű.

Méretetek: $h_{\text{törédé}}=2,2$ cm, $sz_{\text{tok}}=2$ cm, $sz_{\text{kengyel}}=0,5$ cm.

11. Fibula töredéke (25. tábla 11)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.076.4.

Leírás: Bronz fibula csöves kialakítású tütartójának töredéke. A kengyel lapos gombbal záródik.

Méretetek: $h_{\text{törédé}}=2$ cm, $sz_{\text{gomb}}=0,8$ cm.

ÉREMLELETEK

A 2013. évi ásatások során 16 érem került elő, amelyek nem módosítják a Brigetio polgárvárosának éremforgalmáról a korábbi évek során megszerzett ismereteinket: a pénzforgalom Domitianus uralkodásának legvégén, Traianus uralkodásának a legelején indul, s tart egészen 252-ig, amikor valamilyen ismeretlen esemény miatt hirtelen megszakadt. A 280-as években talán sikertelen újraterülepítési kísérlet történt, de ezt követő rétegeket érmekkel nem lehet igazolni, sőt a kései – és oly gyakori – érmék szinte teljes hiánya a városrész felhagyottságára, lakatlanságára lehet bizonyíték.

A legkorábbi érem egy Tiberius Caesarnak Kr. u. 9 és 14 között Lugdunumban vert *as* (1). Ennek előkerülése több szempontból is meglepő. Igaz, hogy ezeket nagyon nagy számban verték, de forgalmi területüknek Galliát szánták, Duna-vidéki előfordulásuk nem gyakori. Az érem, bár a felülete erősen megmaródott, nem nagyon kopott, annak ellenére, hogy a rendszeres brigetiói éremforgalom csak mintegy nyolc évtizeddel a verése után indult. Úgy tűnik, mintha az érem évtizedekre kikerült volna a pénzforgalomból mielőtt újra felbukkant volna Brigetióban.

Traianus *quinarius*a is ritka leletnek mondható. Igaz ugyan, hogy Traianus (és Hadrianus) *quinarius*a számítanak a leggyakoribbaknak a címleten belül, de még így is ritkának számítanak más pénzekhez képest. A *quinarius*okat a császárkorban ugyanis nem elsősorban pénzforgalmi szándékkal verték, hanem egyes különleges alkalmakra. Azt, hogy ebben a korban mégis részt vettek a pénzforgalomban, jól mutatja, hogy a legtöbb ilyen éremhez hasonlóan a brigetiói darab is nagyon kopott.

Hadrianus *denarius*a (4) is érdekes numizmatikai, ikonográfiai szemszögből. A hátlap, Ceres-

nek meghatározott ülő alaknak kalászokat kellene tartani a jobb kezében, de az érmén egy visszafelé hajló tárgy(?) látható. A legvalószínűbb talán, hogy egy kígyót (esetleg Agathodaimont) tart a kezében. Az Agathodaimont tartó ábrázolás megtalálható egy Demetert ábrázoló terrakotta reliefen is a Museo Nazionale delle Terme gyűjteményében.

Hadrianus *sestertius*a szintén ritka érem, amely a császár utazásainak állít emléket. A balra néző mellkép és a hátlap felirat elosztása teszi még különlegesebbé a típuson belül az érmét.

Két *subaeratus* érem is volt a pénzek között, az egyik Julia Domna *denarius*a (10), amely csak anyagában tér el az állami pénzektől, egyébiránt úgy tűnik, mintha verdei verőtővel készült volna. Severus Alexander *subaeratus denarius*a (14) viszont egyértelműen utánzat. Az ábrázolás sem olyan finoman kidolgozott, mint a Róma városi pénzekén, a felirata pedig rontott: az *IMP* és az utána álló *M* közül hiányzik a *C(aesar)*, valamint az *[ALE]XAN* rövidített alak sem tűnik fel állami pénzekén, hanem *ALEXAND* szerepel.

Elagabalus *denarius*a (13) átvert érem, azaz nem új lapkára, hanem egy korábbi éremre verték. Az első veretből sajnos túl kevés látható ahhoz, hogy azonosítani tudjuk.

Meglepő volt II. Constantius kisbronzának felbukkanása ásatási rétegből, hiszen az ásatásról 4. századi érem még csak felszíni szórványként volt ismert, úgy is csak egyetlen darab, egy II. Julianusnak *caesarként* vert kisbronz. Ez az érem is a közvetlenül a humusz alatti laza, barna földrétegből került elő, amely akár kevert réteg is lehet.

KATALÓGUS

1. *Tiberius Caesar* (26. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2013.001.6.

Av.: [TI CAESAR] AVGVST F IMP[ERAT...], babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: [R]OM ET A[VG], a lugdunumi oltár, két oldalán oszlopon egy-egy Victoria koszorúval és pálmaággal. as; 9,57 g; Lugdunum; Kr. u. 9–14; RIC I² 238a/245.2. *Traianus* (26. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.9.

Av.: IMP TRAIANO AVG GER DAC [P M TR P COS ... P P], babérkoszorús mellkép jobbra, bal vállán *aeGIS* vagy *palludamentum*.Rv.: [S P Q R OPTI]MO [PRINCIPI], Victoria jobbra lép, baljában pálma, jobbában koszorú. *quinarius*; 0,87 g; Roma; Kr. u. 103–114; RIC II 196var/281 (LANZ 2002, 112, 446).3. *Traianus* (26. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–71.092.1.

Av.: [...]O AV[...], sugárkoronás mellkép jobbra.

Rv.: [...], ?

dupondius; 9,06 g; Roma; Kr. u. 103–117; RIC II?4. *Hadrianus* (26. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2013.M17.025.1.

Av.: HADRIANVS–AVGVSTVS, babérkoszorús fej jobbra, bal vállán *paludamentum*.Rv.: COS–III, Ceres balra ül, jobbában kalászosok? (kígyó?), baljában bőségszaru, előtte *modius* kalászosokkal.*denarius*; 2,93 g; Roma; Kr. u. 125–128; RIC II 146var; STRACK 1931, 166; GORNY&MOSCH 2007, 160, 2322.5. *Hadrianus* (26. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.026.8.

Av.: HADRIANVS–AVGVSTVS, *paludamentum*os mellkép balra.

Rv.: [FE]LICITAT[I]/AVG P [P]/COS [III]/S–C, gálya kormányossal és evezősökkel balra.

sestertius; 23,78 g; Roma; Kr. u. 132–134; RIC II 706jvar; HESS-DIVO 2010, 317, 867=KÜNKER 2009, 158/604.6. *Hadrianus* (26. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.011.

Av.: [HADRI]ANVS–AVG C[OS III P P], *paludamentum*os mellkép jobbra.

Rv.: [RESTITVTORI HISP]ANIAE/S C, császár tó-gában balra áll, baljában mappa, jobbával felemeli a térdeplő Hispaniát, aki baljában ágat tart.

dupondius; 12,24 g; Roma; Kr. u. 134–138; RIC II 955c.7. *Antoninus Pius* (26. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.035.4.

Av.: [ANTONINVS A]V[G] PI–[VS PP TR P COS IIII], sugárkoronás fej jobbra.

Rv.: S–C, *Securitas* balra ül, jobbában *sceptrum*, baljával fejét támasztja.*dupondius*; 10,38 g; Roma; Kr. u. 145–161; RIC III 808.8. *Marcus Aurelius* (26. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2013.N18–19.045.1.

Av.: M ANTONINVS–AVG TR P XXVIII, babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: IMP–VI–COS III/S C, Jupiter balra ül, jobbában Victoria, baljában *sceptrum*.*sestertius*; 29,12 g; Roma; Kr. u. 173/174; RIC III 1096.9. *Commodus* (26. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2013.L17–M17.078.6.

Av.: M COMM ANT P F-EL AVG BRIT P P, babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: APOL PAL P M TR P XVI COS VI, Apollo balra áll, jobbában *plectrum*, baljában oszlopra állított lant.*denarius*; 1,57 g; Roma; Kr. u. 190/191; RIC III 215.10. *Julia Domna* (26. tábla 10)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.9.

Av.: IVLIA–AV[GVST]A, ruhás mellkép jobbra.

Rv.: FELICITAS PVBLICA, Felicitas balra áll, jobbában *caduceus*, baljában bőségszaru.*denarius (subaeratus)*; 1,85 g; Roma; Kr. u. 196–211?; RIC IV/1 592.11. *Julia Domna* (26. tábla 11)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.016.12.

Av.: IVLI[A]–AVGVSTA, ruhás mellkép jobbra.

Rv.: IVNO–REGINA, Juno balra áll, jobbában *paterna*, baljában *sceptrum*, előtte páva.*denarius*; 2,83 g; Roma; Kr. u. 196–211; RIC IV/1 560.12. *Caracalla* (26. tábla 12)

Ltsz.: KGYM 2013.002–003.2.

Av.: ANTONINVS–PIVS AVG, babérkoszorús, *paludamentum*os mellkép jobbra.Rv.: FELICIT–AS AVGG, Felicitas balra áll, jobbában *caduceus*, baljában bőségszaru.*denarius*; 3,05 g; Roma; Kr. u. 201–206; RIC IV/1 127.13. *Elagabalus* (26. tábla 13)

Ltsz.: KGYM 2013.001.4.

Av.: IMP ANTONINVS PIVS AVG, babérkoszorús, *paludamentum*os mellkép jobbra.

Rv.: *ABVNDANTIA AVG*, Abundantia balra áll, két kézzel bőségszarut önt ki, mögötte csillag.
denarius; 2,71 g; Roma; Kr. u. 218–222; RIC IV/2 56b.

14. *Severus Alexander* (26. tábla 14)

Ltsz.: KGYM 2013.N15.071.4.

Av.: *[I]MP M [...]XAN AVG?*, babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: *P[...]ITIA*, Pudicitia? balra ül.

denarius; 3,02 g; bizonytalan verde; Kr. u. 222–235?; hibrid, vö.: RIC IV/2 307.

15. *Meghatározhatatlan uralkodó* (26. tábla 15)

Ltsz.: KGYM 2013.L16/17–M16/17.075.1.

Av.: [...], portré jobbra.

Rv.: [...], álló alak.

?; 3,58 g; ?; Kr. u. 1–3. század.

16. *II. Constantius* (26. tábla 16)

Ltsz.: KGYM 2013.N16–17.055.1.

Av.: *CO[NSTANTI]–VS P F AVG*, diadémós, páncélos, *paludamentum*os mellkép jobbra.

Rv.: *VICTORIAE DD AVGGQ NN/(pálma)//A SIS*, két Victoria egymással szemben áll, koszorút és pálmát tart.

AE4; 1,10 g; Siscia; Kr. u. 347–348; RIC VIII 194.

Bartus Dávid
ELTE BTK Régészettudományi Intézet
Budapest
E-mail: bartusdavid@gmail.com

Borhy László
ELTE BTK Régészettudományi Intézet
Budapest
E-mail: lborhy@hotmail.com

Delbó Gabriella
Klapka György Múzeum
Komárom
E-mail: delbogabi@gmail.com

Dévai Kata
MTA–ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi
Kutatócsoport
Budapest
E-mail: kata.devai@gmail.com

Kis Zita
MTA–ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi
Kutatócsoport
Budapest
E-mail: zitus.kis@gmail.com

Nagy Anna
ELTE BTK Régészettudományi Intézet
Budapest
E-mail: anna.quickening@gmail.com

Sáró Csilla
MTA–ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi
Kutatócsoport
Budapest
E-mail: sarocsilla@gmail.com

Sey Nikoletta
MTA–ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi
Kutatócsoport
Budapest
E-mail: seyniki@gmail.com

Számadó Emese
Klapka György Múzeum
Komárom
E-mail: emese@jamk.hu

Vida István
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
E-mail: vida.istvan@hnm.hu

IRODALOM

ALICU–COCIŞ 1983 Alicu, D.–Cociş, S.: *Instrumente medicale de Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. *Apulum* 26 (1983) 223–237.

ALMGREN 1923 Almgren, O.: *Studien über nord-europäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*. Leipzig 1923.

BARKÓCZI 1944–1951 Barkóczy L.: *Brigetio*. Diss. Pann Ser. II. Vol. 22. Budapest 1944–1951.

BARKÓCZI 1986 Barkóczy L.: *A 3. sz. első feléből származó vésett díszű üvegek Pannoniában*. *ArchÉrt* 113 (1986) 166–189.

BARKÓCZI 1988 Barkóczy, L.: *Pannonische Glasfunde in Ungarn*. (*Studia Archaeologica IX.*) Budapest 1988.

BARTUS–BORHY et al. 2012 Bartus D.–Borhy L.–Dévai K.–Kis Z.–Nagy A.–Sey N.–Számadó E.–Szórádi Zs.–Vida I.: *Jelentés a Komárom–Szőny, Vásártéren 2010-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről*. *KMMK* 18 (2012) 7–56.

- BARTUS–BORHY et al. 2013 Bartus D.–Borhy L.–Delbó G.–Dévai K.–Kis Z.–Nagy A.–Sey N.–Számadó E.–Szórádi Zs.–Vida I.: *Jelentés a Komárom–Szöny, Vásártéren 2011-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről*. KDMK 19 (2013) 9–94.
- BARTUS–BORHY et al. 2014 Bartus D.–Borhy L.–Delbó G.–Dévai K.–Kis Z.–Nagy A.–Sey N.–Számadó E.–Vida I.: *Jelentés a Komárom–Szöny, Vásártéren 2012-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről*. KDMK 20 (2014) 33–90.
- BARTUS–BORHY–SZÁMADÓ 2013 Borhy, L.–Bartus, D.–Számadó, E.: *Short report on the excavations at Brigetio (Szöny–Vásártér) in 2013*. DissArch Ser. 3. No. 1. Budapest 2013, 129–141.
- BAYLEY–BUTCHER 2004 Bayley, J.–Butcher, S.: *Roman Brooches in Britain. A Technological and Typological Study based on the Richborough Collection*. London 2004.
- BERECZ 1987 Berez K.: *Adatok a térdfibulák pannoniai történetéhez*. (Szakdolgozat. ELTE.) Budapest 1987.
- BERECZ 1990 Berez, K.: *Römerzeitliche Fibeln aus Zalalövő*. ActaArchHung 42 (1990) 77–96.
- BERECZ 1991 Berez K.: *Római kori fibulák Zala megyéből I*. ZM 3 (1991) 163–183.
- BEZECZKY 1987 Bezeczky, T.: *Roman Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia*. BAR-IS 386 (1987).
- BEZECZKY 1991 Bezeczky T.: *A tribunus laticlavusok háza az aquincumi 2–3. századi legiótáborban*. Amphorák. BudRég 28 (1991) 133–137.
- BEZECZKY 1994 Bezeczky, T.: *Aegean amphorae in Pannonia*. FolArch 43 (1994) 115–127.
- BEZECZKY 1995 Bezeczky, T.: *Roman amphora trade in Pannonia*. In: (Ed. Hajnóczy, G.) *La Pannonia e l'Impero Romano. Atti del convegno internazionale. Accademia d'Ungheria e l'Istituto Austriaco di Cultura (Roma, 13–16 gennaio 1994)*. Milan 1995, 155–175.
- BEZECZKY 1997 Bezeczky, T.: *Amphorae from the south area of the auxiliary fort at Carnuntum (Preliminary report)*. In: (Hrsg. Kandler, M.) *Das Auxiliarkastell Carnuntum 2*. Wien 1997, 173–181.
- BEZECZKY 1998 Bezeczky, T.: *Wine export to Noricum and Pannonia*. In: *II Colloqui Internacional d'Arqueologia Romana. El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental (Badalona 1998)*. Badalona 1998, 364–369.
- BEZECZKY 1999 Bezeczky, T.: *New amphora finds from Brigetio*. Antaeus 24 (1999) 65–72, 600–601.
- BEZECZKY 2005 Bezeczky, T.: *Roman amphorae from Vindobona*. In: (Hrsg. Krinzing, F.) *Vindobona. Beiträge zu ausgewählten Keramikgattungen in ihrem topographischen Kontext*. Wien 2005, 35–109.
- BLIQUEZ 2003 Bliquez, L. J.: *Roman surgical spoon-probes and their ancient names (μήλη, μηλωτίς/μηλωτρίς, specillum)* JRA 16 (2003) 322–330.
- BONIFAY 2004 Bonifay, M.: *Études sur la céramique romaine tardive d'Afrique*. BAR-IS 1301 (2004).
- BORHY 2005 Borhy L.: *Instrumenta inscripta Latina aus Brigetio (FO: Komárom/Szöny–Vásártér) Grabungskampagnen 1992–1997*. SEB 10 (2005) 99–147.
- BOUCHER 1973 Boucher, S.: *Bronzes romains figurés du Musée des beaux-arts de Lyon*. Lyon 1973.
- BOUCHER 1983 Boucher, S.: *Les bronzes figurés antiques. Musée Denon*. Chalon-sur-Saône 1983.
- BÓNIS 1942 Bónis É.: *A császárkori edényművéség termékei a terra sigillátakon kívül. A korai császárkor anyaga*. DissPann 2.20. Budapest 1942.
- BÓNIS 1970 B. Bónis É.: *A brigetioi sávós kerámia*. FolArch 21 (1970) 71–86.
- BÓNIS 1975 B. Bónis É.: *A brigetioi katonaváros fazekastelepei*. FolArch 26 (1975) 71–89.
- BÓNIS 1976 B. Bónis É.: *Edényraktár a brigetioi katonaváros fazekastelepén*. FolArch 27 (1976) 73–86.
- BÓNIS 1979 B. Bónis, É.: *Das Töpferviertel „Gerhát” von Brigetio*. FolArch 30 (1979) 99–155.
- BRUKNER 1981 Brukner, O.: *Rimska keramika u Jugoslovenskom delu provincije donje Panonije*. DissMonSADJ 24. Beograd 1981.
- CASTLE 1978 Castle, S. A.: *Amphorae from Brockley Hill, 1975*. Britannia 9 (1978) 383–392.
- CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum*
- CONSPECTUS 2002 Ettliger, E.–Kenrick, P. M.–Roth-Rubi, K.–Zabehliczky-Scheffenecker, S.: *Die Formen*. In: *Conspectus Formarum Terrae Sigillatae Italico modo Confectae*. MRGK 10 (2002).
- COOL–PRICE 1995 Cool, H. M. E.–Price, J.: *Roman vessel glass from excavations in Colchester, 1971–1985*. ColchArchRep 8 (1995).
- CZYSZ–SOMMER 1983 Czysz, W.–Sommer, S.: *Römische Keramik aus der Töpfersiedlung von Schwabmünchen im Landkreis Augsburg*. München 1983.
- DEIMEL 1987 Deimel, M.: *Die Bronzekleinfunde vom Magdalensberg*. (Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 9.) Klagenfurt 1987.

- DESBAT–MARTIN–KILCHER 1994 Desbat, A.–Martin–Kilcher, S.: *Les amphores sur l'axe Rhône-Rhin à l'époque d'Auguste*. In: Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Collection de l'École Française de Rome 114 (1989) 338–358.
- DÉVAI 2011 Dévai K.: *A komárom/szőny-vásártéri ásatások római kori üvegleletei*. KMMK 17 (2011) 133–150.
- DREXEL 1911 Drexel, F.: *Das Kastell Faimingen*. ORL B 66 c, 1911.
- DYCZEK 2001 Dyczek, P.: *Roman Amphorae of the 1st–3rd centuries AD found on the Lower Danube. Typology*. Warszawa 2001.
- EMPEREUR–PICON 1989 Empereur, J.-Y.–Picon, M.: *Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée Orientale*. In: Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Collection de l'École Française de Rome 114 (1989) 223–248.
- ETTLINGER–SIMONETT 1952 ETTLINGER, E.–SIMONETT, Ch.: *Römische Keramik aus dem Schutthügel von Vindonissa*. (Veröffentlichungen der Gesellschaft Pro Vindonissa 3.) Basel 1952.
- FACSÁDY 2009 Facsády A.: *Aquincumi ékszerek/ Jewellery in Aquincum*. (Az Aquincumi Múzeum Gyűjteményei 1.) Budapest 2009.
- FADIĆ 1997 Fadić, I.: *Il vetro, trasparenze imperiali. Vetri romani dalla Croazia*. Milano 1997.
- FÉNYES 1998 Fényes G.: *A brigetioi municipium házi kerámiaja a Komárom/Szőny-Vásártéri ásatásokról 1992–1996*. (Asztali kerámia és világítóeszközök.) (Szakdolgozat, ELTE.) Budapest 1998.
- FÉNYES 2003a Fényes, G.: *Untersuchungen zur Keramikproduktion von Brigetio*. ActaArchHung 54 (2003) 101–163.
- FÉNYES 2003b Fényes G.: *Import kerámia és helyi utánzataik Brigetioból*. KMMK 10 (2003) 5–33.
- FISCHER 1990 Fischer, Th.: *Das Umland des römischen Regensburg*. (Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 42.) München 1990.
- GABLER 1973 Gabler, D.: *Der römische Gusthof von Fertőrákos*. ActaArchHung 25 (1973) 139–176.
- GABLER 1977 Gabler D.: *A dunai limes I–II. századi történetének néhány kérdése*. ArchÉrt 104 (1977) 145–175.
- GABLER 1989 (Ed. Gabler, D.) *The Roman Fort at Ács–Vaspuszta (Hungary) on the Danubian limes*. BAR-IS 531 (ii). Oxford 1989.
- GABLER 1990 Gabler D.: *Kereskedelem*. In: (Szerk. Mócsy A.–Fitz J.) *Pannonia régészeti kézikönyve*. Budapest 1990, 185–209.
- GABLER 2002 Gabler D.: *Terra sigillaták az aquincumi canabaeból*. BudRég 35 (2002) 227–250.
- GABLER–HORVÁTH 1996 Gabler D.–Horváth F.: *A szakályi terra sigillaták és helyük a bennszülött telep kerámiaspektrumában*. WMMÉ 19 (1996) 115–190.
- GARNERUS 1980 Garnerus, K.: *Versorgung von Schußverletzungen bei den Römern*. RÖ 8 (1980) 55–65.
- GOETHERT–POLASCHEK 1977 Goethert–Polaschek, K.: *Katalog der römischen Gläser des Rheinischen Landesmuseums Trier*. Mainz am Rhein 1977.
- GORNÝ&MOSCH 2007 Gorný&Mosch Giessener Münzhandlung, Auction 160 (9. October 2007).
- GRÜNEWALD 1979 Grünwald, M.: *Die Gefäßkeramik des Legionslagers von Carnuntum*. (Grabungen 1968–1974). RLÖ 29 (1979).
- GUIDO 1978 Guido, M.: *The Glass Beads of the Prehistoric and Roman Periods in Britain and Ireland*. London 1978.
- HARSÁNYI 2012 Harsányi E.: *A füstölőtálak megjelenésének és eltűnésének okai a provinciális leletanyagban*. In: (Szerk. Bíró Sz.–Vámos P.) *FiRKÁK II*. Győr 2012, 247–260.
- HARSÁNYI 2013 Harsányi, E.: *Die Trierer schwarz engobierte Ware und ihre Imitationen in Noricum und Pannonien*. Austria Antiqua 4. Graz 2013.
- HARTER 1999 Harter, G.: *Römische Gläser des Landesmuseums Mainz*. Wiesbaden 1999.
- HATTATT 2000 Hattatt, R.: *Ancient Brooches and other Artefacts. A Fourth Selection of Brooches together with some other Antiquities from the Author's Collection*. Oxford 2000.
- HAUFF 1993–94 Hauff, E.: *Die medizinische Versorgung von Carnuntum*. CarnJb (1993–94) 89–196.
- HAVAS 2009 Havas Z.: *Atilia Firma téglaműhelyének termékei Pannoniában*. In: (Szerk. Bíró Sz.) *Ex Officina...* Studia in honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 205–225.
- HÁRSHEGYI 2004 Hárshegyi, P.: *Roman amphorae from the civil town of Brigetio/Szőny-Vásártér 1992–2001*. CommArchHung 2004, 113–121.
- HÁRSHEGYI 2008 Hárshegyi, P.: *Roman amphorae from the East along the ripa Pannonica*. RCRF Acta 40 (2008) 173–178.
- HÁRSHEGYI 2009 Hárshegyi, P.: *Eastern Mediterranean amphorae in Aquincum*. In: Gabler, D.–Hárshegyi, P.–Lassányi, G.–Vámos, P.: *Eastern Mediterranean import and its influence on local pottery in Aquincum*. ActaArchHung 203 (2009) 61–65.
- HÁRSHEGYI 2010 Hárshegyi, P.: *Amphorae from early Roman contexts. The case of Viziváros (Budapest, Hungary)*. RCRF Acta 41 (2010) 51–54.

- HESNARD 1986 Hesnard, A.: *Imitations et raisonnement archéologique: À propos des amphores de Rhodes et de Cos*. In: Recherches sur les amphores grecques. BCH Suppl. 13 (1986) 75–78.
- HESS-DIVO 2010 Hess-Divo AG, Auction 317 (27. October 2010).
- HOFFMANN 2002 Hoffmann, B.: *Römisches Glas aus Baden-Württemberg*. Stuttgart 2002.
- HORVÁTH 2006 Horváth F.: *Római kori bennszülött kerámia*. In: (Szerk. Holló Sz. A.–Szulovszky J.) Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében. Budapest–Veszprém 2006, 33–46.
- HORVÁTH 2007 Horváth F.: *Kézzel formált, bennszülött kerámia*. StudCom 30 (2007) 300–345.
- ISINGS 1957 Isings, C.: *Roman Glass*. Groeningen/Djakarta 1957.
- IVÁNYI 1935 Iványi, D.: *Die pannonischen Lampen. Eine typologisch-chronologische Übersicht*. DissPann Ser. 2. No. 2. Budapest 1935.
- JOBST 1975 Jobst, W.: *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*. FiL 10 (1975).
- KARNITSCH 1957 Karnitsch, P.: *Ein Gefäßbruchstück mit eingestempelten Verzierungen aus einer pannonischen Töpferei*. Germania 35 (1957) 115–117.
- KELEMEN 1988 Kelemen, M.: *Roman amphorae in Pannonia II. (Italian Amphorae II)*. ActaArchHung 40 (1988) 111–150.
- KELEMEN 1993 Kelemen, M.: *Roman amphorae in Pannonia IV*. ActaArchHung 45 (1993) 45–73.
- KELLNER 1980 Kellner, H.-J.: *Beobachtungen in Westerndorf St. Peter 1976*. (Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 21.) München 1980, 175–181.
- KLEISER 2009 Kleiser, Ch.: *Schliessösen vom Schienenpanzer*. RÖ 32 (2009) 85–102.
- KOŠČEVIĆ 1980 Košćević, R.: *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb 1980.
- KOŠČEVIĆ 1995 Košćević, R.: *Finds and Metalwork Production, Siscia, Pannonia Superior*. BAR 621 (1995).
- KOVRIG 1937 Kovrig I.: *A császárkori fibulák fő formái Pannoniában*. DissPann Ser. II. No. 4 (1937).
- KUZMOVÁ-RAJTÁR 1990 Kuzmová, K.–Rajtár, J.: *10 Jahre der archäologischen Ausgrabungen in Iža*. In: (Ed. Chropovský, B.–Kuzmová, K.) Die Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen beim Aufbau des Kraftwerksystems Gabčíkovo-Nagymaros. Nitra 1990, 51–60.
- KÜNKER 2009 Fritz Rudolf Künker GmbH&Co. KG, Auction 158 (28. September 2009).
- KÜNZL 1984 Künzl, E.: *Medizinische Instrumente der Römerzeit aus Trier und Umgebung im Rheinischen Landesmuseum Trier*. TrZ 47 (1984) 153–237.
- KÜNZL 1997 Künzl, S.: *Die Trierer Spruchbecherkeramik. Dekorierte Schwarzfirniskeramik des 3. und 4. Jahrhunderts n. Chr.* TrZ 21. Trier 1997.
- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961 Lamiová-Schmiedlová, M.: *Spony z doby rímskej na Slovensku. Die Fibeln der Römerzeit in der Slowakei*. ŠtZ 5 (1961).
- LANZ 2002 Numismatik Lanz, München, Auction 112 (25. November 2002).
- LAUBENHEIMER 1989 Laubenheimer, F.: *Les amphores gauloises sous l'Empire. Recherches nouvelles sur leur production et leur chronologie*. In: Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Collection de l'École Française de Rome 114 (1989) 105–138.
- LAZAR 2003 Lazar, I.: *Rimsko Steklo Slovenije/ The Roman Glass of Slovenia*. Ljubljana 2003.
- LOESCHCKE 1919 Loeschcke, S.: *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesen*. Zürich 1919.
- LÓRINCZ 1977 Lőrincz, B.: *Pannonische Ziegelstempel I.: Limes-Strecke Annamatiá–Ad Statuas*. DissArch II. 5. Budapest 1977.
- LÓRINCZ 1979 Lőrincz, B.: *Pannonische Ziegelstempel II.: Limes-Strecke Vetus Salina–Inter-cisa*. DissArch II. 7. Budapest 1979.
- LÓRINCZ 1981 Lőrincz, B.: *Pannonische Ziegelstempel III.: Limes-Strecke Ad Flexum–Ad Mures*. DissArch II. 9. Budapest 1981.
- LUDOWICI II Ludowici, W.: *Stempel-Bilder römischer Töpfer aus meinen Ausgrabungen in Rheinzabern 1901–1905*. (Katalog II.) München 1905.
- MARION-STARAC 2001 Marion, Y.–Starac, A.: *Les amphores*. In: (Eds. Matijašić, R.–Kovačić, V.–Tassaux, F.) Loron (Croatie). Un grand centre de production d'amphores á huile istriennes. Bordeaux 2001, 97–125.
- MARÓTI 1987 Maróti É.: *Római kori pecsételt kerámia Nyugat-Pannoniában*. ZM 1 (1987) 81–104.
- MARÓTI 1991 Maróti É.: *A római kori pecsételt kerámia és a Resatus-kérdés*. StudCom 22 (1991) 365–427.
- MERCZI 2011 Merczi M.: *Térdfibulák Komárom-Esztergom megyéből*. KMMK 17 (2011) 7–79.
- MERCZI 2012 Merczi M.: *A Budaörs-Kamaraerdei dűlőben feltárt római vicus fibulái*. In: (Szerk. Ottományi K.) Római vicus Budaörsön. Budapest 2012, 473–528.
- MERCZI 2014 Merczi M.: *Támlap nélküli egygombos, erősprofilú fibulák Északkelet-Pannoniából*. KDMK 20 (2014) 7–31.
- MILGBAUER 1990 Milgbauer, R.: *Die Gefässkeramik der Grabung Wels Marktgelände*. RCRF Acta Suppl. 7. Augst–Kaiseraugst 1990.

- NAGY 1942 Nagy L.: *A római kor*. In: (Szerk. Alföldy A.–Nagy L.) Budapest története I. Budapest 1942, 135–178.
- NAGY 2015 Nagy, A. A.: *La circulation des amphores dans la colonie civile de Brigetio. Rapport préliminaire*. In: (Eds. Borhy, L.–Tankó, K.–Dévai, K.) *Studia archaeologica Nicolae Szabó LXXV annos nato dedicata*. Budapest 2015, 159–166.
- OELMANN 1914 Oelmann, F.: *Die Keramik des Kastells Niederbieber. Materialien zur römisch-germanischen Keramik I*. Frankfurt am Main 1914.
- OPAIȚ 1980 Opaïț, A.: *Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine di Dobrogea*. *Peuce* 8 (1980) 291–327.
- OPAIȚ–TSARAVOPOULOS 2010 Opaïț, A.–Tsaravopoulos, A.: *A Chiote pottery workshop of the Roman period*. *RCRF Acta* 41 (2010) 23–28.
- OTTOMÁNYI 2007 Ottományi K.: *A pátyi római telep újabb kutatási eredményei*. *StudCom* 30 (2007) 7–238.
- OTTOMÁNYI 2011 Ottományi K.: *Késő római mázas kerámia a budaörsi telepen*. *Arrabona* 49/1 (2011) 263–290.
- OTTOMÁNYI 2012 Ottományi K.: *Római vicus Budaörsön*. In: (Szerk. Ottományi K.) *Római vicus Budaörsön. Régészeti tanulmányok*. Budapest 2012, 9–408.
- PALÁGYI–NAGY 2000 K. Palágyi S.–Nagy L.: *Római kori halomsírok a Dunántúlon*. Veszprém 2000.
- PAOLUCCI 1997 Paolucci, F.: *I vetri incisi dall'Italia settentrionale e dalla Rezia. Nel periodo medio e trado imperiale*. Firenze 1997.
- PARRAGI 1993 Parragi Gy.: *Későrómai sírok az aquincumi canabae északnyugati részén*. *BudRég* 30 (1993) 317–326.
- PATEK 1942 Patek E.: *A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete*. *DissPann Ser. II. No. 19* (1942).
- PEŠKAŘ 1972 Peškař, I.: *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren*. Praha 1972.
- PETRU 1972 Petru, S.: *Emonske Nekropole (odkrite med leti 1635–1950)*. *Katalogi in Monografije*. Ljubljana 1972.
- PÓCZY 1957 Sz. Póczy, K.: *Keramik*. In: (Red. Alföldi, M.–Barkóczi, L.) *Intercisa II*. *ArchHung* 26 (1957) 29–139.
- RABEISEN 1988 Rabeisen, E.: *Bijoux, toilette, médecine: le mobilier de bronze*. In: (Ed. Roussel, L.) *Mediolanum. Une bourgade gallo-romaine. 20 ans de recherches archéologiques*. Dijon 1988, 91–93.
- RIC II Mattingly, H.–Sydenham, E. A.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. II. Vespasian to Hadrian*. London 1926.
- RIC III Mattingly, H.–Sydenham, E. A.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. III. Antoninus Pius to Commodus*. London 1930.
- RIC IV/1 Mattingly, H.–Sydenham, E. A.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. IV. Part I. Pertinax to Geta*. London 1936.
- RIC IV/2 Mattingly, H.–Sydenham, E. A.–Sutherland, C. H. V.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. IV. Part II. Macrinus to Pupienus*. London 1930.
- RIC VIII Kent, J. P. C.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. 8. The Family of Constantine I (337–364)*. London 1981
- RICKEN–FISCHER 1963 Ricken, H.–Fischer, Ch.: *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern. Textband und Typenbilder zu Katalog VI der Ausgrabungen von W. Ludovici in Rheinzabern 1901–1914*. (Materialien zur röm. germ. Keramik 7.) Bonn 1963.
- RIHA 1979 Riha, E.: *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. *FiA* 3 (1979).
- RIHA 1986 Riha, E.: *Römisches Toilettergerät und medizinische Instrumente aus Augst und Kaiseraugst*. *FiA* 6 (1986).
- RIHA 1990 Riha, E.: *Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst*. *FiA* 10 (1990).
- RITTERLING 1912 Ritterling, E.: *Das frühromische Lager bei Hofheim am Taunus*. *NassAnn* 40 (1912).
- RUPRECHTSBERGER 1978 Ruprechtsberger, E. M.: *Die römischen Bein- und Bronzenadeln aus den Museen Enns und Linz*. *Linzer Archäologische Forschungen* 8 (1978).
- RUŽIĆ 1994 Ružić, M.: *Rimsko staklo u Srbiji*. *Centar za arheološka istraživanja* 13 (1994).
- RÜTTI 1991 Rütli, B.: *Die römischen Gläser aus Augst und Kaiseraugst*. *FiA* 13 (1991).
- SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001 Sakl–Oberthaler, S.–Tarcsey, K.: *Römische Glasformen aus Wien*. *FW* 4 (2001) 78–112.
- ŠARANOVIC–SVETEK 1986 Šaranović–Svetek, V.: *Antičko staklo u Jugoslovenskom delu provincije donje Panonije*. Novi Sad 1986.
- SÁRÓ 2011 Sáró Cs.: *A pannoniai közép-dunai limes kora császárkori fibulatípusai*. (Szakdolgozat. ELTE.) Budapest 2011.
- SCHINDLER–KAUDELKA 1975 Schindler–Kaudelka, E.: *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg*. *AForschMB* 3 (1975).
- SENA CHIESA 1985 (Ed. Sena Chiesa, G.) *Angera Romana. Scavi nella necropoli, 1970–1979*. Roma 1985.
- SEY 2006 Sey N.: *Római kori bronztárgyak Brigetióból (Komárom/Szőny–Vásártér 1992–2005)*. (Szakdolgozat. ELTE.) Budapest 2006.
- SEY 2013 Sey N.: *A pannoniai római kori bronzművéség műhelykérdései*. (Doktori disszertáció. ELTE.) Budapest 2013.

- SNIJDER 1933 Snijder, G. A. S.: *Guttus und Verwandtes*. Mnemosyne. Vol. 1. Fasc. 1 (1933–1934) 34–60.
- STERN 2001 Stern, E. M.: *Römisches, byzantinisches und frühmittelalterliches Glas. 10 v. Chr.–700 n. Chr. Sammlung Ernesto Wolf*. H. n. 2001.
- STRACK 1933 Strack, Paul L.: *Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts. 2. Die Reichsprägung zur Zeit des Hadrian*. Stuttgart 1933.
- SWIFT 2000 Swift, E.: *Regionality in Dress Accessories in the Late Roman West*. Monographies Instrumentum 11 (2000).
- SWOBODA 1970 Swoboda, E.: *Carnuntum. Seine Geschichte und seine Denkmäler*. (Römische Forschungen in Niederösterreich I.) Graz–Köln 1964.
- SYMONDS 1992 Symonds, R. P.: *Rhenish wares. Fine Dark Coloured Pottery from Gaul and Germany*. Oxford 1992.
- SZÁMADÓ 2010 Számadó E.: *Régészeti kutatások Komárom/Szöny területén, a római kori Brigetióban, 1990–2010 között*. Terra Sebus 2 (2010) 143–152.
- SZILÁGYI 1933 Szilágyi, J.: *Inscriptiones tegularum Pannonicarum*. DissPann II. 1. Budapest 1933.
- SZILÁGYI 1952 Szilágyi, J.: *Roman Garrisons stationed at the Northern Pannonian-Quad Frontier-Sectors of the Empire*. ActaArchHung 2 (1952) 189–222.
- SZŐNYI 1970 Szőnyi E.: *A Pannoniai importkerámia kérdéséhez*. (Szakdolgozat. ELTE.) Budapest 1970.
- TCHERNIA 1986 Tchernia, A.: *Le vin de l'Italie romaine. Essai d'histoire économique d'après les amphores*. Rome 1986.
- TCHERINA–ZEVI 1972 Tchernia, A.–Zevi, F.: *Amphores vinaires de Campanie et de Tarraconaise à Ostie*. In: Recherches sur les amphores romaines. Collection de l'École Française de Rome 10 (1972) 35–68.
- VAN LITH–RANDSBORG 1985 van Lith, S. M. E.–Randsborg, K.: *Roman Glass in the West: A Social Study*. BROB 35 (1985) 413–533.
- WALKE 1965 Walke, N.: *Das römische Donaukastell Straubing-Sorviodurum*. (Limesforschungen 3.) Berlin 1965.
- WEBER 1982 Weber, G.: *Neue Ausgrabungen am „Apollo-Grannus Heiligtum“ in Faimingen. Zwischenbericht*. BRGK 62 (1982) 103–186.
- ZSIDI et al. 2009 Zsidi P. et al.: *Aquincumi látványraktár. Visual Store at Aquincum*. Budapest 2009.

BERICHT ÜBER DIE ERGEBNISSE DER IN BRIGETIO (FO: KOMÁROM–SZÖNY, VÁSÁRTÉR) IM JAHRE 2013 GEFÜHRTEN ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN
DÁVID BARTUS–LÁSZLÓ BORHY–GABRIELLA DELBÓ–KATA DÉVAI–ZITA KIS–ANNA NAGY–CSILLA SÁRÓ–NIKOLETTA SEY–EMESE SZÁMADÓ–ISTVÁN VIDA

Die 22. Grabungskampagne der in der Zivilstadt von Brigetio (FO: Komárom–Szöny, Vásártér) fand in Zusammenarbeit des Lehrstuhls für Klassische und Provinzialrömische Archäologie der Eötvös Loránd Universität, Budapest und des Klapka György Museums, Komárom zwischen 1. und 26. Juli 2013 (20 Arbeitstage) unter Teilnahme von StudentInnen, DoktorandInnen, wissenschaftlichen MitarbeiterInnen der o. g. Institutionen, bzw. der Forschungsgruppe für Interdisziplinäre Archäologie der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (insgesamt 39 Personen) statt. Ziel der Grabungen war in 12 Schnitten, auf einer Gesamtfläche von 210 m² unsere urbanistischen Forschungen weiterzuführen. Dabei wurde eine Hofanlage von einer grossen Ausdehnung, bzw. ein Keller mit eingestürzter und gut erhaltener Holzkonstruktion freigelegt.

Während der Grabungskampagne 2013 kamen 22 bestempelte Ziegel ans Tageslicht, von denen die Mehrzahl (20 Stück=90,9%) mit dem in Brigetio stationierten Militär (Kat. 1–20), 2 weitere (9,1%) mit einer in Brigetio bekannten Pritzeigelei, d.h. mit der Atiliae firma aus Carnuntum (Kat. 21–22) in Verbindung stehen. Die Mehrzahl der Militärziegel (16

Stück=80%) steht mit der legio I Adiutrix (Pia Fidelis), 4 weitere (20%) mit der Flotte von Brigetio, d. h. mit der C(lassis) F(lavia) H(istrica) – diese letzt genannten ohne Ausnahme auf imbrices – in Verbindung. Am interessantesten scheint der zweireihige Stempel (Kat. 1) zu sein, der in der zweiten Reihe vielleicht den Stempel [d]ux li(mitis?) Sarm(atici)? aufweist, der bisher – falls unsere Lesung sich für richtig erweist – ohne Beispiel steht.

In Zusammenhang mit den Glasfunden kann man feststellen, dass während der Grabungskampagne des Jahres 2013 insgesamt 275 Glasfragmente ans Tageslicht kamen, wobei die farblosen Gläsern die Mehrzahl (63%), während die grünen Fragmente 25% vertreten. Insgesamt 55% des bestimmaren Glasmaterials gehört zum Tafelgeschirr, dessen 40% den Trinkschalen, 27% den Speichern- und Transportgefässen, 4% der unguentaria, schliesslich 5,7% den Fensterscheiben zuzuschreiben sind. Glasprodukte, die hauptsächlich zur Tracht gehörten, sind im Vergleich zu den vergangenen Jahren in verhältnismässig höherer Zahl (14%, hauptsächlich Gasperlen) vertreten. Unter den Schalenformen sind die neuen Fragmente der halbkugelförmigen

gen Schalen mit geschnittener Verzierung, bzw. das Fragment einer gerippenen Glasschale, die in Brigetio zu den seltenen Typen gehört, zu erwähnen. Von den Speichern- und Transportgefäßen sind vor allem Henkel- und Bodenfragmente ans Tageslicht gekommen. Schliesslich ist ein Fragment eines mit einem Schnabel versehenem guttus, d. h. eines Gefäßes mit engem Halse und kleiner Öffnung, aus dem die Flüssigkeit tropfenweise ausfloß, der Erwähnung wert.

Im Jahre 2013 kamen beinahe 7000 Fragmente lokaler Keramik ans Tageslicht, unter denen 14 Typen voneinander zu unterscheiden sind. Sowohl mit Hand geformte, als auch auf langsamer und schneller Töpferscheibe hergestellte Fragmente vorhanden sind. Das Material stellt einen reichen Formenschatz dar, der einerseits von der einheimischen keltischen Töpfertradition, andererseits durch die aus Italien, Germanien und Gallien importierte Importkeramik beeinflusst wurde. Die engsten Parallelen kamen aus den Töpfervierteln der Fundstellen Szöny-Gerhát und Szöny-Kurucdomb ans Tageslicht.

Von den Importkeramiktypen kann man zusammenfassend sagen, dass sie sich ins bisherige Keramikspektrum gut einfügen. Es kamen insgesamt 787 Terrasigillatafragmente ans Tageslicht, von denen 53% der Rheinzaberner, 27% den mittelgallischen, bzw. 16% der westerndorfer Werkstatt zuzuschreiben sind. Südgallische Fragmente konnten nur in 4, Paffenhofer in 2, italische Produkte wieder nur in 4 Fällen konnten identifiziert werden.

Es kamen insgesamt nur 2 Fragmente norditalischen dünnwandigen Schalen, bzw. zahlreiche Fragmente von rätischer (27 Stück) und Schwarzfirniskeramik (67 Stück) ans Tageslicht. Das Interesse erwecken Fragmente, die zu einer rätischen Schüsselform von Drexel 3b Typ gehörten, weil sie im vorherigen Grabungsmaterial nur als Becherformen bekannt waren.

Im Laufe der Grabungen kamen insgesamt 37 Firmenlampen (Loeschcke X=Iványi XVII), darunter sogar Bodenfragmente mit den Stempeln CRESCES, VIBIANI, CERIA/LIS und L.L.C ans Tageslicht. Es stellen weiterhin zwei Deckplattenfragmente von Volutenlampen, bzw. Fragment einer Öllampe mit doppeltem Schnaben (Iványi III=Loeschcke III) vor.

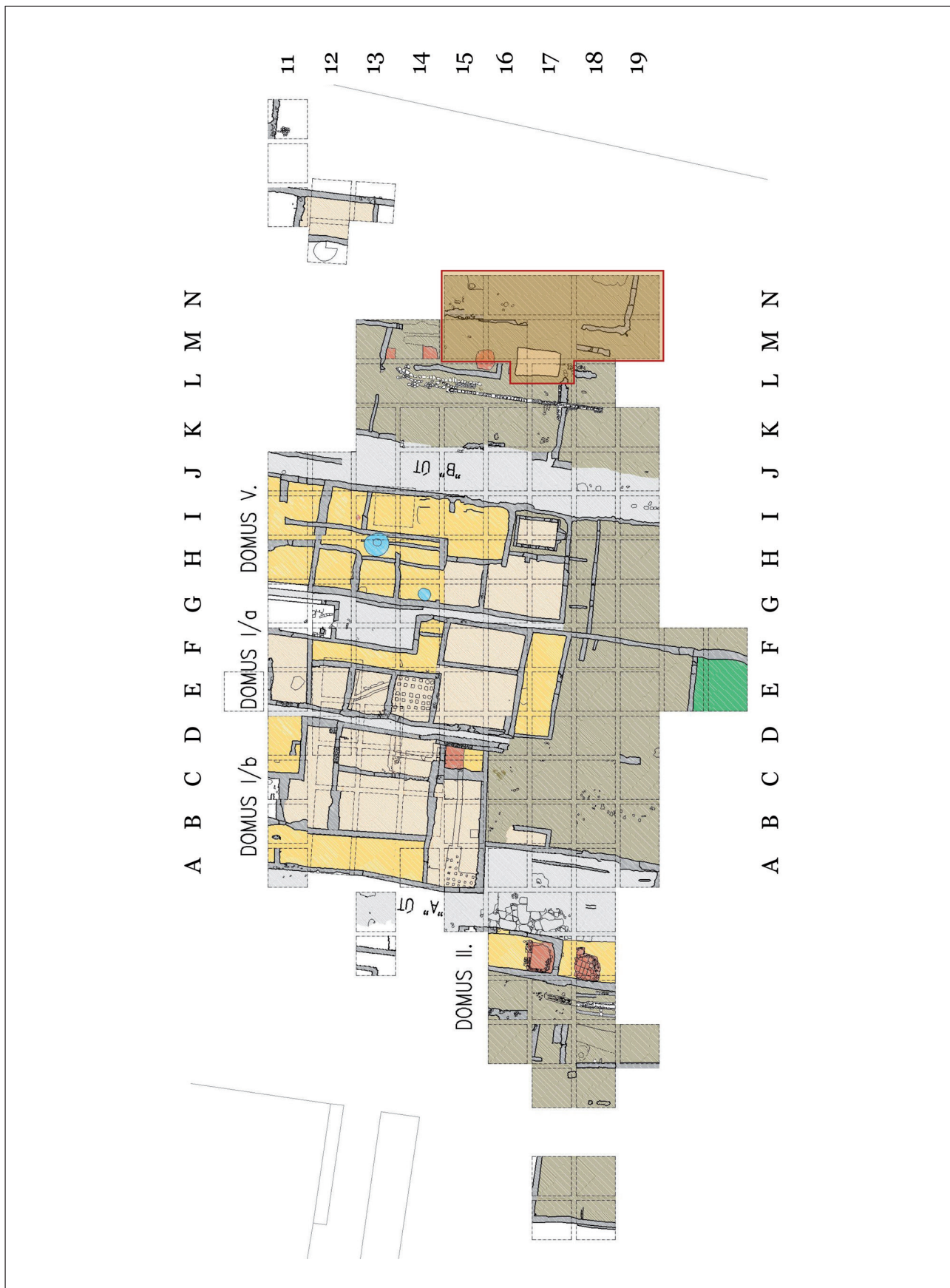
Während der Grabungskampagne 2013 kamen 3 charakteristische Amphorenfragmente vor. Ein kann als Dressel 2-4 Typ bestimmt werden, in dem Wein transportiert wurde und kam zwischen Vespasian und Antoninus Pius nach Brigetio. Zwischen der Regierungszeit des Hadrian und Mitte des 3. Jhs. n. Chr. kam Wein in der Amphora von Dressel 24/Zeest 90-Typ nach Brigetio. Das 3. Amphorenfragment dürfte von Schwarzmeergebiet stammen.

An der Fundstelle „Brigetio–Szöny, Vásártér“ kamen 2013 insgesamt 13 bronzene Fibel, bzw. Fibelfragmente ans Tageslicht. Die katalogisierten Fibeln fügen sich ins während der früheren Grabungsjahren am o. g. Fundort geführten Grabungen gut ein. Die meisten (5 Stück) gehören zu den sogenannten Kniefibeln, während die Fibeln mit einem Knopf und starkem Profil, die pannonischen Trompetenfibeln und die „T“-Fibeln mit Scharnier durch je 2 Stücke vertreten werden.

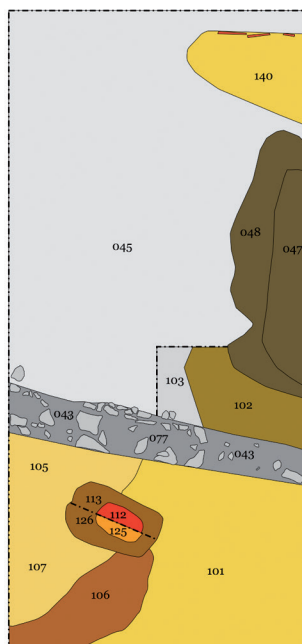
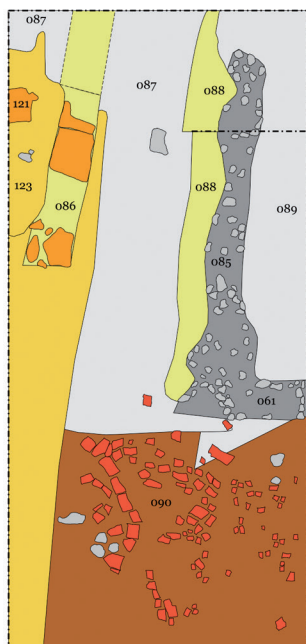
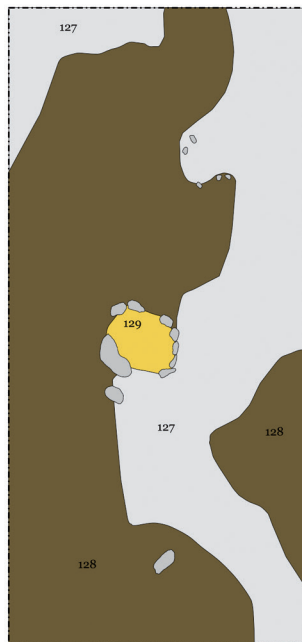
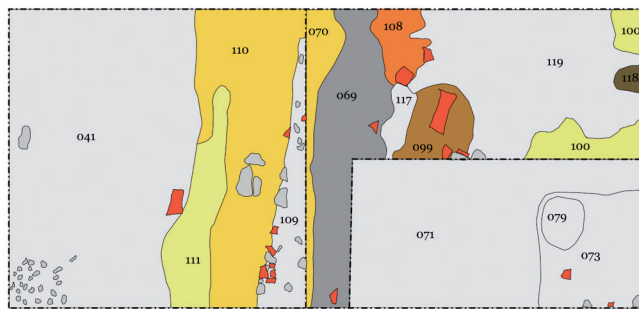
Unter den bronzenen Gegenständen tauchen Kosmetikinstrumente, Schmuckstücke, durchbrochene Beschläge und weitere Gebrauchsgegenstände auf. Die Zahl der zur Militärtracht gehörenden Stücke ist verhältnismäßig hoch. Zu diesen gehört ein Verschleißstück eines Panzers, das ins 2–3. Jh. n. Chr. datiert werden kann. Die meisten bronzenen Gegenstände können aber nicht genauer datiert werden und ihre Benutzung war sowohl zeitlich, als auch räumlich eher allgemein im Römischen Reich.

Während der Grabungen des Jahres 2013 kamen insgesamt 16 Münzen vor, die unsere durch die früheren Grabungskampagnen geschaffenen Kenntnisse vom Münzumschlag der Zivilstadt von Brigetio nicht modifizieren. Der Münzumschlag setzt sich mit Ende der Regierungszeit des Domitian, Anfang der des Trajan ein, läuft bis 252 n. Chr. und bricht durch ein unbekanntes Ereignis ab. Ende der 80er Jahre des 3. Jhs. n. Chr. stellen Münzfunde eine provisorische und nicht gelungene Wiederbesiedlung der Zivilstadt dar, aber eine massive spätantike Anwesenheit kann nicht nachgewiesen werden. Ganz im Gegenteil: das Fehlen der spätrömischen Münzen liefert einen eindeutigen Beweis dafür, dass dieser Siedlungsteil am Ende der Antike aufgelassen und nicht besiedelt wurde.

Übersetzt von László Borhy

1. tábla: A 2013-ban feltárt szelvények rendszere az összesítő alaprajzon (rajz: Dobosi L.–Bartus D.)
 Taf. 1: Die im Jahre 2013 freigelegten Schnitte auf dem Gesamtgrundriss (gez. von L. Dobosi und D. Bartus)

M15 N15

N16
N17

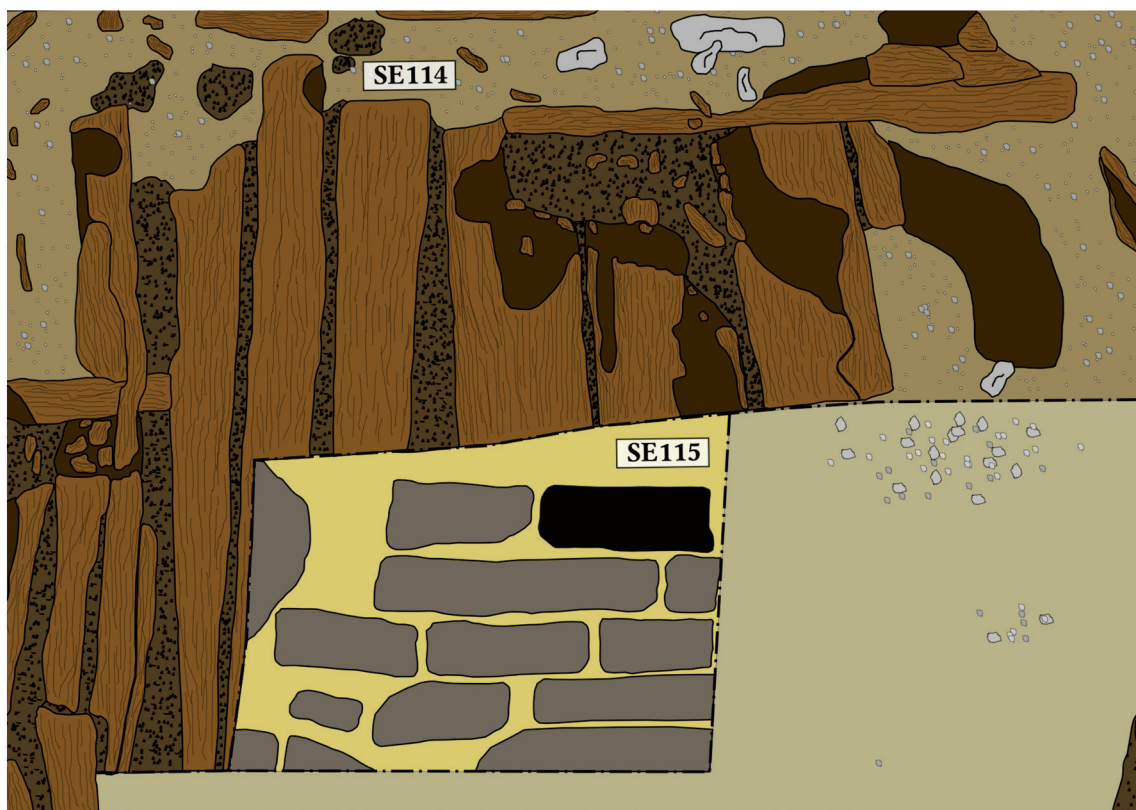
M18 N18
M19 N19

2. tábla: Az M15–N15, M18–19, N16–17, N18–19 szelvények összesítő felszínrajza (rajz: Bartus D.)
Taf. 2: Die Schnitte M15–N15, M18–19, N16–17, N18–19 (gez. von D. Bartus)

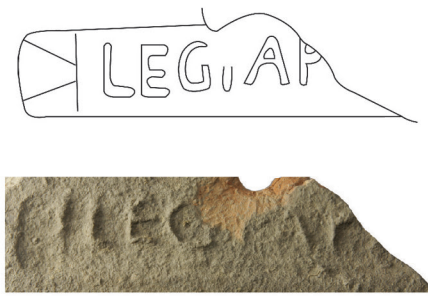
3. tábla: Az M15–N15, M18–19, N16–17, N18–19 szelvények összesítő fotója (fotó: Borhy L.)
Taf. 3: Die Schnitte M15–N15, M18–19, N16–17, N18–19 (Foto: L. Borhy)

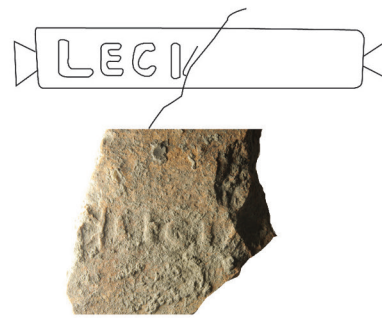
4. tábla: A pince leszakadt födémének rajza és fotója (rajz és fotó: Bartus D.)
Taf. 4: Die eingestürzte Holzkonstruktion des Kellers (gez. und Foto von D.Bartus)

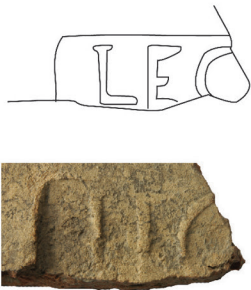
5. tábla: Téglabélyegek 1.
Taf. 5: Ziegelstempeln 1

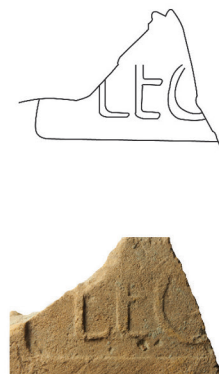
1.

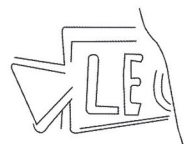
2.

3.

4.

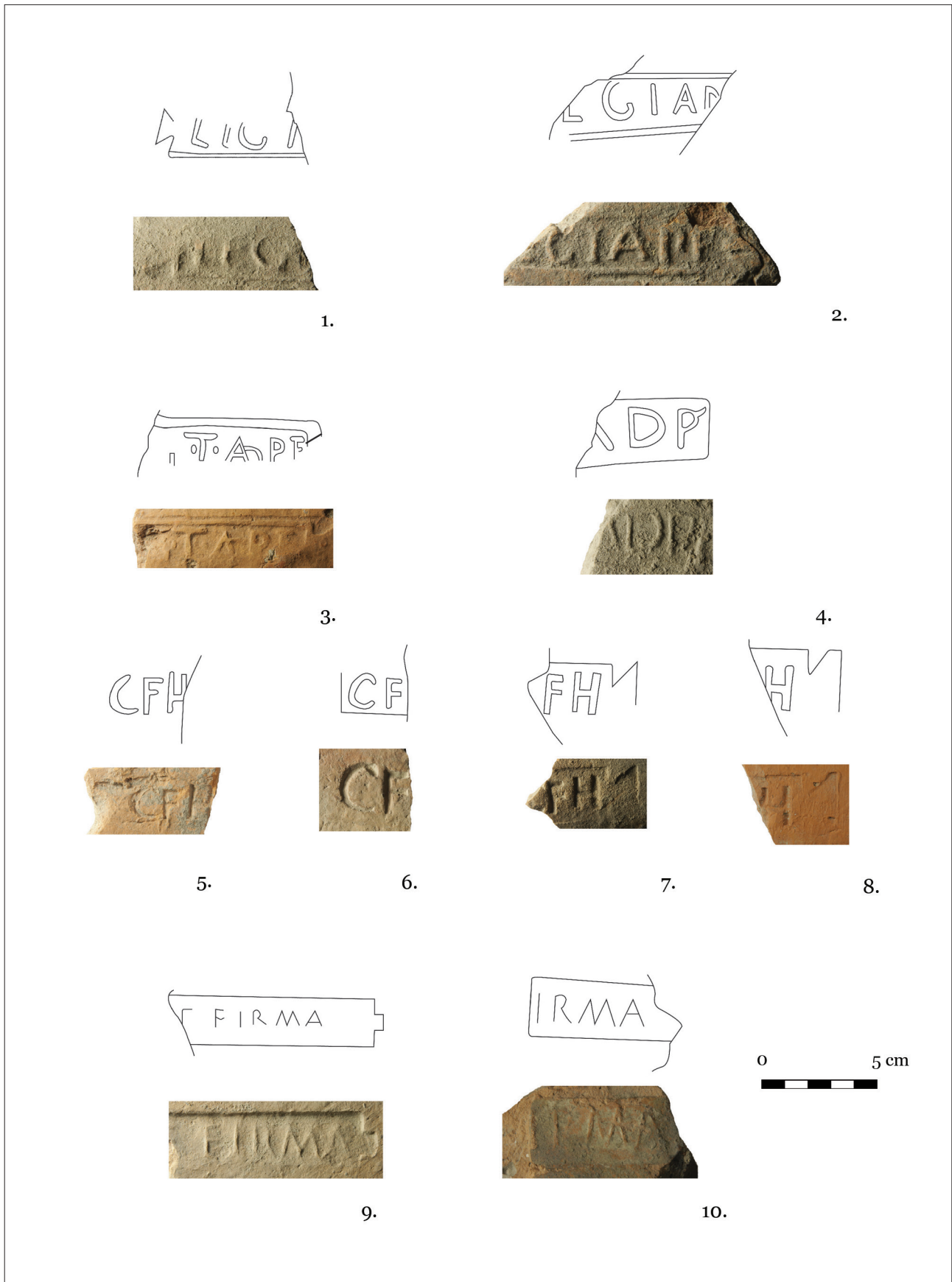
5.

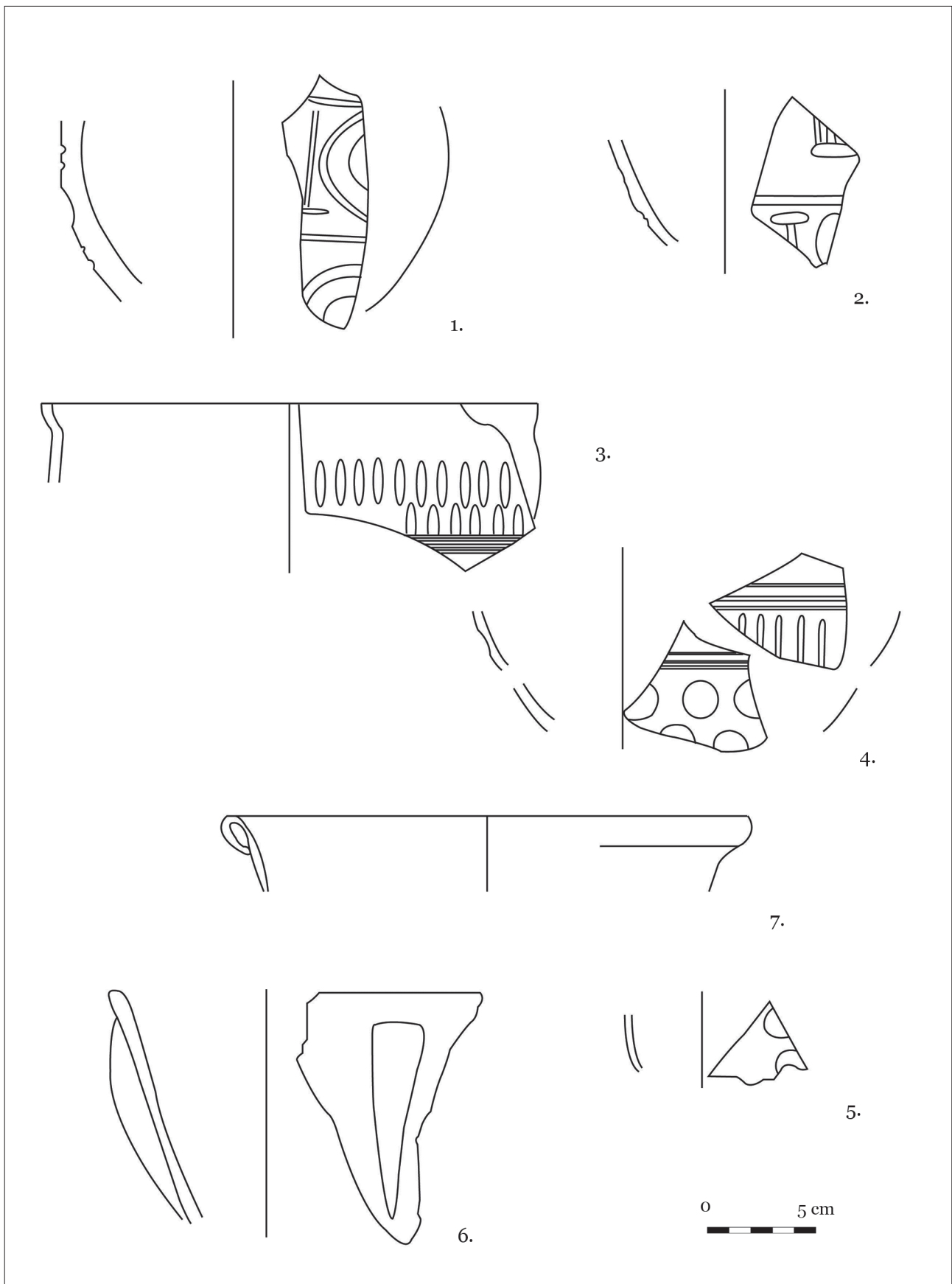
6.

0 5 cm

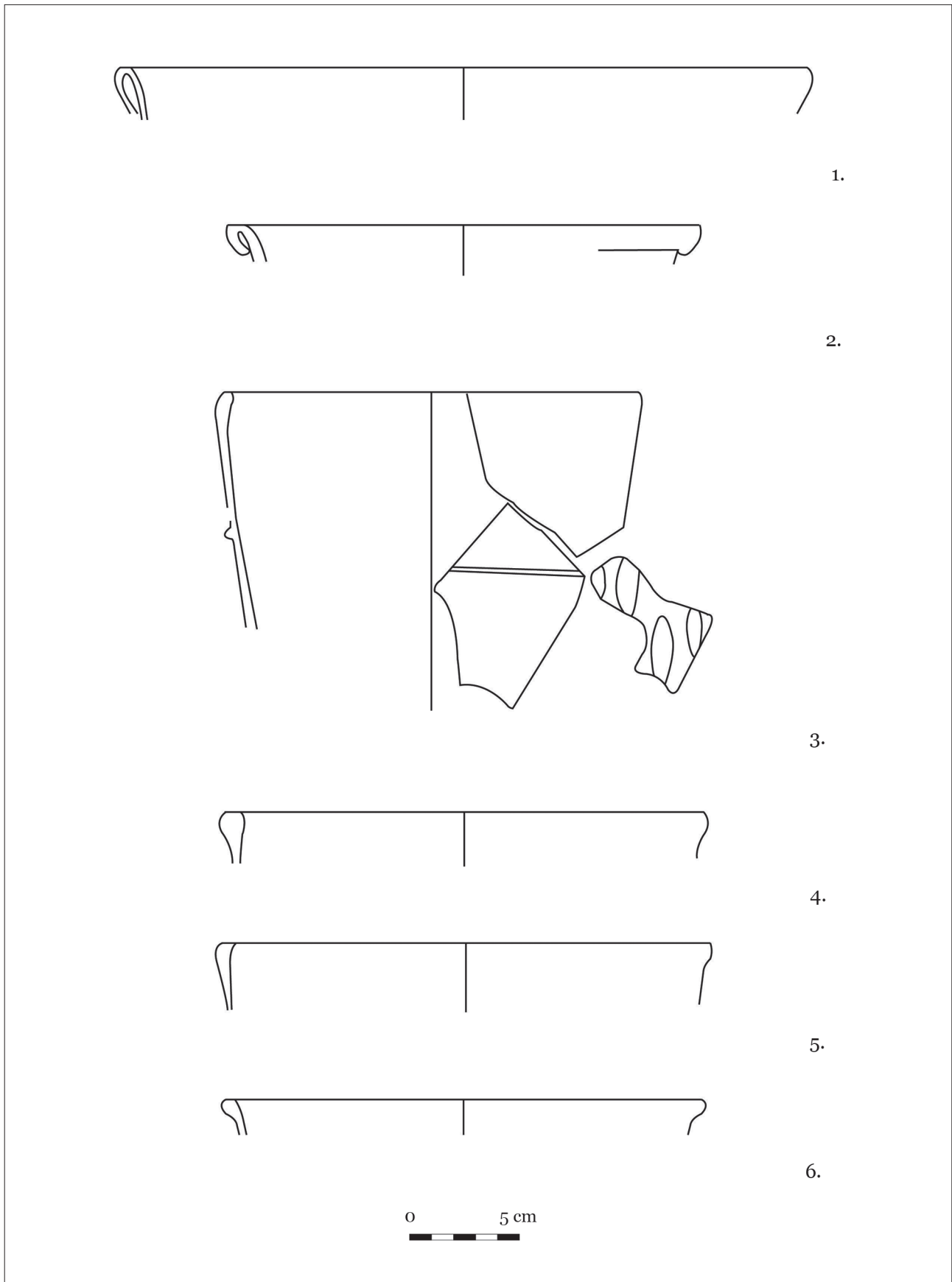
6. tábla: Téglabélyegek 2.
Taf. 6: Ziegelstempeln 2

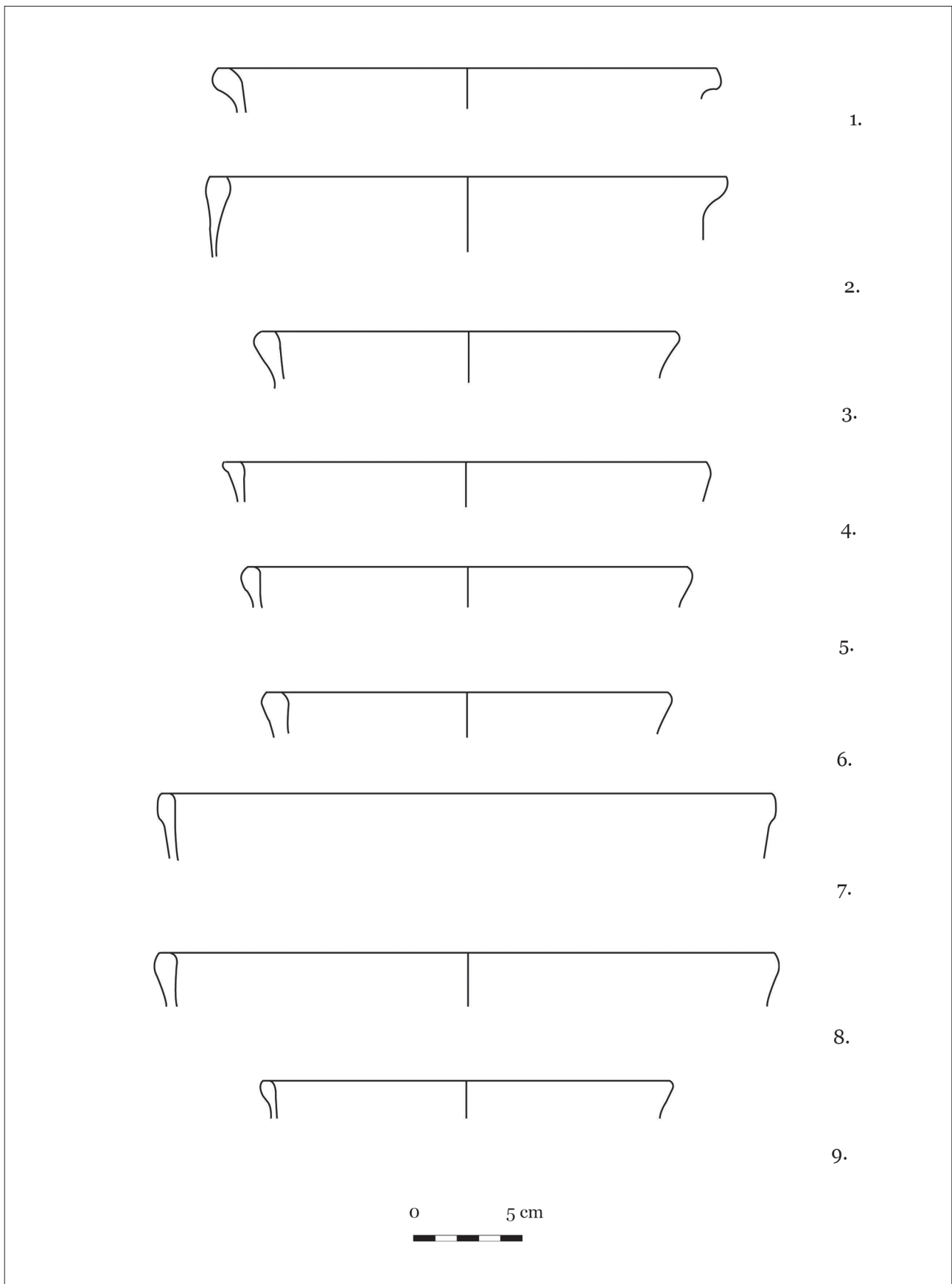
7. tábla: Téglabélyegek 3.
Taf. 7: Ziegelstempeln 3

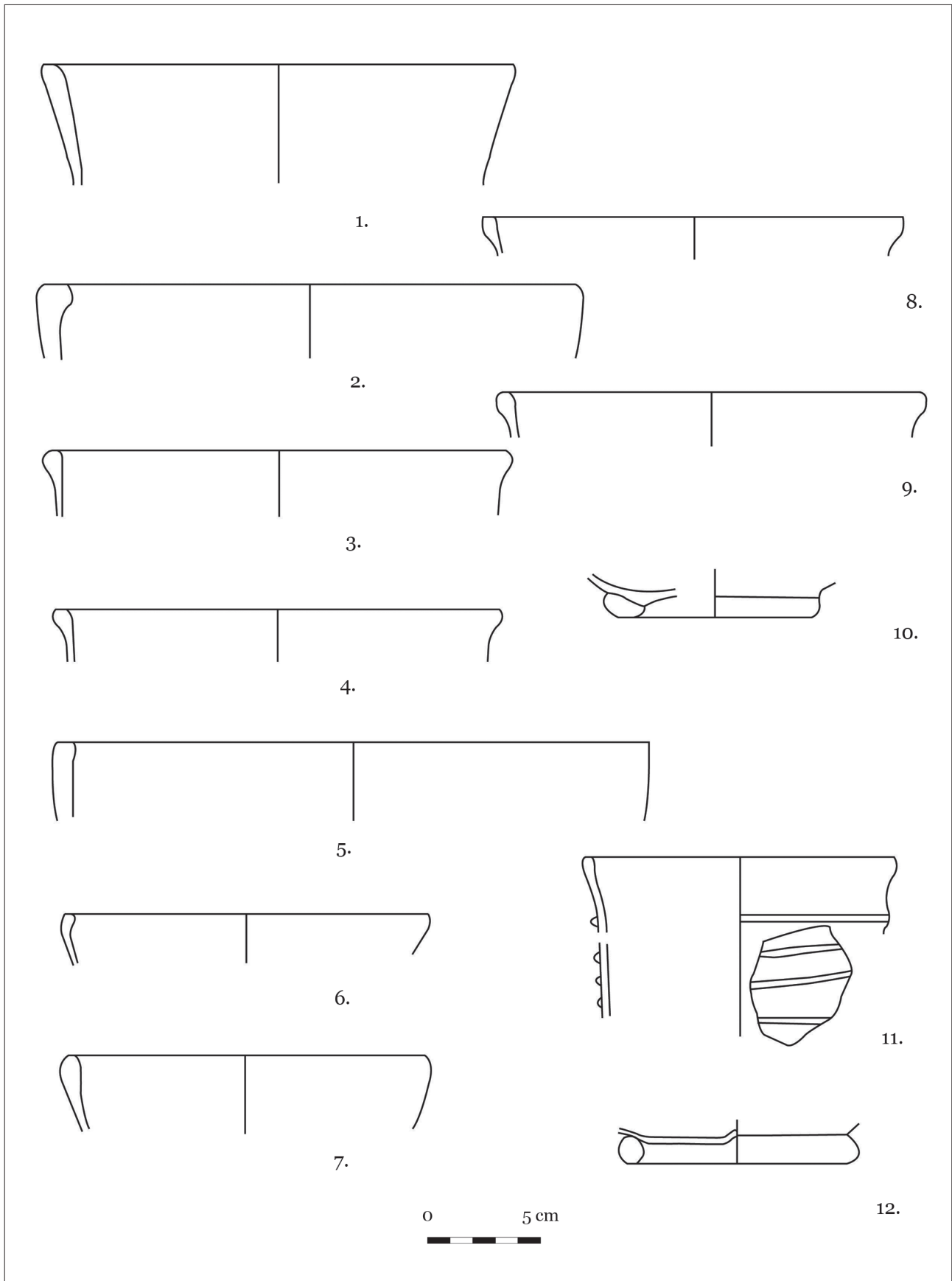
8. tábla: Üvegleletek 1.
Taf. 8: Glasfunde 1

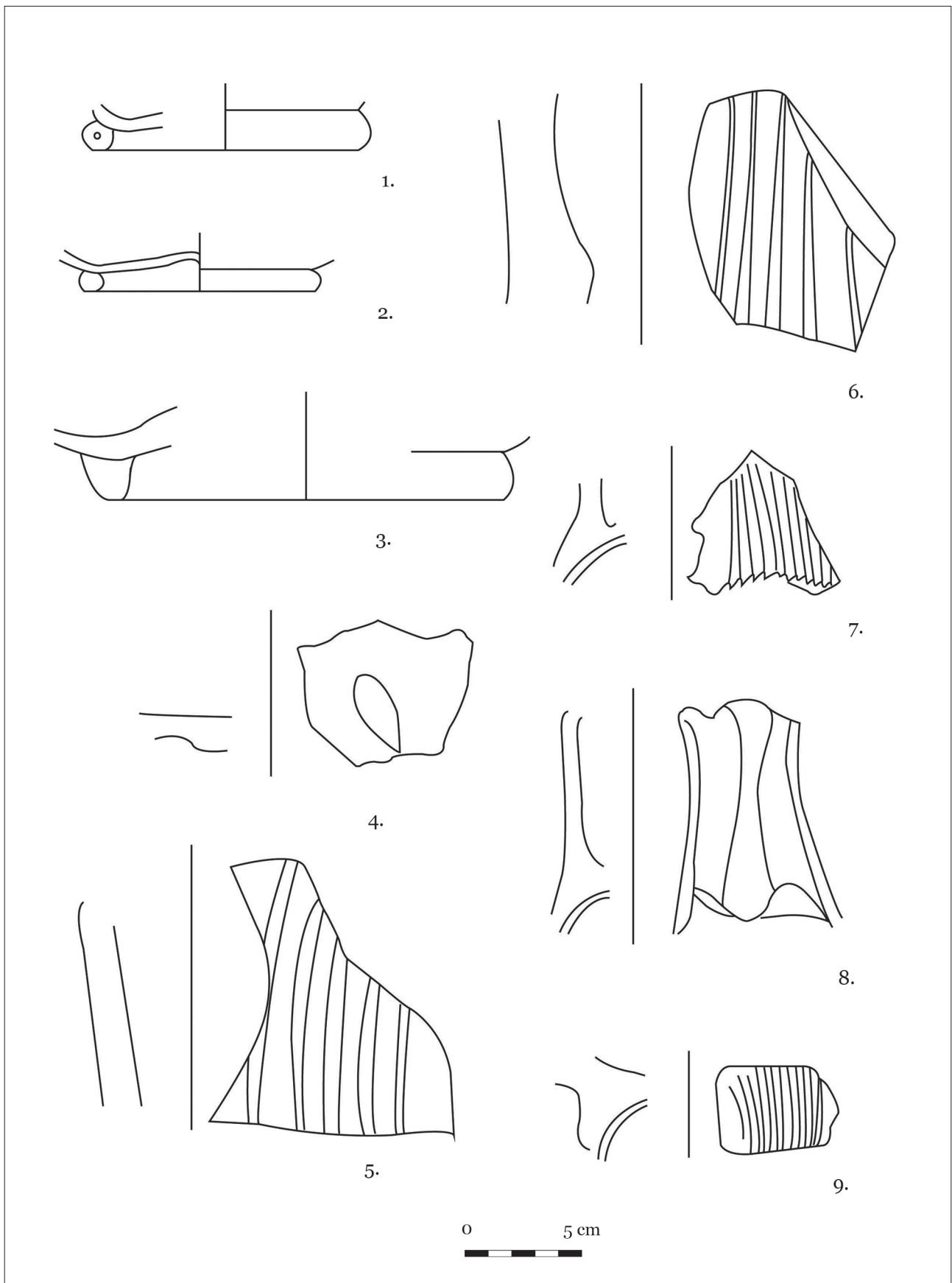
9. tábla: Üvegleletek 2.
Taf. 9: Glasfunde 2

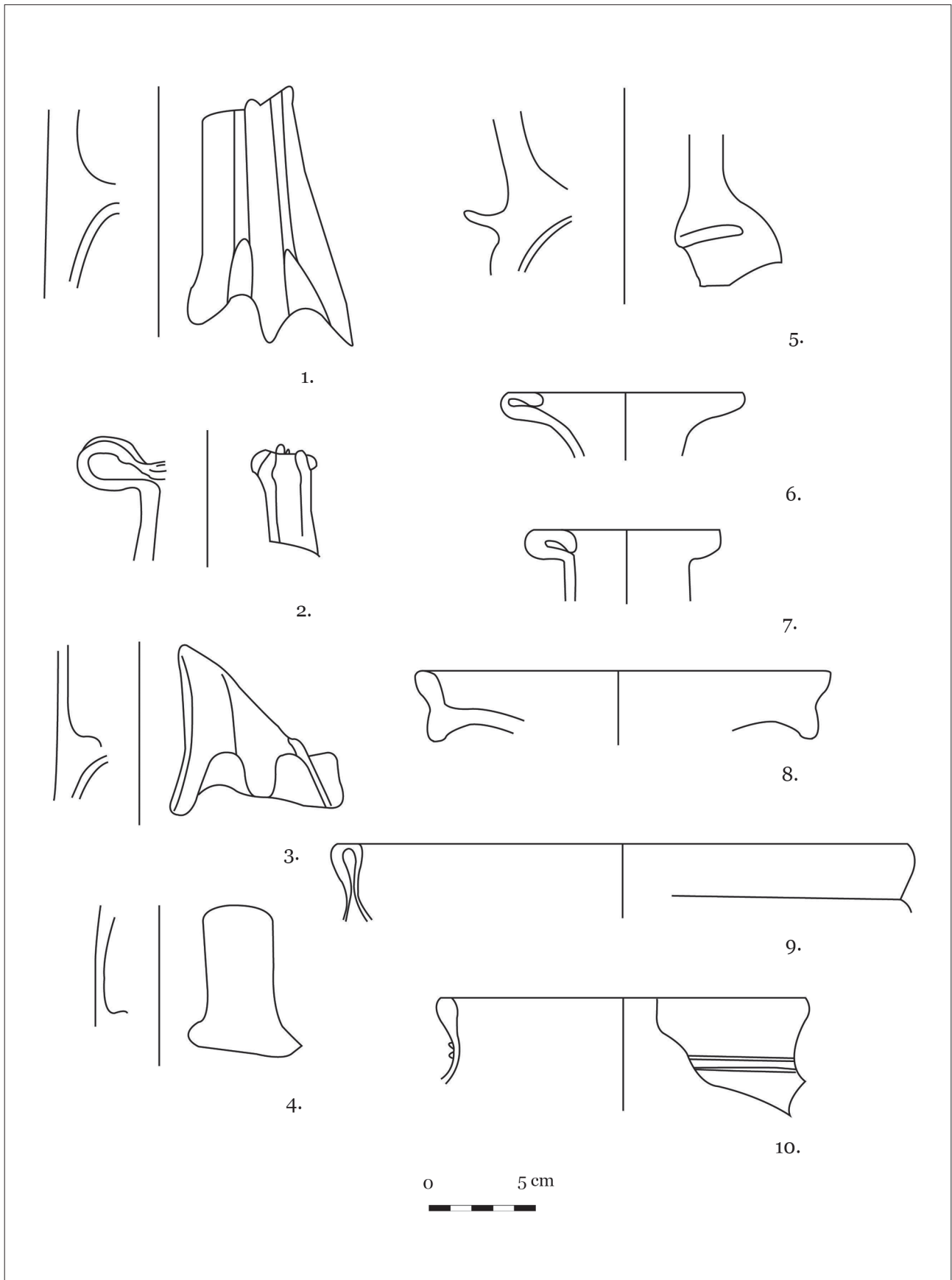
10. tábla: Üvegleletek 3.
Taf. 10: Glasfunde 3

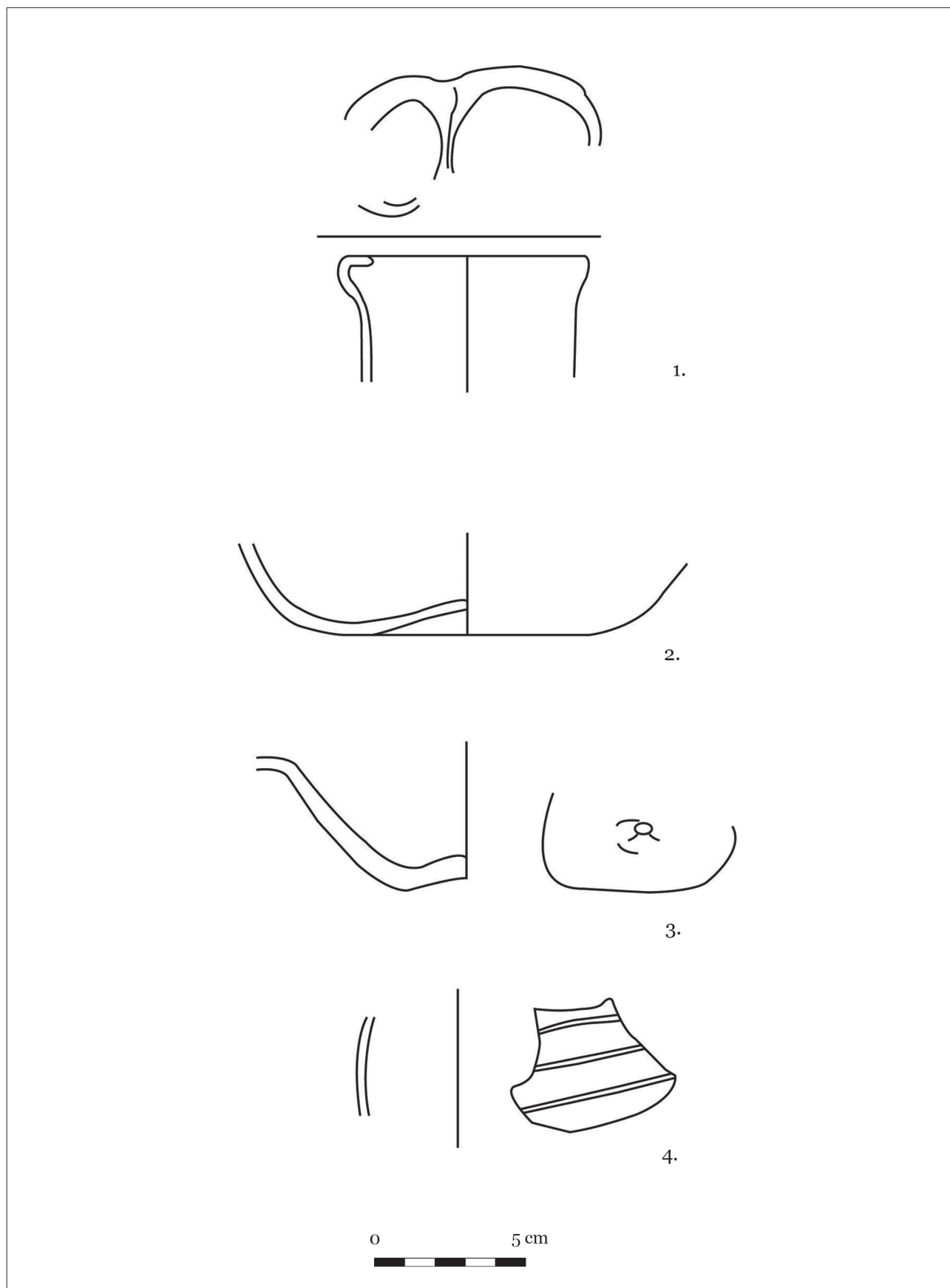
11. tábla: Üvegleletek 4.
Taf. 11: Glasfunde 4

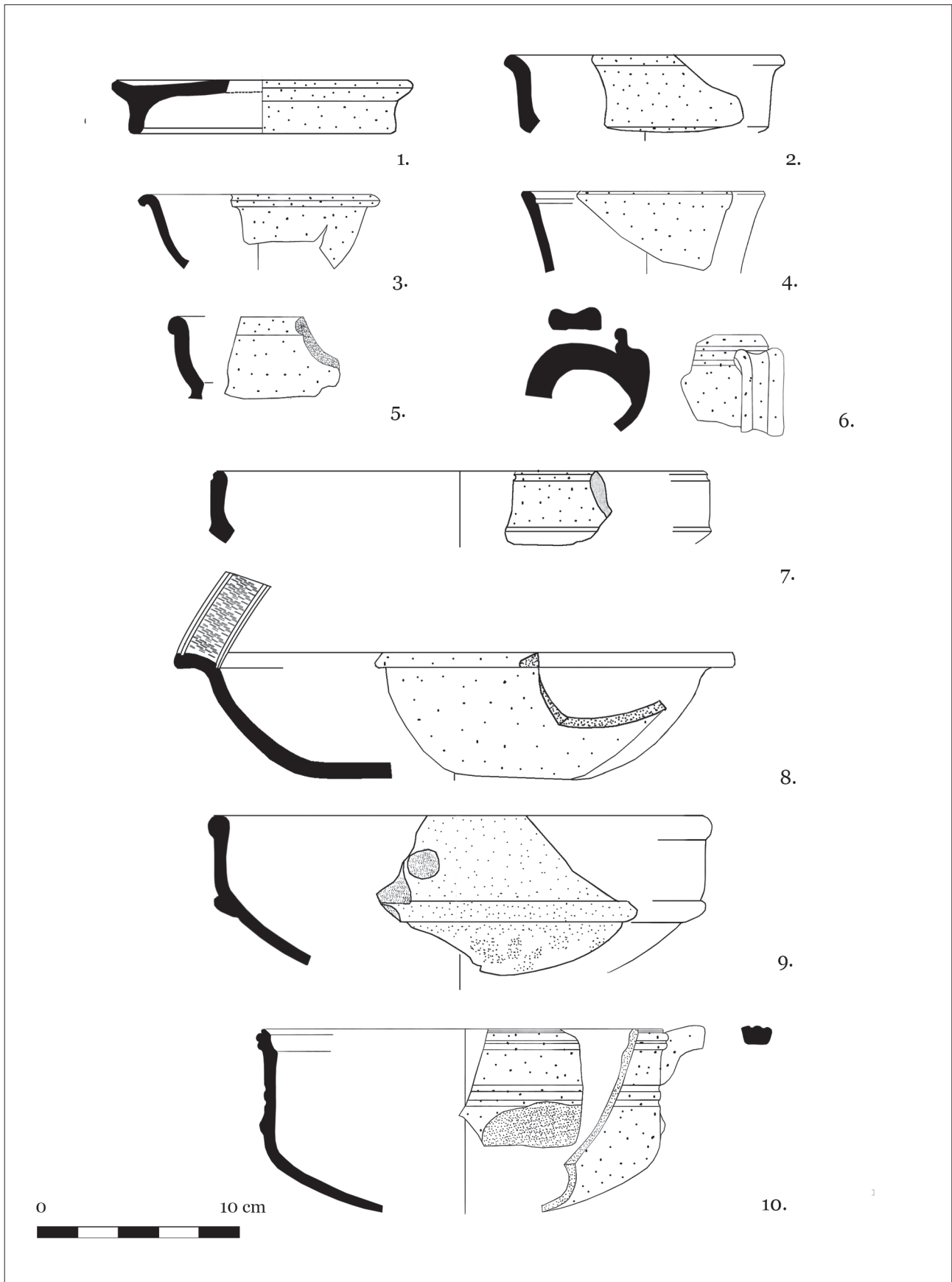
12. tábla: Üvegleletek 5.
Taf. 12: Glasfunde 5

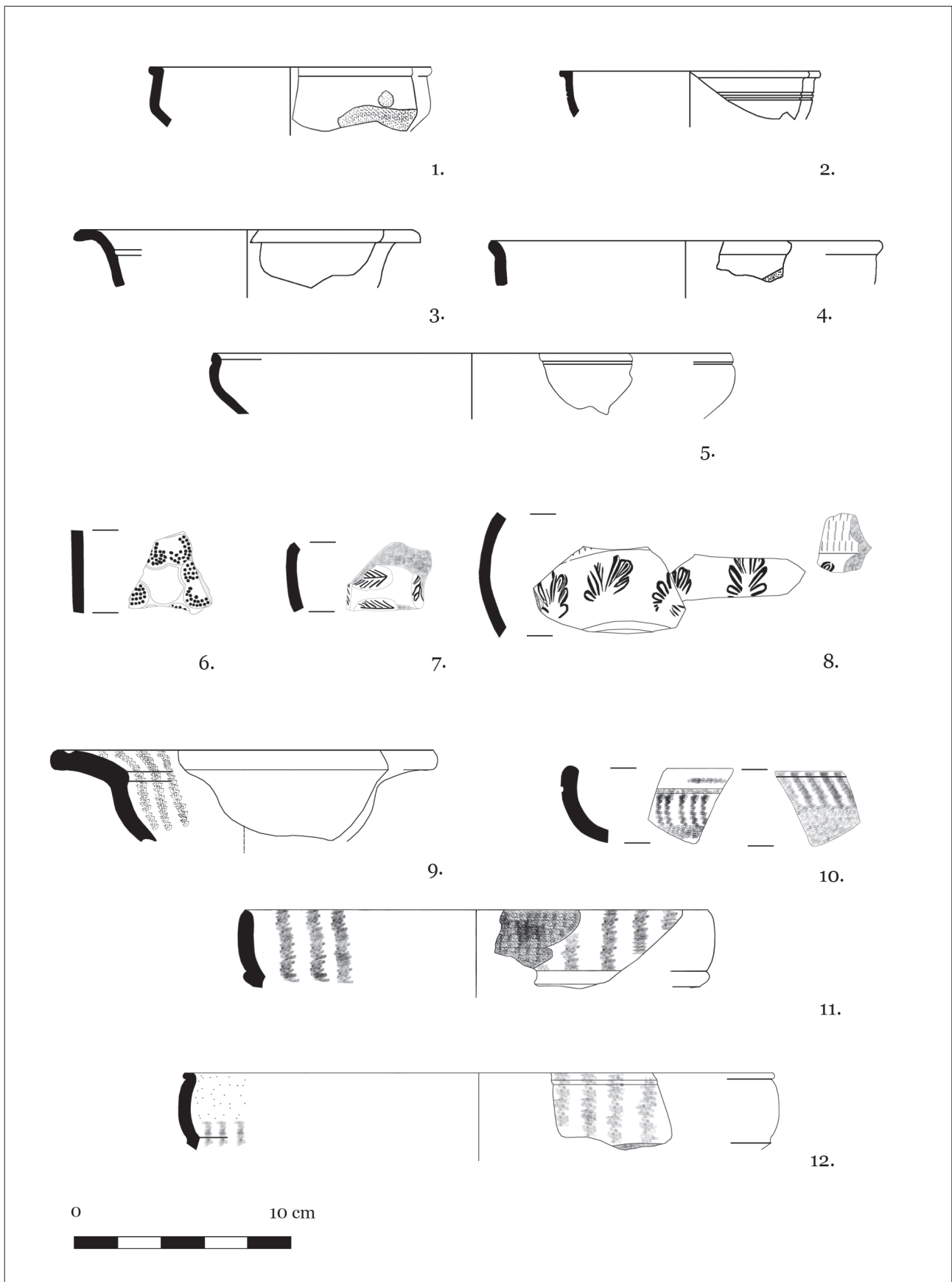
13. tábla: Üvegleletek 6.
Taf. 13: Glasfunde 6

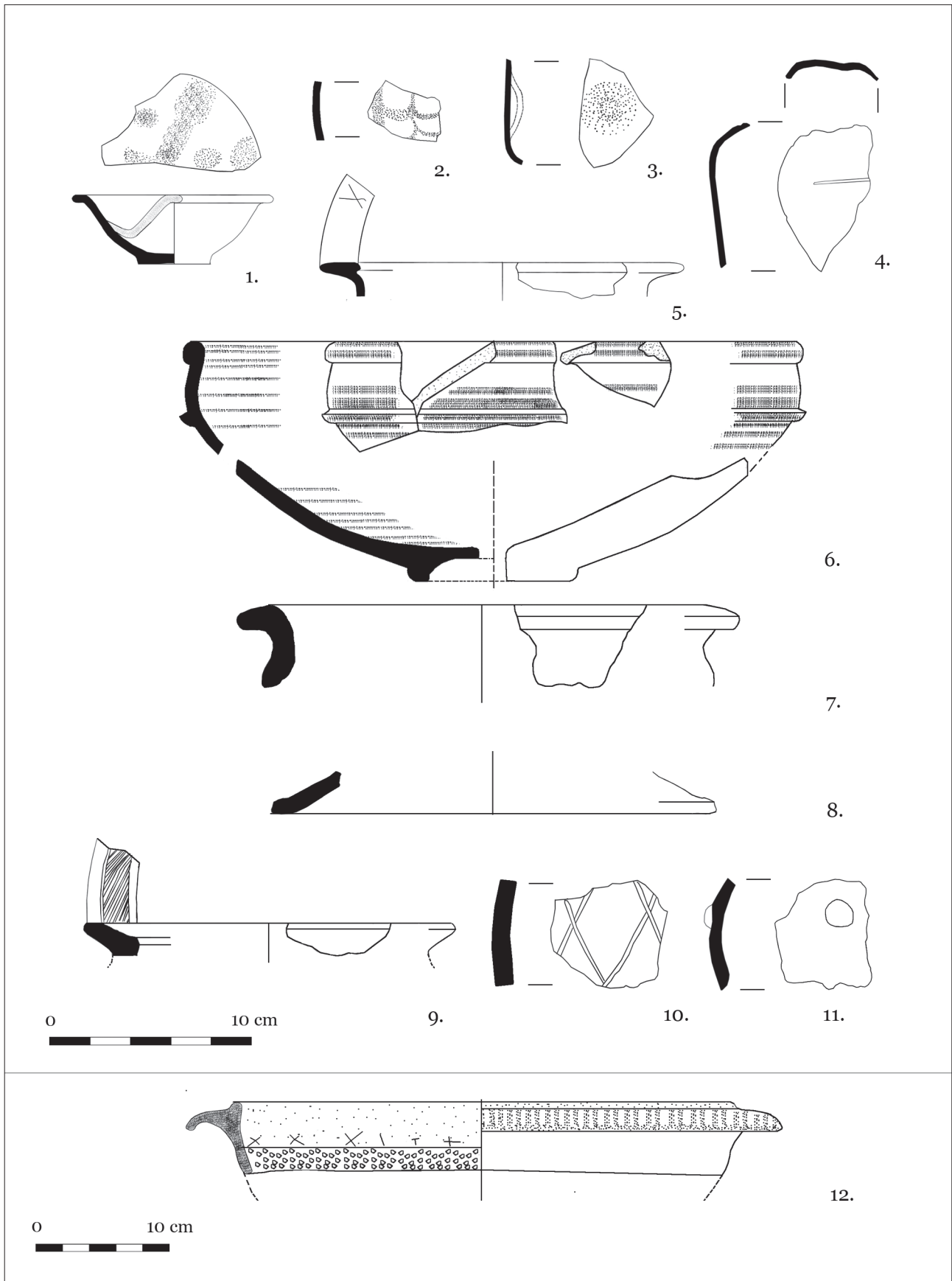
14. tábla: Üvegleletek 7.
Taf. 14: Glasfunde 7

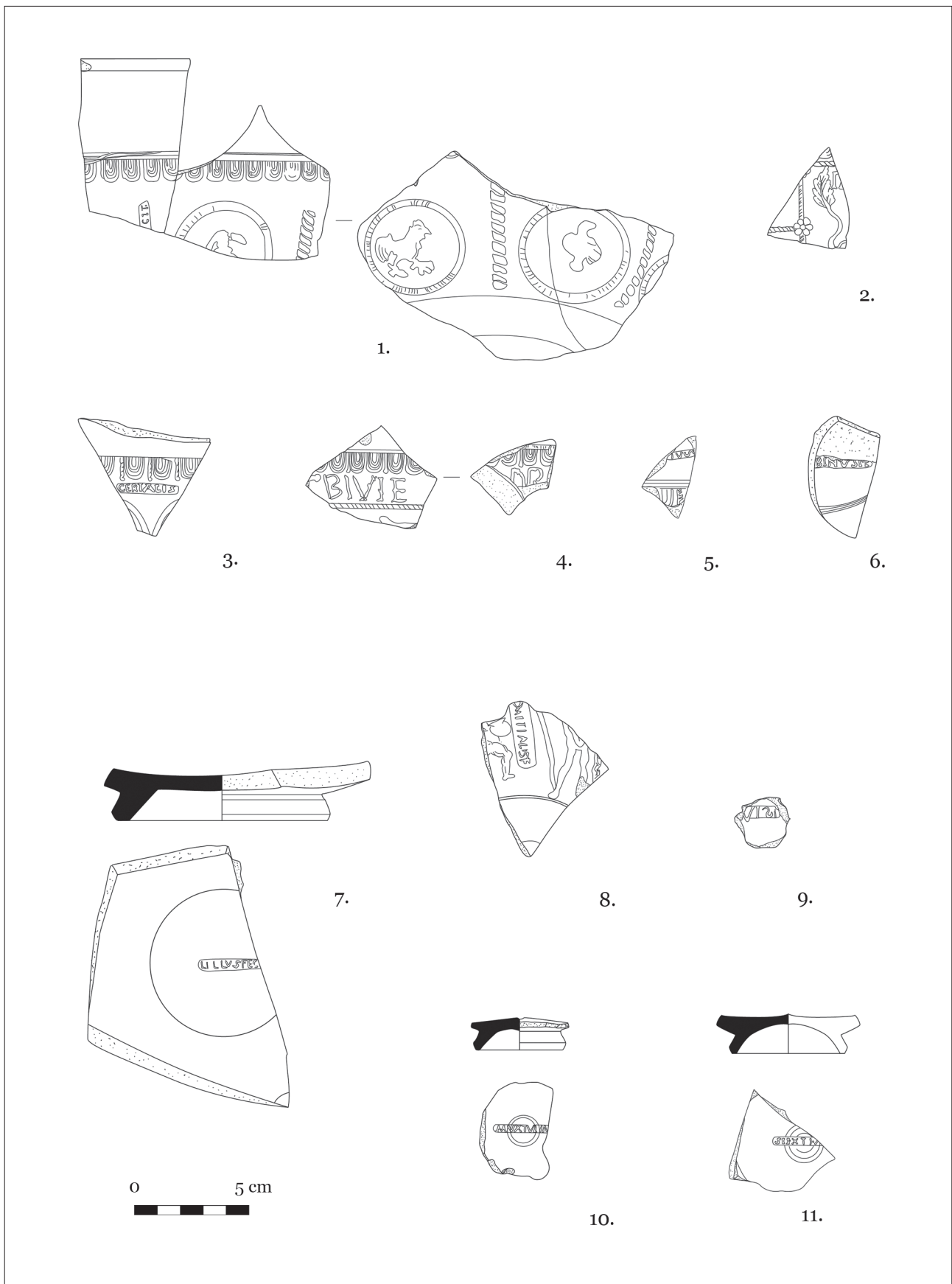
15. tábla: Helyi kerámia 1.
Taf. 15: Lokale Keramik 1

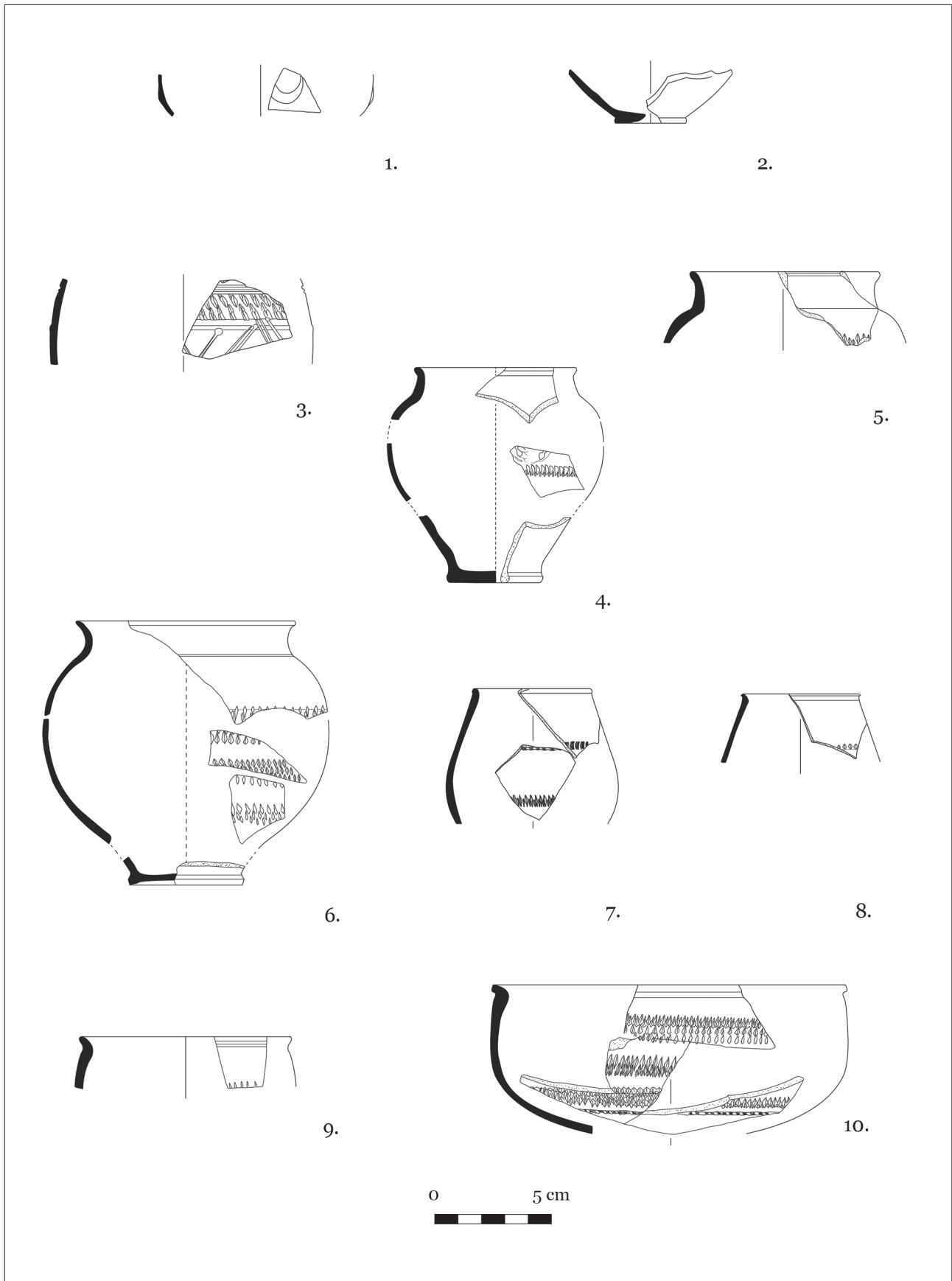
16. tábla: Helyi kerámia 2.
Taf. 16: Lokale Keramik 2

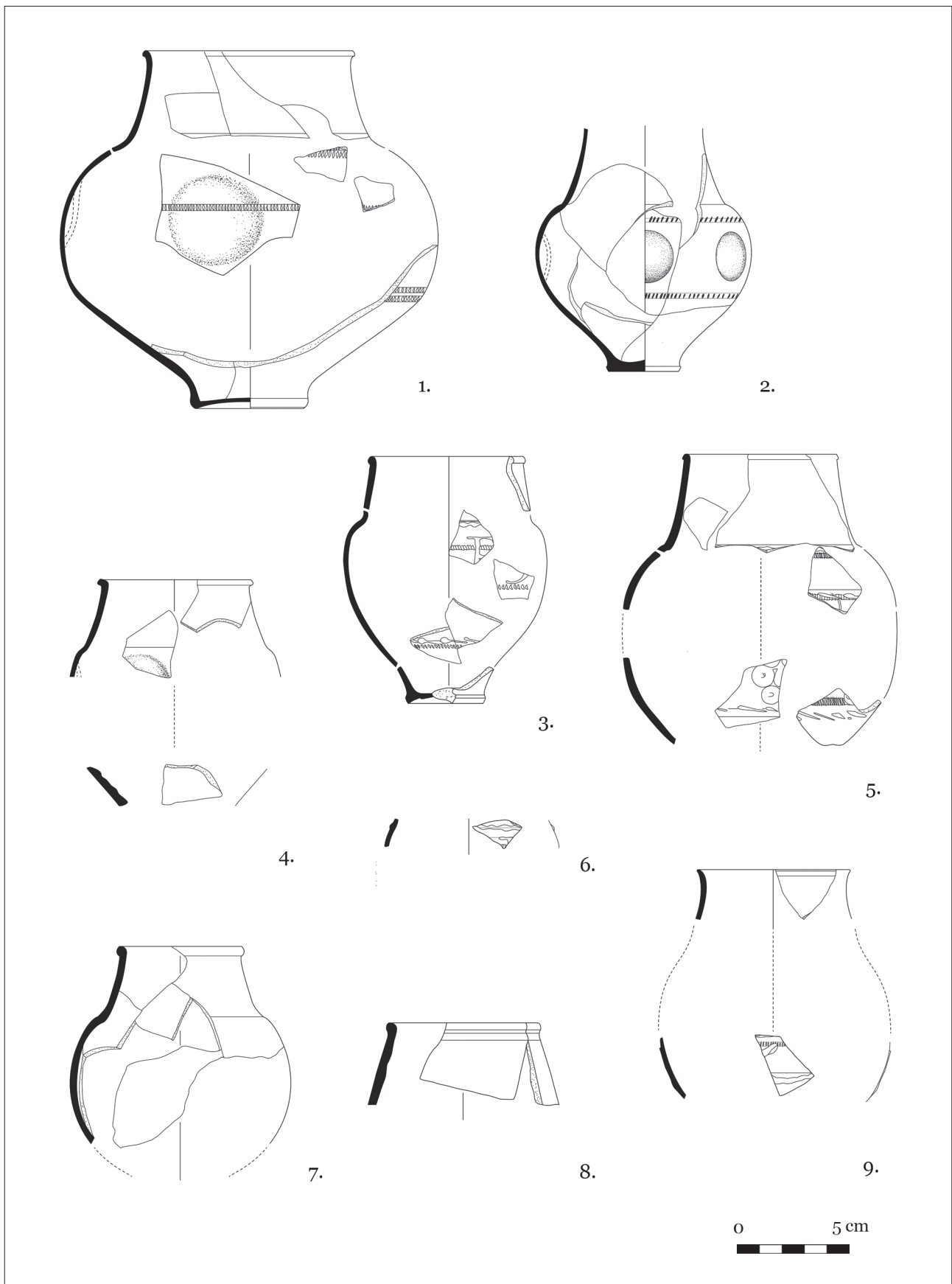
17. tábla: Helyi kerámia 3.
Taf. 17: Lokale Keramik 3

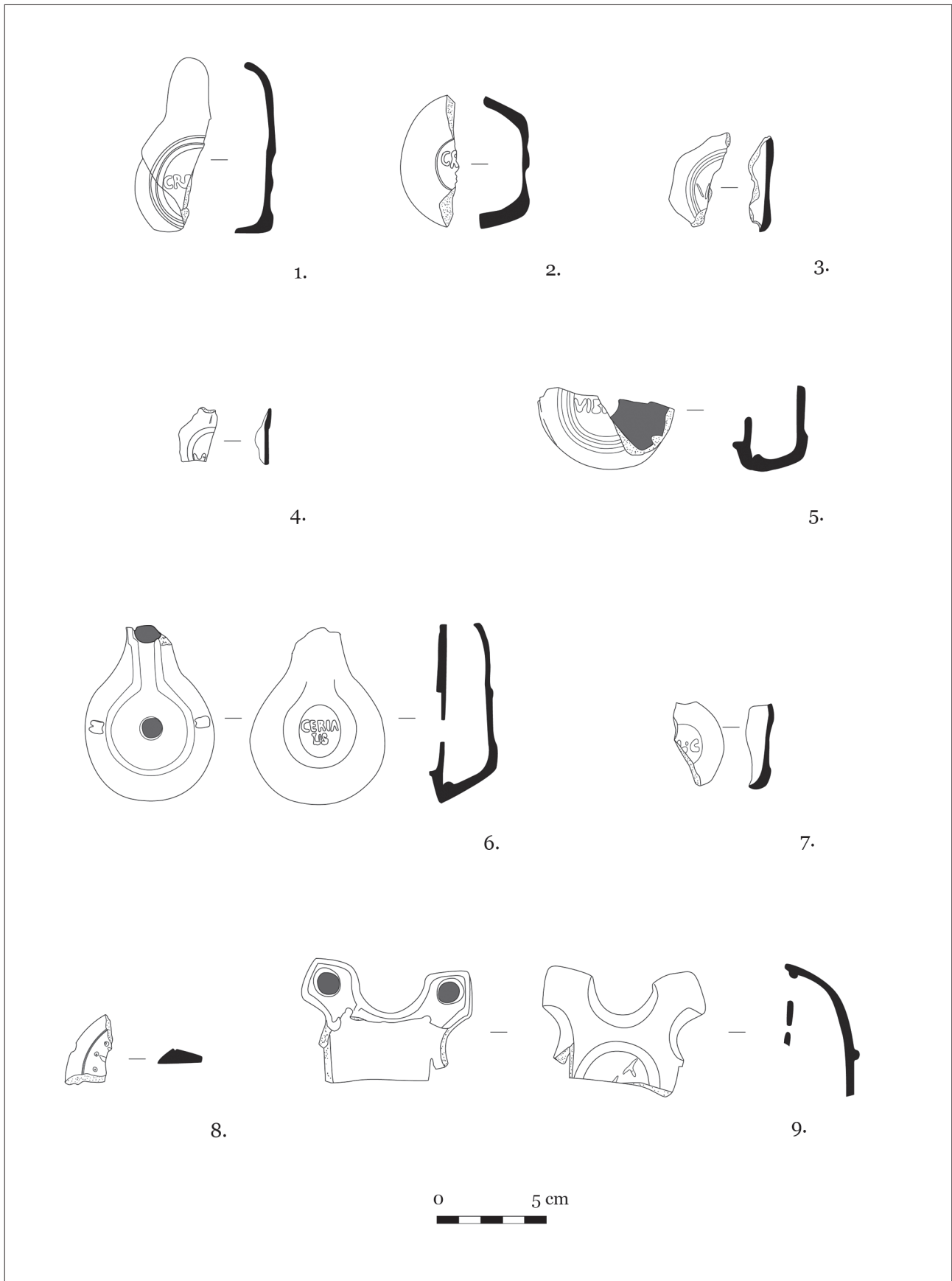
18. tábla: Import kerámia 1.
Taf. 18: Importkeramik 1

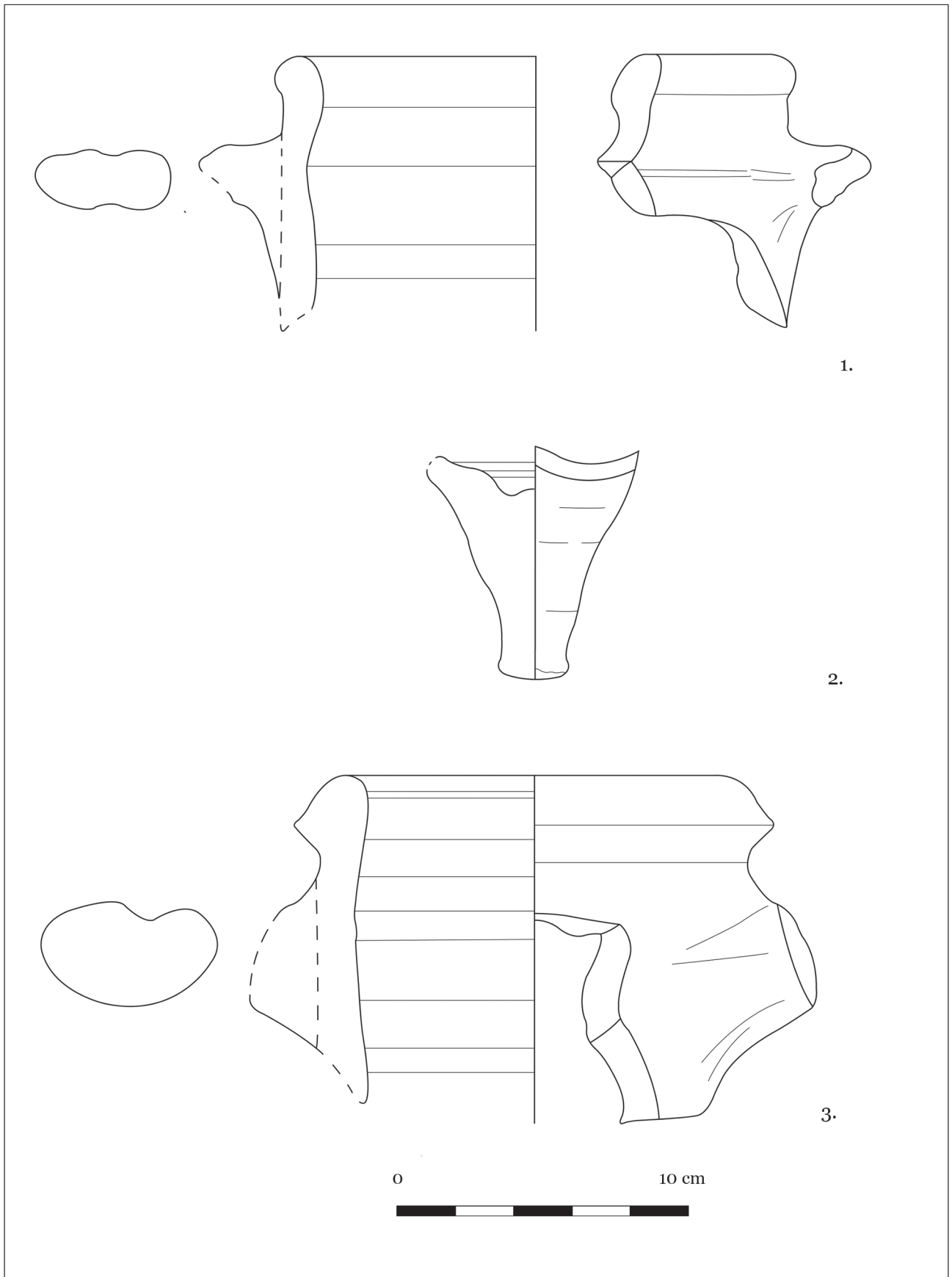
19. tábla: Import kerámia 2.
Taf. 19: Importkeramik 2

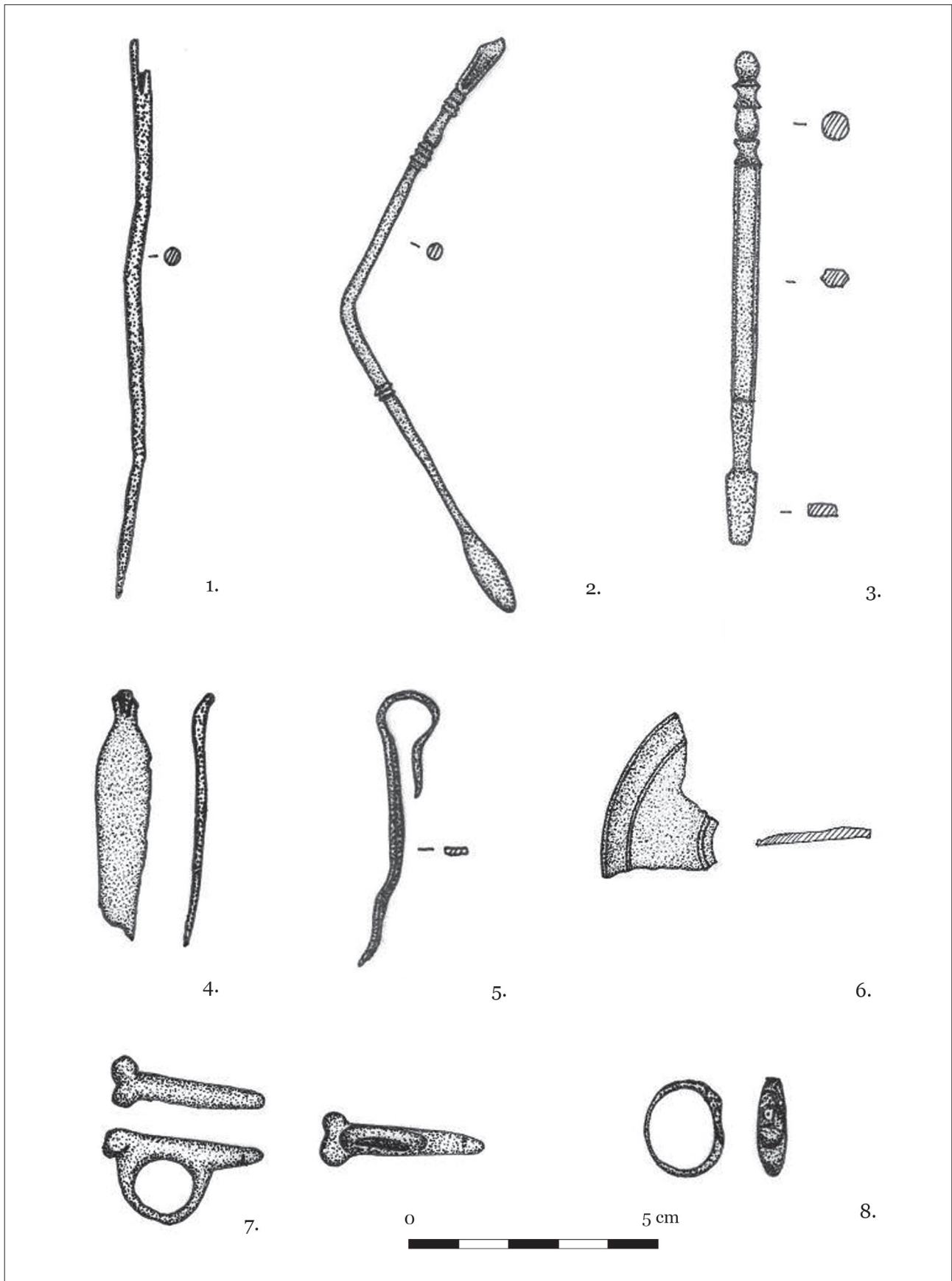
20. tábla: Import kerámia 3.
Taf. 20: Importkeramik 3

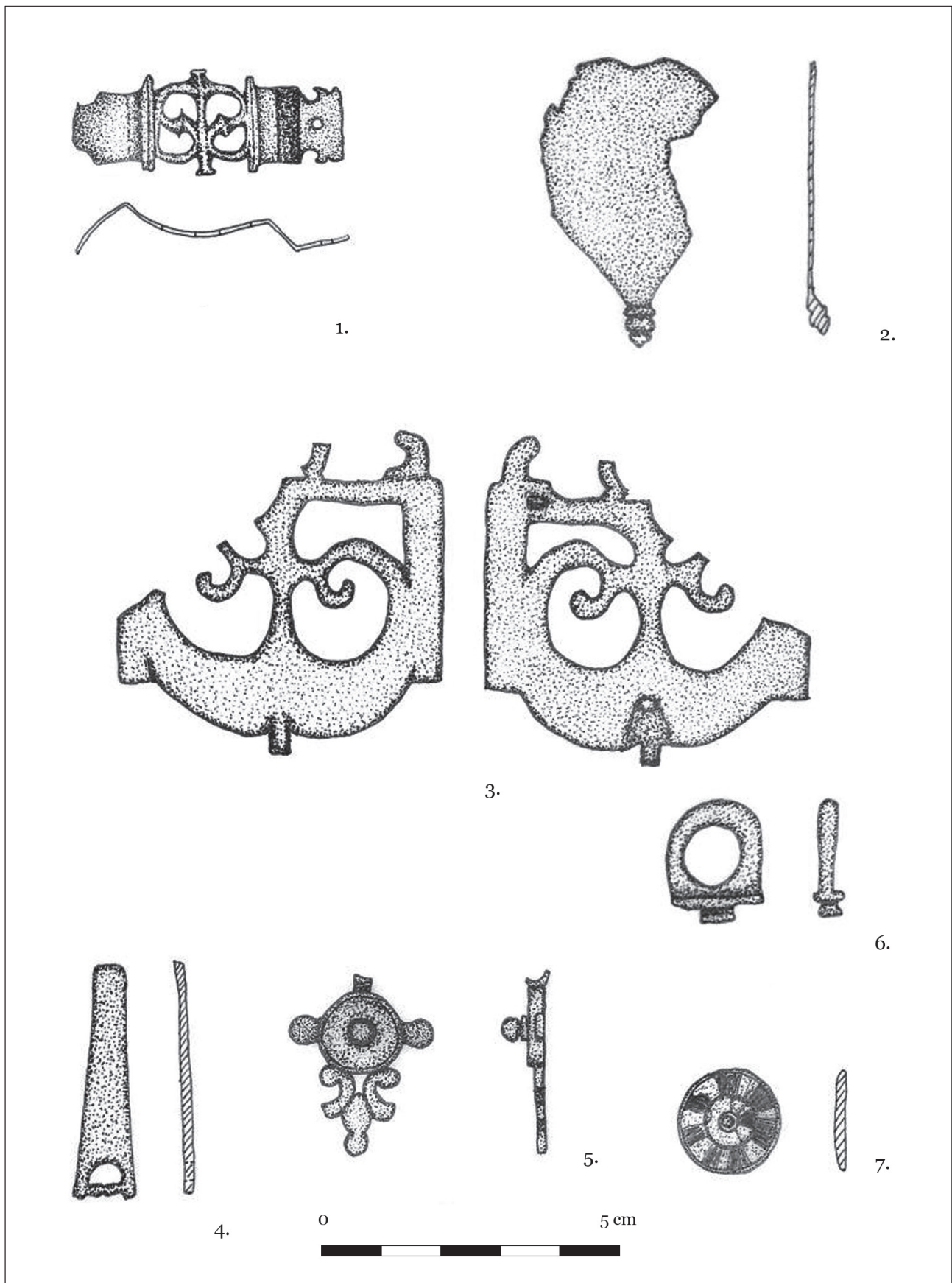
21. tábla: Mécsesek
Taf. 21: Öllampen

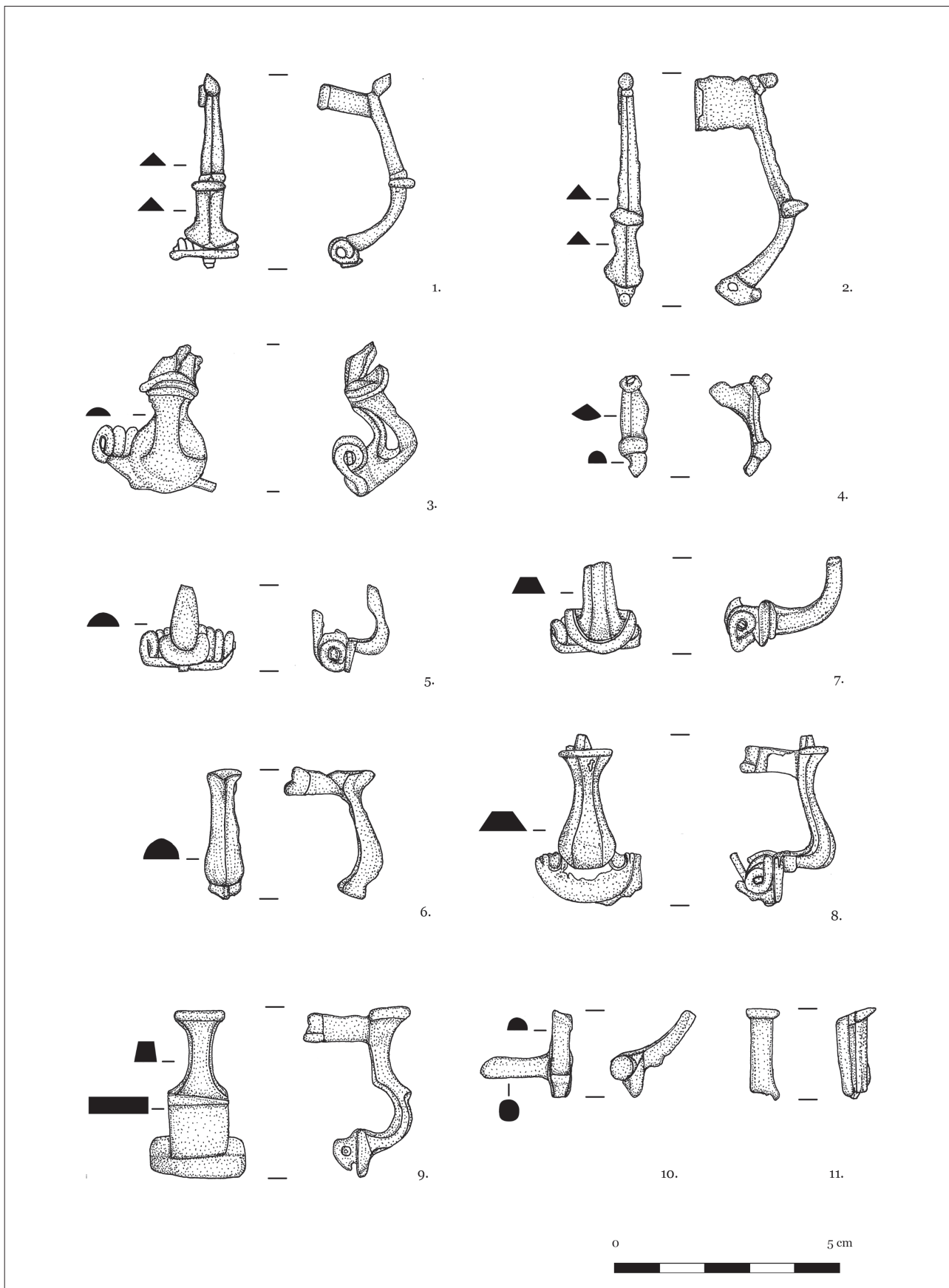
22. tábla: Amphorák
Taf. 22: Amphoren

23. tábla: Bronztárgyak 1.
Taf. 23: Bronzefunde 1

24. tábla: Bronztárgyak 2.
Taf. 24: Bronzefunde 2

25. tábla: Fibulák
Taf. 25: Fibeln

26. tábla: Éremleletek (fotó: Bartus D.)
Taf. 26: Münzfunde (Foto: D. Bartus)

A KÖTETBEN TALÁLHATÓ RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE –

ABKÜRZUNGSVERZEICHNIS – LIST OF ABBREVIATIONS

ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Acta GeolHung	Acta Geologica Hungarica (Budapest)
AForschMB	Archäologische Forschungen zu den Ausgrabungen auf dem Magdalensberg (Innsbruck)
Antaeus	Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Apulum	Apulum. Acta Musei Apulensis (Alba Iulia)
Arrabona	Arrabona. A Győri Xántus János Múzeum Évkönyve (Győr)
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő (Budapest)
ArchHung	Archaeologia Hungarica (Budapest)
BAR	British Archaeological Reports (Oxford)
BAR-IS	British Archaeological Reports – International Series (Oxford)
BCH Suppl.	Bulletin de Correspondance Hellénique Supplément (Athènes)
BRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Frankfurt am Main)
Britannia	Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies (London)
BROB	Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Netherland (Amersfoort)
BudRég	Budapest Régiségei (Budapest)
CarnJb	Carnuntum Jahrbuch (Wien)
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
Cumania	Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Évkönyve (Kecskemét)
DissArch	Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae (Budapest)
DissMonSADJ	Dissertationes et Monographiae Saveza Arheoloskih Drustava Jugoslavije (Beograd)
DissPann	Dissertationes Pannonicae (Budapest)
DMÉ	A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (Debrecen)
DMM	Duna Menti Múzeum (Komárno, Szlovákia)
ELTE TTK FFI	Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajz- és Földtudományi Intézet (Budapest)
FiA	Forschungen in Augst (Augst)
FiL	Forschungen in Lauriacum (Linz)
FolArch	Folia Archaeologica (Budapest)
FW	Fundort Wien. Berichte zur Archäologie (Wien)
Germania	Germania. Anzeiger des Röm.-Germ. Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts (Mainz)
GyEL PL	Győri Egyházmegyei Levéltár Püspöki Levéltára (Győr)
HOMÉ	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
JAMÉ	A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
JRA	Journal of Roman Archaeology (Cambridge)
KDM	Kuny Domokos Múzeum (Tata)
KDM NNM	Kuny Domokos Múzeum Német Nemzetiségi Múzeum (Tata)
KDMK	Kuny Domokos Múzeum Közleményei (Tata)
KEMÖLÉ	Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei (Esztergom)
KGyM	Klapka György Múzeum (Komárom)
KMMK	Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei (Tata)
MK	Magyar Könyvszemle (Budapest)
MNL HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (Debrecen)
MNL KEML	Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára (Esztergom)
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest)
MNM NÖK	Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ (Budapest)
MRGK	Materialen zur Römisch-Germanischen Keramik (Bonn)
Múzk	Múzeumi Közlemények (Budapest)
MűvÉrt	Művészettörténeti Értesítő (Budapest)
NassAnn	Nassauische Annalen. Annalen des Vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung (Wiesbaden)

NépK	Néprajzi Közlemények (Budapest)
NMMÉ	A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve (Salgótarján)
ORL	Der obergermanisch-raetische Limes des Roemerreiches (Heidelberg)
OSZK DKA	Országos Széchenyi Könyvtár Digitális Képtárház (Budapest)
Peuce	Peuce. Studii și comunicări de istorie și arheologie (Tulcea)
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum (Budapest)
RCRF Acta	Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta
RÖ	Römisches Österreich. Jahresschrift der Österreichischen Gesellschaft für Archäologie (Wien)
RLÖ	Die Römische Limes in Österreich (Wien)
SEB	Sylloge Epigraphica Barcinonensis (Barcelona)
ŠtZ	Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV (Nitra)
StudCom	Studia Comitatus (Szentendre)
TMÉ	Túzó Múzeum Évkönyve (Budapest)
TrZ	Trierer Zeitschrift (Trier)
VEAB	Veszprémi Akadémiai Bizottság (Veszprém)
WMMÉ	A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
ZM	Zalai Múzeum (Zalaegerszeg)
á	átmérő
fm	fülmetszet
h	hosszúság
j.b.l.	jelezve balra lent
j.j.l.	jelezve jobbra lent
j.n.	jelzés nélkül
ltsz.	leltári szám
m	magasság
nk	nem kiszerkeszthető
sz	szélesség
v	vastagság